

శ్రీ

నామలిక్ష్ణానుశాసనము

అనునామాస్తరముగల

అమరకోశము - సాక్షికము

పణ్డితవర్య శ్రీమదమరసింహవిరచితము

కైస్తవ సర్వకలాశాలా సంస్కృతాంధ్రపండితులగు

దండిగుంట - సూర్య నారాయణ శాస్త్రి ల వారిచే

పరిష్కృతము

నుద్రాన్

ఆనందముద్రాక్షరశాలాయం

ముద్రితము

వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండ్ సన్సుచే

ప్రకాశితము.

1898.

సంకేతములు.

వ్యాయపదింబుల యర్థలింగబోధకవాక్యములకును పదములకును నిరుప్రక్కల	}				()
అజంతశబ్దములకు వెనుక	...	అ-ఆ	మొదలైనవి		
హలంతశబ్దములకు	...	చ-జ-ఛ-ఝ-న్	మొదలైనవి		
అవ్యయములకు	అ	
పుంలింగములకు	పు	
స్త్రీలింగములకు	స్త్రీ	
నపుంసకలింగములకు	న	
పుంస్త్రీలింగములకు	పు	
పున్నపుంసకలింగములకు	పు	
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	స్త్రీ	
త్రిలింగములకు	త్రి	
పాఠాంతరములకు	పా	
పక్షాంతరములకు	ప	
ఏకవచనములకు	ఏ	
ద్వివచనములకు	ద్వి	
బహువచనములకు	బ	
ఉదాహరణములకు	ఉదా	

మొదలైనవి.

ప్రస్తావన.

ఈ గ్రంథము ప్రతికాండ సమాప్తియందును “ఇత్యమరసింహౌ కృతౌ” అని చెప్పియుండుటంజేసి అమరసింహుఁ డను కవివర్యునిచే రచియింపబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో॥ ధన్వంతరి తుపణ కామరసింహ శఙ్ఖ-
 బేతాళ భట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః |
 ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతే స్సభాయాం
 రత్నాని వై వరరుచి ర్నవ విక్రమస్య॥

అను చాటుశ్లోకముం జూడ ఈకవిచంద్రుఁడు నవరత్నము లనంజాలిన కవిరత్నములచే నెప్పిన విక్రమార్కసార్వభౌమునిసభ నలంకరించినవారిలో నొక్కఁడై యుండనొప్పును. అనేకచక్రవర్తులు విక్రమార్కనామమునే వహించియుండుటచే ఈవిక్రమార్కుఁడు ఈకాలమువాఁడని నిశ్చయించుటకుఁ దగిన సామగ్రి లేదు. ఇట్టివిషయములను సిద్ధాంతము చేయుకొందఱు ఈవిక్రమార్కుఁడు క్రైస్తుపుట్టుటకు ౫౭ సంవత్సరములకు ముందు రాజ్యముచేసినవాఁడనియు ఘటికొందఱు క్రైస్తవసంఖ్యచే పట్టుతాబ్దమునం (౬౦౦) దుండినవాఁడనియుం జెప్పుదురు. “నవాధికపఞ్చశతసంఖ్య శాకేవరాహమిహిరాచార్యోద్దివంగతః” అని యొకజ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథమునందుండుట చూడఁగా వరాహమిహిరుఁడు శకకాలములో ౫౦౯ వ అనఁగా ౫౮౭ వ హుణసంవత్సరమందు మృతినొందెనని తెలియుచున్నది. కవినవకములో వరాహమిహిరుఁ డొక్కఁడై నందున అమరసింహుఁడును ఆఱవశతాబ్దమునందున్న వాఁడనియూహింపఁదగియు

న్నది. ఏకాదశశతాబ్దమున నున్న మమ్మటభట్టారకుడు స్వకృతం బగు కావ్యప్రకాశికయందు “బృద్ధారకాదైవతానిపుంసివా” అను నామలింగానుశాసనవ్రతకమును గ్రహించియుండుటచేత అమరసింహుడు తత్సార్యమునందే యున్నవాడని నిశ్చయింపవచ్చును.

ఈతఁడు జై నమతావలంబియై యుండవలయును. ఏలయన“అమరానిర్జరాదేవాస్త్రిదశావిబుధాస్సురాః” అని గ్రంథాదిని దేవసామాన్య నామములం జెప్పి దేవవిశేషనామారంభమునందు “సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః” ఇత్యాదిబుద్ధనామములను లిఖించుట చేతను నానార్థవర్గమునందు “ధర్మరాజౌజనయమా” అనుశ్లోకమునందు జనశబ్దమునకుఁ బూర్వనిపాతము చేయుటచేతను ఈకవి బౌద్ధుడగుట యూహింపఁబడుచున్నది. అట్లు కానియెడల “తాపసపర్వతౌ” మొదలగు చోట్లయందువలె పూజ్యత్వము యమశబ్దమునకు వచ్చునట్లు “ధర్మరాజౌ యమజనౌ” అనియే చెప్పియుండును. అమరకోశవ్యాఖ్యాతలగు క్షీరస్వామి మొదలగుప్రాచీనపండితులు ఈకవివరుని బౌద్ధుఁ డనియే తమ వ్యాఖ్యలయందు వ్రాసికొనియున్నారు.

నుప్రసిద్ధమైన యీ గ్రంథము వేలకొలది పలుమాఱు ముద్రింపఁబడుచుండఁగా నీకూర్పునకు ఆవశ్యకత్వమున్నదాయనుటకు సమాధానముంగనుడు. భాషలలో నుత్తమమైనది సంస్కృతము. సంస్కృత భాషాభ్యాసమునకు ప్రథమసాధనమయినది అమరకోశము. అదేలయన సంస్కృతము అపరిమిత పదసముదాయము గలది. వానిలోఁ గొన్నిటి నైనను తెలియకయే కావ్యాదులుచదువుటకు వలను పడదు. మఱియును ఇతరభాషలవలెఁగాక సంస్కృతపదములకు లింగములు తఱుచుగా శబ్దస్వరూపమునుబట్టియేకాని వస్తునిర్దేశమువలనం గాదు. కాఁబట్టి అట్టి

పదసముదాయముమాత్రముగాక ఒక్కొక్కశబ్దముయొక్క లింగమును
 గూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుట సంస్కృతభాషను ప్రథమమున
 దొరకొనుబాలురకు మిక్కిలికష్టముగానుండును. అట్టికష్టమును మాన్పఁ
 దలంచి అమరసింహుఁ డనుకవీంద్రుఁడు నామలింగానుశాసన మను
 గొప్పనిఘంటువును లోకోపకారార్థము లింగనిర్ణయాదులు రూపభేదము
 చేతను సాహచర్యముచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను మఱియు
 దృష్టాంతముచేతను అనాయాసముగా నెఱుంగునట్లును గ్రహించినవిష
 యమును సులభముగా జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుటకుఁ దగినట్లును శ్లోక
 రూపముగాఁ జేసెను. అట్టి యుద్ధాంశము పండితపరిష్కృత మై అచ్చు
 వేయఁబడుచుండువఱకు మంచిదశలో నుండెనుగాని ఇప్పుడు కేవలము
 అచ్చుగూర్చువారి శరణుజొచ్చినదగుటచే శబ్దస్వరూప మిట్టి దని తెలిసి
 కొనఁబడఁజాలనిరీతిని ముద్రింపఁబడుచున్నది. ఇట్టిప్రతులను బాలురచేతి
 కిచ్చుటకంటె సాహసకార్యము వేటొందులేదు. వానిని చదివి బాలురు
 అతిసులభముగా గ్రహించునట్టి యబద్ధములను దిద్దుట కష్టతరముకదా.
 ఇట్టికష్టము దొలగించు నాలోచనతో పండితవరులచే రామాశ్రమీ
 యము మొదలై నప్రామాణిక గ్రంథముల సాహాయ్యముఁగొని గ్రంథము
 పరిష్కరింపించి యీనిద్దోషమయినకూర్పు అధికపాఠములతో ముద్రింప
 నిశ్చయింపఁబడెను. కాబట్టి శబ్దముల నిజస్వరూపములను తమబాలు
 రెఱుంగవలయునని కోరుగురువు లందఱు నీప్రమాణ గ్రంథమును తెప్పిం
 చుకొని యుపయోగించి ప్రయోజనముఁ బొందఁ బ్రార్థితులు.

శ్రీ రస్తు.

సతీక నామలింగానుశాసనము

ప్రథమ కాండము.

అమరసింహుఁ డనుకవిచంద్రుఁడు తాను జేయ నుపక్రమించిన నామలింగానుశాసన మనునత్తమ నిఘంటుగ్రంథము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱుటకుగాను విశ్వవిద్యజ్ఞనీన నిఖిల దేవతానివహస్వరూపుఁడైన పర బ్రహ్మను తనహృదంతరంబునధ్యానించి గ్రంథరచనాప్రారంభావ్యవహిత పూర్వకాలంబున స్వేచ్ఛ దేవతాధ్యానముచేయుట యత్యంతావశ్యకమను నర్థమును దనశిష్యవర్గపరంపరకుఁ దెలుపుటకు గ్రంథాదిని దేవతాప్రార్థన చేసెను.

మంగళ శ్లోకము.

యస్య జ్ఞానదయాసిద్ధౌ రగాధ స్యానఘా గుణాః |

సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్స శ్రియే చామృతాయ చ || ౧ ||

ప్రథమా ధ్యము.

టీక. హేధీరాః = నిర్గుణోపాసకులుగాను సగుణోపాసకులుగాను నుండెడుపండితులారా? జ్ఞానదయాసిద్ధౌః-జ్ఞాన=నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్య పరమతత్త్వార్థమునకును, దయా=భక్తజనపరిరక్షణమందుఁగలయవ్యాజ కరుణకును, సిద్ధౌః = [జలమునకు సముద్రునివలె] ఆధారభూతుఁడునై ; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడును నతిగంభీరుఁడునై న; యస్య=నిర్గుణ సగుణస్వరూపుఁడైనయేపరమాత్మయొక్క; గుణాః=సత్యజ్ఞానానందాదు లును నిఖిలకల్యాణాదిగుణములును; అనఘాః = [సర్వసిద్ధాంతసమ్మతము

లగుటవలన] అబాధములును [లేక మాయోపాధిరహితములును] హేయగుణాంశలేశములేనందున నిర్మలములును నయినవై ; అక్షయః= నిత్యుడును నాశరహితుడునునయిన; సః=నిర్గుణసగుణస్వరూపుడయిన యాపరమాత్మ; అమృతాయచ=నిత్యకై వల్యరూపమైన మోక్షముకొఱకును; శ్రియైచ=ధర్మార్థకామములనుత్రివర్గసంపదకొఱకును; సేవ్యతామ్=నిర్వికల్పక సమాధ్యాదిక్రియలచే సావ్యతిరిక్తుడుగా నెల్లప్పుడుభావింపఁబడుఁగాక. వారివారిమతానుసారముగా శంఖచక్రశూలాద్యాదుధధరుడుగా ధ్యానింపఁబడుఁగాక.

అమరసింహుఁడు నిఖిలజనులకు నఖిలవిషయములును కరతలామలకముగాఁ దెలియునట్లు తత్తమనిఘంటువును జేయనుపక్రమించి యా నిఘంటువునకు నాదియందు సత్యంతమృదుపాకమున నతిరమణీయముగాఁ దానురచియించినమంగళశ్లోకము ఆస్తికమతావలంబులైన యదైవత దైవతవిశిష్టాదైవతులనంబడు త్రివిధజనులకు నంగీకార్యం బగునట్లు నిర్గుణసగుణపరములుగా నర్థంబగునట్లు భగవద్గుణవర్ణనచేసి పండితోత్తములసంబోధించి యఖిలజనులకును సేవ్యంబైనయత్తమవస్తు విట్టిదని నిర్దేశించి తెలిపెను.

నిర్గుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

అదైవతమతావలంబులైన పండితులారా? జ్ఞానస్వరూపుడై యనిర్వచనీయమహిమగల పరమాత్మ మాయోపాధిరహితుడనియు నిత్యుడనియు మోక్షాపేక్షగలవారిచేత భావింపఁబడఁ దగినవాడనుట.

సగుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

ఓపండితులారా? నిఖిలభక్తజన పరిరక్షణమునందు నపరిమిత కృపాభువై యఖిలకల్యాణగుణరత్నాకరం దైనభగవంతుఁడు త్రివర్గ సంపద నపేక్షించువురుములచేత సేవింపఁబడఁదగినవాడనుట.

కవిహృదయపరిజ్ఞానమూలము.

ఇట్లు నిర్గుణసగుణపరముగా నర్థవివేచనచేయుటకు మూలమేమన నీశ్లోకమునందు నిర్గుణసగుణబోధకమైన 'జ్ఞానదయాసింధోః' అనునమస్త పదమున జ్ఞానసింధోః - దయాసింధోః - అని వేర్వేరనర్థమగునట్లు తెలిపి యుభయార్థబోధకములుగా అగాధస్య-యస్య-గుణాః-అనఘాః-అనియు అక్షయః-సః-అనియుఁ కొన్ని శబ్దములను ప్రయోగించియుండుట వలన నిర్గుణోపాసకులకు మోక్షప్రాప్తియు సగుణోపాసకులకుఁ ద్రివర్గసంపత్ప్రాప్తియు కలుగుచున్నదను స్వాభిప్రాయమును దెలుపుటకు గాను అమృతాయ అను మోక్షవాచకమయిన శబ్దమును శ్రియై అను త్రివర్గ సంపద్యాచకమైన శబ్దమును ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగించియుండుటవలనను నీశ్లోకమును నిర్గుణసగుణపరముగా రచించెనని తోచుచున్నది. శ్రీశబ్దమునకుఁ ద్రివర్గసంపత్పరముగా నర్థము వ్యాళినిఘంటువునఁ జెప్పఁ బడియున్నది. "లక్ష్మీసరస్వతీధాత్రీత్రివర్గసంపద్విభూతిశోభాసు | ఉపకరణ వేషరచనావసుధాను శ్రీరితి ప్రథితా॥"

ద్వితీయార్థము.

టీక. హేధీరాః=ఓపండితులారా? జ్ఞానదయా-జ్ఞాన=పరమార్థపరి జ్ఞానమును, దయా=ఇచ్చునట్టిమోక్షలక్ష్మితోడను [ఉపలక్ష్మితస్య=కూడు కొన్నవాడును]; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుడైన, యస్యసింధోః = విశ్వవిద్యజ్ఞసీననిఖిలదేవతానివహన్వయాపుడైన యేసముద్రనియొక్క; గుణాః = నిఖిలకల్యాణగుణములు; అనఘాః = నిష్కల్మషములైనవై; అక్షయః=[కాలత్రయావస్థాయితావలన] నాశరహితుడైన; సః=అభగవంతుడు; శ్రియైచ=త్రివర్గసంపదకొఱకును; అమృతాయచ=మోక్షము కొఱకును; సేవ్యతామ్=సేవింపబడుఁగాక.

తాత్పర్యము. గ్రంథకర్త సర్వమతసిద్ధాంతప్రతిపాద్యుడగుభగవంతుని విశ్వవిద్యజ్ఞసీననిఖిలదేవతానివహన్వితుఁడగుభావించి యట్టిదేవ

తాసింధువునకును అస్తద్వ్యగోచరముగాకుండుసింధువునకునుకలిగియుండు విశేషతారతమ్యమును శబ్దశ్లేషచేతను అర్థశ్లేషచేతను తెలియజేసి యట్టి నిఖిలదేవతాత్మసింధుప్రార్థనచేయుట యుత్తమమని పండితుల నుద్దేశించి స్వాభిప్రాయమును తెలియజేసెను.

శబ్దశ్లేషార్థశ్లేషలచే గలుగు తారతమ్యవివేచనాక్రమము.

అస్తద్వ్యగోచరుఁ డగుసముద్రుఁడు జ్ఞానము పోగొట్టి సంపద నిచ్చులక్ష్మిని కలిగినవాఁడుగాని భగవంతునివలె జ్ఞానప్రద యగుమోక్ష లక్ష్మి కలవాఁడుకాదు. మఱియు నిమ్నోన్నత ప్రదేశ సైకతద్వీపపర్యంత నికర సమీతుఁడగుటవలన గాఢుఁడుగాని యవాఙ్మననగోచరుఁ డయిన భగవంతునివలె నగాఢుఁడు గాదు. ఇదియునుంగాక తూరోదకవత్స్వ పూతిగంధవ త్వాద్యనేక దుర్గుణనికరభరితుఁడుగాని నిఖిలకల్యాణగుణ గణాకరుండైన భగవంతునివలె నిర్మలగుణవిశిష్టుఁడు గానేరడు. మఱియు నీసముద్రుఁ డగస్త్యమహర్షి హస్తతలచుభికితుఁ డైనందున క్షయవంతుఁడు గాని భగవంతునివలె నిత్యుఁడుగాదు. ఇదియునుగాక పూర్వము దేవతలు సముద్రమథనము చేయుటవలన లక్ష్మీదేవిని నమృతమును పొందిరి గాని భగవద్భజనవలన పొందశక్యంబైన ధర్మార్థకామమోక్షములను పొందినవారు కారు. కనుక నిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁడైన సింధువును నేవించుటచేత పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధి గలుగుచున్నది. కాన భగవత్సేవచేయుట సర్వోత్తమమనితాత్పర్యము. కొందఱు వ్యాఖ్యానకర్తలు ఈశోకమునకు విష్ణుపరముగాను బ్రహ్మపరముగాను శివపరముగాను సముద్రపరముగాను సర్థకల్పనచేసిరి కాని యవియన్నియు జైనమతావలంబి యగు నమరసింహుని వివక్షితతాత్పర్యముగా నుండనేరవని తోచుచున్నది. ఈయర్థమునే యమరపదపారిభాతప్రణేత యగుమల్లినాథసూరి యుఁ డెలియజేసియున్నాఁడు.

విష్ణుపరముగా సర్థముచేసినక్రమము.

యస్య - అనుపదము ఇకార అకారములకు సంధివలన నేర్పడిన శబ్దమనియు, ఇకారమునకు లక్ష్మీదేవియర్థమనియు అకారమునకు విష్ణువర్థమనియుఁ జెప్పిరి. కాన యస్య అనగా లక్ష్మీనారాయణమూర్తి అనియర్థము. తక్కినది సమాశము.

బ్రహ్మపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

అక్షయః-అను పదమునందుఁగల అకారమునకు విష్ణువువాచ్యుఁడనియు గృహవాచక మైనక్షయశబ్దమునకు సుత్పత్తికారణభూతుఁడర్థమనియుం జెప్పిరి. కాన విష్ణువే యుత్పత్తికారణభూతుఁడుగాఁగలవాఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడనుట.

శివపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

“అకారో బ్రహ్మ విష్ణీశ్వ కమతేష్వజ్ఞణే రణే” అను కోశబలము వలన అకారమునకు శివుఁడును వాచ్యుఁడుకాన యస్య అనుపదమునకుఁ బూర్వోక్తప్రకారముగా సర్వైశ్వర్యసమేతుఁడగుశ్రీమహేశ్వరుఁడర్థమని కొందఱు సమర్థించిరి.

సముద్రపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

అక్షయః - అనుపదమునకు విష్ణువునకు స్థానభూతుఁడని యర్థము చెప్పిరి. ఇట్లు క్లిష్టకల్పనలవలన బుద్ధిమంతు లనేకార్థములనూహింప వచ్చును గాని యవియన్నియుఁ గవిహృదయముకాదని నమ్మవలెను.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త చదువుకొనువారికి రుచిపుట్టుటకై తన చేతఁ జేయఁబడునిఘంటువును సప్రయోజనముగాఁ జెప్పచున్నాఁడు.

సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః ।

సమూర్ణ ముచ్యతే వర్తే న్నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్ ॥ ౩॥

టీక॥ అన్యతన్త్రాణి = (ఉత్పలిని త్రికాణ్డీ మొదలయిన) ఇతర గ్రంథములను ; సమాహృత్య = సంగ్రహించి ; సంక్షిప్తైః = సంక్షేపింపఁ బడినవియు; ప్రతిసంస్కృతైః = పర్యాయములచేతను లింగనిర్ణయాదుల చేతను సంస్కరింపఁబడినవియునైన; వర్తే = తమలో సంబంధముగల పద సమూహములచేతను; సమూర్ణమ్ = నిండియున్న; నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్ = నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువు; ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది. అన్య నిఘంటువులు కొన్ని పర్యాయహీనములుగాను కొన్ని లింగహీనములుగాను కొన్ని వర్గహీనములుగాను నున్నవి. ఈనిఘంటువునందు నన్నియు నున్నవి, కావున నిది యన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్లాఘనీయమని తాత్పర్యము.

అ వ త ర ణి క.

గ్రంథకర్త ప్రతిశబ్దమునకు లింగమును జెప్పిన గ్రంథము విస్తరించు

నని యొక్కొక లింగముగల పదములకు గుఱుతులను దెలుపుచున్నాడు.

ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యా చ్చ కుత్రచిత్ ।

స్త్రీపున్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్ ॥ 3॥

టీక॥ స్త్రీపున్నపుంసకమ్ = స్త్రీలింగపుంలింగసపుంసకలింగములు; ప్రాయశః = తఱుచుగా; రూపభేదేన = (నామములయొక్క తుదనున్న దీర్ఘ విసర్గబిందువులు మొదలై న) రూపభేదములచేతను; కుత్రచిత్ = ఆరూపభేద ముచేత నెఱుంగరానిట్లున; సాహచర్యాత్ = లింగమునెఱుంగఁ దగిన నామముయొక్క సాన్నిధ్యమువలనను; క్వచిత్ = ఆరెంటివలన లింగము నెఱుంగరానిచోట; తద్విశేషవిధేః = ఆలింగములను నీపదమిలింగమని విశేషముగా విధించుటవలనను; జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది. అదియెట్లన “కామోదకీ గదా ఖడ్గో నస్తకః”, “వ్రాహ్మ పుష్కర మమృతమ్” ఇట్టి ఫలములయందు రూపభేదముచేతను; “భానుగిరః”, “వియ ద్విష్ణుపదమ్” ఇట్టిచోట్లయందు సాహచర్యమువలనను; “స్త్రీయ స్సుమనసః”, “భేరీ స్త్రీదు స్తుభిః పుమాన్”, “ఇట్టిదిక్కులవి శేషవిధిచేతను లింగములు తెలియవచ్చును.

అవతరణిక.

గ్రంథకర్త పూర్వోక్తరూపభేదాదులచేత ద్వంద్వసమాసాదుల యందు లింగమునెఱుంగరా దనుశంకను పరిహరించుచున్నాడు.

భేదాఖ్యానాయ స ద్వంద్వో నై కశేషో న సజ్కరః ।

కృతోఽత్ర భిన్నలిక్ష్ణానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే ॥ ౪॥

టీక॥ అత్ర = ఈ గ్రంథమునందు; అనుక్తానామ్ = (స్థలాంతరము నందు) జెప్పఁబడిన; భిన్నలిక్ష్ణానామ్ = వేరువేరులింగములుగల పదములకు; భేదాఖ్యానాయ = లింగభేదమును జెప్పటకొఱకు; ద్వంద్వో = ద్వంద్వసమా సము; సకృతః = చేయఁబడినదికాదు; ఏకశేషః = ఏకశేషము; సకృతః = చేయఁబడినదికాదు; క్రమాత్ ఋతే = ప్రస్తావములేక; సజ్కరః = కూట మియు; సకృతః = చేయఁబడినదికాదు. అనఁగా నభిన్న లింగములకును స్థలాం తరమునందు జెప్పఁబడిన భిన్న లింగములకును ద్వంద్వకేశేషములు గల వనియు ప్రస్తావమువలన భిన్న లింగములకు సాంకర్యముగలదనియుం దాత్ప ర్యము. అదియేలాగనిన అభిన్న లింగములకు “ద్యోదిపౌ ద్వేస్త్రీయామ్” “స్వర్గ నాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః” ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును, “నాసత్యా

వశ్వినా", "జేమూతౌ మేఘపర్వతౌ" ఇట్టిదిక్కుల యేకశేషమును జేయంబడినవి. స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పబడిన భిన్నలింగములకు "అప్పరోయక్ష రక్షో గర్భవక్త్రాన్మరా" ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును "శ్వశ్రూ శ్వశుకా శ్వశుకా" ఇట్టిచోట్ల ఏకశేషమును జేయంబడినది. ప్రస్తావంబువలన సాంకర్య మేలాగనిన స్వర్గపర్యాయాదులయందు ద్యోదివాదిశబ్దంబులును హరిహరాదిప్రస్తావంబులయందు లక్ష్మీ గౌర్యాది నామములును జెప్పబడినవి.

అవతరణిక.

ఇపుడు గ్రంథకర్త విశేషముగా లింగమును విధించునపుడు వర్ణలాఘవంబుకొఱకు కొన్ని సంకేతములను జెప్పుచున్నాఁడు.

త్రిలిక్ల్యం త్రిప్వితీ పదం మిథునే తు ద్వయోరితి ।

నిషిద్ధలిక్లం శేషార్థం త్వంతా థాది న పూర్వభాక్ ॥ ౫॥

టీక! త్రిలిక్ల్యమ్=మూడులింగములయందని చెప్పఁదగినచోట; త్రిప్వితీపదమ్=త్రిషు అనుపదంబును; మిథునేతు=స్త్రీలింగపుంలింగంబులయందనిచెప్పఁదగినచోట; ద్వయోరితి(పదమ్)=ద్వయోః అనుపదంబును; ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది; నిషిద్ధలిక్లమ్=నిషేధింపబడిన లింగముగల పదము; శేషార్థమ్=తక్కినలింగము గలది; త్వంతాథాది=తు శబ్దంబు అంతమునందుఁ గలపదంబును, అథ శబ్దంబు ఆదియందుఁ గలపదంబును; పూర్వభాక్=పూర్వపదంబులతోఁ జేరినది; న=కాదు.

అనఁగా "తటం త్రిషు" ఇచట తటశబ్దము మూడులింగంబులయందు వర్తించుననిచెప్పక, త్రిషు అనిచెప్పబడెను "అశని ర్ద్వయోః" ఇచట అశనిశబ్దము స్త్రీలింగ పుంలింగములయందు వర్తించుననిచెప్పక "ద్వయోః" అనిచెప్పబడెను. "ద్వీపౌఽస్త్రీయామస్తరీపమ్" ఇచట ద్వీపశబ్దము అస్త్రీయామని స్త్రీలింగనిషేధంబుచేత పుంలింగ నపుంసకలింగంబులు గలది యగుచున్నది. "అవశ్యాయస్తునీహారః, పుంసి త్వస్తర్ధిరపవారణమ్, శాపే త్వభిషజ్ఞః" ఇట్టిచోట్ల త్వంతంబులై న అవశ్యాయః, పుంసి, శాపే అను పదంబులును, "అథహిమానీ హిమసంహతిః", "అథపుంభూమ్నిచారాః", "అథకేసరే వకుళః" ఇట్టిచోట్ల అథాదులయిన హిమానీ, పుంభూమ్ని, కేసరే, అనుపదంబులును పూర్వపదంబులతో సంబంధింపవు.

స్వరవ్యయం స్వర్గనాక
త్రిదివ త్రిదశాలయాః |
సురలోకో ద్యో దివౌ
(ద్యే స్త్రియాం) (క్లీబే)
త్రివిష్టపమ్ || ౬ ||

అమరా నిర్జరా దేవా
త్రిదశా విబుధా స్సు
రాః | సుపర్వాణా స్సుమ
నస స్త్రిదివేశా దివౌ
కసః || ౭ || ఆదితేయా
దివిషదో లేఖా అదితి
నన్దనాః | ఆదిత్యా ఋ
భ వౌఽస్వప్నా అమ
ర్యా అమృతాన్ధసః ||
బర్హిర్ముఖాగీ క్రతుభ
జో గీర్వాణా దానవా
రయః | బృహ్దారకా దై
వతాని (పుంసివా) దే
వతాః (స్త్రియామ్) || ౯ ||

ఆదిత్య విశ్వ వసవ స్తు
షితాఽఽభాస్వరాఽ
నిలాః | మహారాజిక సా
ధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణ
దేవతాః) || ౧౦ ||

విద్యాధ రోఽప్సరో

స్వః || అవ్య || స్వర్గః-నాకః - త్రిదివః - త్రిద
శాలయః- సురలోకః || పు || ద్యాః || ౬ || ద్యాః || ౯ ||
సీ || త్రివిష్టపమ్ || ౯ || ౯-స్వర్గముపేళ్లు.

అమరా- నిర్జరా- దేవా- త్రిదశాః - విబు
ధాః - సురాః - సుపర్వాణాః || ౯ || సుమనసః || ౯ ||
త్రిదివేశాః - దివౌకసః || ౯ || ఆదితేయాః - దివిష
దః || ౭ || లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః - ఋ
భవః || ౭ || అస్వప్నాః - అమర్యాః - అమృతా
న్ధసః || ౯ || బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః || ౭ || గీ
ర్వాణాః - దానవారయః || ౯ || బృహ్దారకాః || పు ||
దైవతాని || ప్న || దేవతాః || సీ || ౭- దేవతలపే
ళ్లు - ఈదేవతావాచకశబ్దములు తఱచుచుగాబహు
వచనమునందే ప్రయోగింపబడుటవలన వానిని
గ్రంథకర్త ప్రథమాబహువచనాంతములుగా ని
ర్దేశించెను గాని యివి నిత్య బహువచనాంత
ములుగావు.

[ఆదిత్యాద్వాదశ ప్రోక్తావిశ్వేదేవా దశస్త్వ
తాః | వసవ శ్చాప్తసంఖ్యాతాః షట్త్రింశత్తుషితా
మతాః || ఆభాస్వరా శ్చతుష్షష్టి ర్వాతాః పఞ్చాశ
దూనకాః | మహారాజికనామానౌ ద్వేతే వింశతి
స్తథా | సాధ్యాద్వాదశ విఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ
స్త్వతాః ||] ఆదిత్యాః, ౧౦- విశ్వే, ౧౦ || ౧౦- వస
వః, ౧౦ || ౬- తుషితాః, ౩౬- ఆభాస్వరాః, ౬౪-
అనిలాః, ౪౯ - మహారాజికాః, ౨౦౦- సాధ్యాః,
౧౦-రుద్రాః, ౧౦ || పు - బ || ౯- గణదేవతలపేళ్లు.

విద్యాధరః || పు || అప్సరాః || సీ - సీ || యక్షః || పు ||

యత్ రక్షో గర్భవ్య కిన్న
రాః । పిశాచో గుహ్యక
స్సిద్ధో భూతోఽ (మీ
దేవయోనయః) ॥ ౧౧ ॥

అసురా దైత్య దై
తేయ దనుజేంద్రారి దా
నవాః । శుక్రశిష్యా ది
తిసుతాః పూర్వదేవా
స్సురద్విమః ॥ ౧౨ ॥

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బు
ద్ధో ధర్మరాజస్తథాగ
తః । సమస్తభద్రో భగ
వాన్మారజిల్లోకజ్జిహ్వాః
షడభిజ్ఞో దశబ లోఽ
ద్వయవాదీ వినాయకః ।
మునీంద్రశ్రీఘన శ్శాస్త్రా
ముని (శ్శాక్యమునిస్తు
యః) ॥ ౧౩ ॥ స శాక్య
సింహ సుర్వాధిపిద్ధ శ్శౌ
ద్ధోదనిశ్చ (సః) కాతమ
శ్శార్కబధుశ్చమాయా
దేవీసుతశ్చ (సః) ॥

బ్రహ్మఽఽత్మభూ స్సు
రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీ పితా
మహః । హిరణ్యగర్భో
లోకేశః స్వయంభూ శ్చ
తురాననః ॥ ౧౪ ॥ ధా
తాఽబ్జయోని ర్ద్రిహి
ణో విరిశ్చికి కమలా

రతుః ॥ ౧౧ - న ॥ - గర్భవ్యః - కిన్నరః - పిశాచః - గు
హ్యకః - సిద్ధః - భూతః ॥ పు ॥ ౧౦ - అమీ = మీరు, దే
వయోనయః = దేవతలకుజనించినవారు.

అసురాః - దైత్యాః - దైతేయాః - దనుజాః -
ఇంద్రారయః ॥ ఇ ॥ దానవాః - శుక్రశిష్యాః - దితి
సుతాః - పూర్వదేవాః - సురద్విమః ॥ ష - పు - బ ॥
౧౦ - అసురులపేళ్లు.

సర్వజ్ఞః - సుగతః - బుద్ధః - ధర్మరాజః - తథాగ
తః - సమస్తభద్రః - భగవాన్ ॥ త్ ॥ మార
జిత్ - లోకజిత్ - జినః - షడభిజ్ఞః - దశబలః - అద్వ
యవాదీ ॥ న్ ॥ వినాయకః - మునీంద్రః - శ్రీఘనః -
శాస్త్రా ॥ ఋ ॥ మునిః ॥ పు ॥ ౧౩ - బుద్ధదేవునిపేళ్లు.

శాక్యసింహః - సర్వాధిపిద్ధః - శౌద్ధోదనిః - కాత
మః - అర్కబధుః - మాయాదేవీసుతః ॥ పు ॥ ౧౪ - యః =
ఎవడు, శాక్యమునిః = "శాకవృక్ష ప్రతిచ్ఛన్నం
వాసం యస్తాచ్ఛచక్రిరే తస్తా దిక్ష్యాకువంశ్యాస్తే
శాక్యా ఇతిభవిస్త్వతాః." అని చెప్పబడిన శా
క్యవంశమునఁ బుట్టిన బుద్ధావాంతర భేదముగల
శాక్యముని కలఁడో; సః = అబుద్ధదేవుని పేళ్లు.

బ్రహ్మ ॥ న్ ॥ ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - పరమే
ష్ఠీ ॥ న్ ॥ పితామహః - హిరణ్యగర్భః - లోకేశః -
స్వయంభూః - చతురాననః - ధాతా ॥ ఋ ॥ అబ్జ
యోనిః - ద్రుహిణః - విరిశ్చికి - కమలాననః -
సప్తా ॥ ఋ ॥ ప్రజాపతిః - వేదాః ॥ న్ ॥ విధాతా
॥ ఋ ॥ విశ్వసృజ్ ॥ జ్ ॥ విధిః ॥ పు ॥ ౨౦ - బ్రహ్మ
దేవుని పేళ్లు. శతానందః - శతధృతిః - విరిశ్చికి -

సనః । సప్తా ప్రజాపతి
శ్వేధావిధాతావిశ్వస్య
ద్విధిః । [శతానన్త శ్చత
ధృతి ర్విరి ఞ్చోఽజో
విరిఞ్చనః॥] ౧౭॥

విష్ణు ర్నారాయణః
కృష్ణో వై కుఱ్ఱో విష్ణుర
శ్రవాః । దామోదరో
హృషీకేశః కేశ పూ
మాధవ స్సృభూః॥౧౮॥
దైత్యారిః పుణ్డరీకా
క్షో గోవిన్దో గరుడధ్వ
జః పీతామృరోఽచ్యు
త శ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జ
నార్దనః॥ ఉపేన్ద్రీ ఇన్ద్రా
వరజ శ్చక్రపాణి శ్చతు
ర్భుజః । పద్మనాభో మ
ధురిపు రాసుదేవ స్త్రి
విక్రమః ॥ ౨౦ ॥ దేవ
నన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః
పురుషోత్తమః॥ వనమా
లీ బలిధ్వంసీ కంసారా
తి రధోక్షజః॥ ౨౧॥ వి
శ్వంభరః కైటభజి ద్వి
ధు శ్శ్రీవత్సలాఞ్చనః ।
[గదాగ్రజో ముఞ్జకేశో
దాశార్హ్నో దశరూప
భృత్॥]

వసుదేవౌ (౭స్య

అజః - విరిఞ్చనః॥ అధికపాఠము.]

బాంబాయిప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[నాభిజ న్తాఽర్జుజః పూర్వోఽనిధనః కమలో
ద్భవః । సదానన్దో రజోమూర్తిః సత్యకో హంస
వాహనః॥]

విష్ణుః - నారాయణః - కృష్ణః - వై కుఱ్ఱః - విష్ణు
రశ్రవాః ॥ ౧౮ ॥ దామోదరః - హృషీకేశః - కేశ
శవః - మాధవః - సృభూః - దైత్యారిః - పుణ్డరీ
కాక్షః - గోవిన్దః - గరుడధ్వజః - పీతామృరః -
అచ్యుతః - శార్ఙ్గీ॥ ౧౯ ॥ విష్వక్సేనః - జనార్దనః -
ఉపేన్ద్రీ - ఇన్ద్రావరజః - చక్రపాణిః - చతుర్భుజః -
పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివి
క్రమః - దేవకీనన్దనః - శౌరిః - శ్రీపతిః - పురుషో
త్తమః - వనమాలీ ॥ ౨౦ ॥ బలిధ్వంసీ ॥ ౨౧ ॥ కంసా
రాతిః - అధోక్షజః - విశ్వంభరః - కైటభజిత్ -
విధుః - శ్రీవత్సలాఞ్చనః ॥ పు ॥ ౩౯ - విష్ణు
దేవునిపేళ్లు. [గదాగ్రజః - ముఞ్జకేశః - దాశార్హ్నః -
దశరూపభృత్॥ అధికపాఠము.]

బాంబాయిప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాన్తకః
జలశాయీ విశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

వసుదేవః - ఆనకమన్దుభిః ॥ పు ॥ ౨ - అన్య

జనకస్సవవా) ౭౭నక
దుస్తుభిః॥ ౨౨॥

బలభద్రః - ప్రలమ్బః - బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః - రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః - హలాయుధః - నీలామ్బరః - రాహితీయః - తాలాంజ్ఞః - ముసలీ - హలీ॥ ౧॥ సంకర్షణః - నీరపాణిః - కాశీనీధేదనః - బలః॥ పు॥ ౧౭ - బలరామునిపేర్లు.

మదనో మన్తథో మారః - ప్రద్యుమ్నః - మినకేతనః - కన్దర్పః - దర్పకః - అనఙ్గః - కామః - పంచశరః - స్మరః - శమ్భరారిః (పా) సమ్భరారిః - మనసిజః - కుసుమేషుః - అనన్యజః - పుష్పధన్వా॥ ౧॥ రతిపతిః - మకరధ్వజః - ఆత్మభూః - బ్రహ్మసూరిశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్వకేతుః॥ పు॥ ౨౧ - మన్తభుని పేర్లు. [శృంగారయోనిః - శ్రీపుత్రః - శూర్పకారాతిః॥ అధికపాఠము.]

జనకః = ఇతనితండ్రియగు వసుదేవునిపేర్లు.

బలభద్రః - ప్రలమ్బః - బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః - రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః - హలాయుధః - నీలామ్బరః - రాహితీయః - తాలాంజ్ఞః - ముసలీ - హలీ॥ ౧॥ సంకర్షణః - నీరపాణిః - కాశీనీధేదనః - బలః॥ పు॥ ౧౭ - బలరామునిపేర్లు.

మదనః - మన్తథః - మారః - ప్రద్యుమ్నః - మినకేతనః - కన్దర్పః - దర్పకః - అనఙ్గః - కామః - పంచశరః - స్మరః - శమ్భరారిః (పా) సమ్భరారిః - మనసిజః - కుసుమేషుః - అనన్యజః - పుష్పధన్వా॥ ౧॥ రతిపతిః - మకరధ్వజః - ఆత్మభూః - బ్రహ్మసూరిశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్వకేతుః॥ పు॥ ౨౧ - మన్తభుని పేర్లు. [శృంగారయోనిః - శ్రీపుత్రః - శూర్పకారాతిః॥ అధికపాఠము.]

అనిరుధః - ఉమాపతిః॥ పు॥ ౨ - అనిరుధునిపేర్లు.

అరవిన్దమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥ న॥ నవమల్లికా॥ నీ॥ నీలోత్పలమ్॥ న॥ ౫ - మన్తభుని బాణములు.

లక్ష్మీః పద్మాలయా
పద్మా కమలాశ్రీర్నరి
ప్రియా || [ఇద్విరాలో
కమాతా మా రమా
మజ్జళదేవతా । భార్గవీ
లోకజననీ క్షీరసాగర
కన్యకా ||]

(శబ్ధో లక్ష్మీ పతేః)
పాశ్చజన్య (శృక్రం)
సుదర్శనమ్ । కామోదకీ
(గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః
కౌస్తుభో (మణిః) || ౨౮ ||
[(చాప) శ్చార్జ్యం మురా
రేస్తు శ్రీవతోన్ (లాశ్చ
నం) మతిమ్ || (అశ్వా శ్చ)
శై బ్య సుగ్రీవ మేఘపు
ష్ప వలాహకాః (సారథి)
ద్వారుకో (మస్త్రీ) హ్యు
ద్ధవ (శ్చానుజో) గదః ||]

గరుత్మా న్గరుడ స్తా
ర్క్ష్యో వై నతేయః ఖగే
శ్వరః । నాగాన్తకో వి
ష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్న
గాశనః || ౨౯ ||

శంభు రీశః పశుపతి
శ్శివ శూలీ మహేశ్వ
రః । ఈశ్వర శ్వర్వ ఈశా
న శృంకర శ్చన్ద్రశేఖరః ||
౩౦ || భూతేశః ఖడ్గపరశు

లక్ష్మీః పద్మాలయా - పద్మా - కమలా - శ్రీః -
హరిప్రియా || సీ || ౨ - లక్ష్మీ దేవి పేర్లు.

[ఇద్విరా - లోకమాతా - మా - రమా -
మజ్జళదేవతా - భార్గవీ - లోకజననీ - క్షీరసాగర
కన్యకా || సీ || అధికపాఠము.]

పాశ్చజన్యః || పు || ఇది విష్ణుదేవుని శబ్దము
పేరు. సుదర్శనమ్ || న || ఇది విష్ణుదేవుని చక్రము
పేరు. కామోదకీ || సీ || ఇది విష్ణుదేవుని గదపేరు.
నన్దకః || పు || ఇది విష్ణుదేవుని ఖడ్గము పేరు. కౌస్తుభః
|| పు || ఇది విష్ణువు ధరియించు మణిపేరు.

[శ్చార్జ్యమ్ || న || ఇది విష్ణుదేవుని ధనుస్సుపేరు.
శ్రీవత్యః || పు || ఇది విష్ణుదేవుని మచ్చపేరు.
శై బ్యః - సుగ్రీవః - మేఘపుష్పః - వలాహకః || పు ||
ర - శ్రీకృష్ణుని తేరిగుట్టములపేర్లు. దారుకః || పు ||
౧ - సారథిపేరు. ఉద్ధవః || పు || ౧ - మంత్రిపేరు. గదః
|| పు || ౧ - తోబుట్టువు పేరు || అధికపాఠము.]

గరుత్మాన్ || త్ || గరుడః - తార్క్ష్యః - వై నతే
యః - ఖగేశ్వరః - నాగాన్తకః - విష్ణురథః - సుప
ర్ణః - పన్నగాశనః || పు || ౯ - విష్ణుదేవుని వాహన
మగు గరుత్మంతునిపేర్లు.

శంభుః - ఈశః - పశుపతిః - శివః - శూలీ || ౩౦ ||
మహేశ్వరః - ఈశ్వరః - శర్వః - ఈశానః - శంకరః -
చన్ద్రశేఖరః - భూతేశః - ఖడ్గపరశుః -

గిరిశో గిరిశో మృడః ।
 మృత్యుంజయః కృత్తి
 వాసాః పినాకీ ప్రమథా
 ధివః ॥ ౩౦ ॥ ఉగ్రః కప
 ర్దీ శ్రీకణ్ఠశ్శీతికణ్ఠః కపా
 లభృత్ । వామదేవౌ
 మహాదేవౌ విరూపా
 త్మ స్త్రిలోచనః ॥ ౩౧ ॥
 కృశానురేతా స్సర్వజ్ఞో
 ధూర్జటిర్నీలలోహితః
 హరః స్మరహరో భర్త
 ప్రవృమ్మక స్త్రిపురా
 వ్రతః ॥ ౩౨ ॥ గజాధరో
 స్థకరిపుః క్రతుధ్వంసీ
 పృషధ్వజః । వ్రామకే
 శో భవౌ భీమః స్థాణు
 రుద్ర ఉమాపతిః ॥ ౩౩ ॥

కపర్దో (౭స్య జటా
 జూటః) పినా కో ౭జగ
 వం (ధనుః) । ప్రమథా
 (స్ఫుర్తి) పారిషదాః (బ్రా
 హ్మీత్యాద్యాస్తు) మా
 తరః ॥ ౩౪ ॥

విభూతి ర్భూతి రైశ్వ
 ర్య (మణిమాదిక మష్ట
 ధా)

గిరిశః - గిరిశః-మృడః- మృత్యుంజయః- కృత్తిపా
 సాః ॥ ౩౦ ॥ పినాకీ ॥ ప్రమథాధిపః-ఉగ్రః-కపర్దీ ॥ ౩౧ ॥
 శ్రీకణ్ఠః - శీతికణ్ఠః - కపాలభృత్ - వామదేవః-
 మహాదేవః - విరూపాక్షః - త్రిలోచనః- కృశాను
 రేతాః ॥ ౩౨ ॥ సర్వజ్ఞః-ధూర్జటిః-నీలలోహితః-హరః-
 స్మరహరః- భర్తః - ప్రవృమ్మకః - త్రిపురావ్రతః -
 గజాధరః - అష్టకరిపుః - క్రతుధ్వంసీ ॥ ౩౩ ॥ పృష
 ధ్వజః-వ్రామకేశః-భవః - భీమః-స్థాణుః-రుద్రః-
 ఉమాపతిః ॥ పు ॥ ౪౦ - శివునిపేర్లు.

[శ్లో ॥ అష్టమూర్తి రహిర్భుధోన్య మహా
 కాలో మహానటః ॥ టీక. అష్టమూర్తిః- అహిర్భు
 ధ్న్యః-మహాకాలః- మహానటః ॥ అధికపాఠము.]

కపర్దః ॥ పు ॥ ౧-ఇది అస్య జటాజూటః=ఈశివుని
 జటాజూటము పేరు. పినాకః ॥ పు ॥ అజగవమ్ ॥ ౩॥
 ౨ - ఇతనిధనుస్సుపేర్లు. ప్రమథాః - పారిషదాః-
 ॥ పు-బ ॥ ౨-నంది మొదలైన ప్రమథగణములపేర్లు.
 మాతరః ॥ ఋ - సీ - బ ॥ ౧ - బ్రాహ్మీ మొదలయిన
 సప్తమాతృకలపేర్లు. [బ్రాహ్మీ మాహేశ్వరీ చైవ
 కామారీ వైష్ణవీ తథావారాహీ చైవ చంద్రాణీ
 చాముక్తా సప్తమాతరః ॥]

విభూతిః-భూతిః ॥ సీ ॥ ఐశ్వర్యమ్ ॥ ౩-అష్టధా
 (వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమాద్యష్ట
 సిద్ధులపేర్లు. [అణిమా మహిమా చైవ గరిమా
 లభిమా తథా । ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మిశత్యం

ఉమా కాత్యాయనీ
గారి కాళీ హైమవతీ
శ్వరీ॥ ౩౬॥ శివాభవా
నీ రుద్రాణీ శర్వాణీ స
ర్వమజ్జళా॥ అపర్ణా పా
ర్వతీ దుర్గా మృడానీ చ
ణ్డీ కామిక్యా ॥ ౩౭॥
[అర్యా దాక్షాయణీచై
వ గిరిజా మేనకాత్మజా]

వినాయకో విఘ్నరా
జః దైవమాతురగణాధి
పాః । (అప్యే) కదస్త
హేరమ్బ లమ్బోదర
గజాననాః ॥ ౩౮॥

కార్తికేయో మహా
సేన శ్వరజన్మాషడాననః ।
పార్వతీనస్తనః స్కన్దస్సే
నానీ రగ్నిభూర్ధువాః॥
౩౯॥ బాహులేయస్తార
కజి ద్విశాఖశ్శిఖివాహ
నః । మాన్దాతురశ్వక్తి
ధరగి కుమారగి క్రౌంచ
దారణః॥ ౪౦॥

ఇంద్రో మరుత్వాస్త
ఘవా బిడౌజాగి పాశ
శాసనః । వృద్ధశ్రవాశ్శు
నానీరః పురుహూతః
పురస్తరః॥ ౪౧॥ జిష్ణు

వశిత్వం చాష్టభూతయః ॥]

ఉమా - కాత్యాయనీ - గారి - కాళీ - హైమ
వతీ - ఈశ్వరీ - శివా - భవానీ - రుద్రాణీ - శర్వా
ణీ - సర్వమజ్జళా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా -
మృడానీ - చణ్డీకా - అమ్మికా॥ ౩౬॥ ౩౭-శివుని
భార్యయగు పార్వతీదేవి పేర్లు.

[అర్యా - దాక్షాయణీ - గిరిజా - మేనకాత్మజా
॥ ౩౭॥ అధికపాఠము.]

వినాయకః - విఘ్నరాజః - దైవమాతురః -
గణాధిపః - ఏకదస్తః - హేరమ్బః - లమ్బోదరః -
గజాననః॥ పు॥ ౩౮ - శివునికుమారుడైన వినాయ
కునిపేర్లు.

కార్తికేయః - మహాసేనః - శరజన్మా॥ ౩౯॥
షడాననః - పార్వతీనస్తనః - స్కన్దః - సేనానీ -
అగ్నిభూః - గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ -
విశాఖః - శిఖివాహనః - మాన్దాతురః - శ్వక్తిధరః -
కుమారః - క్రౌంచదారణః॥ పు॥ ౪౦ - శివుని
కుమారుడగు కుమారస్వామిపేర్లు.

[శృంగే భృంగే రిటి మ్రుచ్చే నద్వికో నద్వికేశ్వరః॥
నద్వికేశ్వరునిపేర్లు. కర్కషోటితు చాముష్ణా చర్క
ముష్ణాతు చర్చికా॥ శివపరిచారికలపేర్లు.

ఇంద్రః - మరుత్వాన్ ॥ ౪౧॥ మఘవా॥ ౪౧॥
బిడౌజాః॥ ౪౧॥ పాశశాసనః - వృద్ధశ్రవాః॥ ౪౧॥
శునానీరః - పురుహూతః - పురస్తరః - జిష్ణుః -

లేఖర్షభ శ్వక్త శ్వతమ
న్య ద్వివస్వతిః । సుత్రా
మా గోత్రభిద్వజ్జీ వా
సశ్చో వృత్రహా వృషా ॥
వాస్తోష్పతి స్సురపతి ర్భ
లారాతి శ్వచీపతిః । జమ్భ
భేదీ హరిహయ స్సాన్వి
రాణ్ణముచిసూదనః ॥
సంక్రద్వనో దుశ్శ్యవ
న స్తురాషా ణ్ణేఘవాహ
నః । ఆఖిణ్డల సహస్రా
క్ష ఋభుక్షాః

(తస్యతుప్రియా) ॥ ౪౪ ॥
పులోమజా శ చీన్ద్రాణీ
(నగరీ) త్వమరావతీ
(హయ) ఉచ్చైశ్శ్య
వా (స్ఫుతో) మాతలి
ర్నన్దనం (వనమ్) ॥ ౪౫ ॥
(స్యతాస్పాదో) వైజ
యన్తౌ జయన్తః పాక
శాసనిః ।

ఐరావతో లభ్రమా
త క్షైరావణా భ్రమువ
ల్లభాః ॥ ౪౬ ॥

హోదిసీ వజ్ర (మ
స్త్రీస్యాత్కులిశం భిదు
రం పవిః శతకోటి స్స
రు శ్వమ్భా దమ్భాభి
రశని (ద్వయోః) ॥ ౪౭ ॥

లేఖర్షభః - శక్తః - శతమన్యః - దివస్వతిః - సుత్రా
మా ॥ ౧ ॥ గోత్రభిత్ ॥ ౨ ॥ వజ్ర ॥ ౩ ॥ వాసవః -
వృత్రహా ॥ ౪ ॥ వృషా ॥ ౫ ॥ వాస్తోష్పతిః - సుర
పతిః - బలారాతిః - శ్వచీపతిః - జమ్భభేదీ ॥ ౬ ॥
హరిహయః - స్సాన్వాట్ ॥ ౭ ॥ నముచిసూదనః -
సంక్రద్వనః - దుశ్శ్యవనః - తురాషాట్ ॥ ౮ ॥
మేఘవాహనః - ఆఖిణ్డలః - సహస్రాక్షః - ఋ
భుక్షాః ॥ ౯ ॥ పు ॥ ౩౫ - దేవేంద్రుని పేర్లు.

[శ్లో॥ ప్రాచీనబర్హి రహిహా పుతనాషా ట్పులో
మజత్ ॥ టీక. ప్రాచీనబర్హిః - అహిహా ॥ ౧ ॥ పుతనా
షాట్ ॥ ౨ ॥ పులోమజత్ ॥ అధికపాఠము.]

పులోమజా - శచీ - ఇన్ద్రాణీ ॥ ౩ ॥ ౩ -
ఇంద్రుని భార్యపేర్లు.

అమరావతీ ॥ ౪ ॥ ఇంద్రుని పట్టణము పేరు.
ఉచ్చైశ్శ్యవాః ॥ ౫ ॥ పు ॥ అతని గుఱ్ఱముపేరు.
మాతలిః ॥ ౬ ॥ పు ॥ అతనిసారథిపేరు. నన్దనమ్ ॥ ౭ ॥
౮ - అతనివనముపేరు. వైజయన్తః ॥ ౮ ॥ పు ॥ ౯ - అ
తని మేడపేరు. జయన్తః - పాకశాసనిః ॥ ౧౦ ॥
అతనికుమారునిపేర్లు.

ఐరావతః - లభ్రమాతజః - ఐరావణః - లభ్ర
మువల్లభః ॥ ౧౧ ॥ ౪ - అతని యేనుగుపేర్లు.

హోదిసీ ॥ ౧ ॥ వజ్రమ్ ॥ ౨ ॥ కులిశమ్ - భిదురమ్
॥ ౩ ॥ పవిః - శతకోటిః - స్వరుః - శమ్భుః -
దమ్భాభిః ॥ ౪ ॥ అశనిః ॥ ౫ ॥ ౧౦ - వజ్రాయు
ధముపేర్లు.

ప్రాయమయానం వి
మానా (౭స్త్రీ) (నార
దాద్యా) స్ఫురర్షయః ।
(స్యా) తుస్థర్షా దేవస
భా పీయూష మమృ
తం సుధా ॥ మద్దాకినీ వి
యగ్గ్లా స్వర్ణదీ సురదీ
ర్షికా । మేరు స్ఫుమేరు
వ్దేమాద్రీ రత్నసాను
స్ఫురాలయః ॥ (పక్షౌచ)
తేదేవతరప్రామద్దారః
పారిజాతకః । సన్తానః
కల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా)
హరిచన్దనమ్ ॥ ౫౦॥

సనత్కుమారో వై
ధాత్ర స్వరైవద్యావ
శ్వినీసుతౌ । నాసత్యా
వశ్వినౌ దస్త్రా వాశ్వినే
యాచ(తాపుభా) ॥ ౫౧॥

(స్త్రీయాం బహుష్వ)
పురస స్వర్యేశ్యాః(ఊ
ర్వశీముఖాః) । [ఊర్వశీ
మేనకా రమ్భా ఘృతా
చీచ తిలోత్తమా] (హ
హ హూహూ శ్చైవ
మాద్యా) గన్ధర్వా(స్త్రీ
దివాకసామ్) ॥ ౫౨॥

అగ్ని రైవశ్వానరో
వహ్ని ర్వీతిహూత్రో

ప్రాయమయానమ్ ॥ న ॥ విమానః ॥ ప్న ॥ ౧ - దేవ
రథముపేళ్లు. సురర్షయః ॥ ఇ-పు-బ ॥ ౧ - నారదుడు
మొదలుగాఁగల దేవర్షులపేళ్లు. సుధర్షా(ప)సుశర్షా
॥ న్ ॥ దేవసభా ॥ సీ ॥ ౨ - దేవసభపేళ్లు.
పీయూషమ్-అమృతమ్ ॥ న ॥ సుధా ॥ సీ ॥ ౩ - అమృత
ముపేళ్లు. మద్దాకినీ - వియగ్గ్లా - స్వర్ణదీ - సుర
దీర్షికా ॥ సీ ॥ ౪ - ఆకాశగర్జపేళ్లు. మేరుః -
సుమేరుః - హేమాద్రిః-రత్నసానుః-సురాలయః ॥
పు ॥ ౫ - మేరుపర్వతముపేళ్లు. మద్దారః - పారి
జాతకః-సన్తానః - కల్పవృక్షః ॥ పు ॥ హరిచన్దనమ్ ॥
ప్న ॥ ౫ - దేవతలవృక్షములపేళ్లు.

సనత్కుమారః - వైధాత్రః ॥ పు ॥ ౧ - బ్రహ్మ
పుత్రుడైన సనత్కుమారునిపేళ్లు. స్వరైవద్యా-
అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ-అశ్వినౌ-దస్త్రా - ఆశ్వినే
యా ॥ పు - ద్వి ॥ ౬ - దేవవైద్యులయిన యశ్వీ
దేవతలపేళ్లు.

అపురసః ॥ న్ ॥ స్వర్యేశ్యాః ॥ సీ-బ ॥ ౧ - [ఊర్వ
శి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ మొద
లుగాఁగల దేవవేశ్యలపేళ్లు. అధికపాఠము] గన్ధ
ర్వాః(పా)గాన్ధర్వాః ॥ పు-బ ॥ ౧ - దేవతలలోపల
హాహా హూహూపులు మొదలయిన దేవగాయ
కుల పేరు.

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహూత్రః-

ధనంజయః కృపీటయో
నిర్జ్వలనో జాతవేదా
స్తనూనపాత్ ॥ ౫౩ ॥ బ
హి శ్శుష్కా కృష్ణవర్ణా
శోచిష్కేశ ఉషర్బధః
ఆశ్రయాశో బృహద్భా
నుగి కృశానుగి పావకో
ఽనలః ॥ రోహితాశ్వో
వాయుసఖ శ్శిఖావానా
శుశుక్షణిః హిరణ్యరే
తా హుతభుగ్దహనో
హవ్యవాహనః ॥ ౫౪ ॥
సప్తార్చిర్దమునా శ్శు
క్రశ్చిత్రభానుర్విభా
వనుః శుచి రప్పిత
మార్వస్తు బాడబో
బడబానలః ॥ ౫౫ ॥ (వ
హ్నేర్ద్యయో) ద్వాల
కీలా వర్చిష్టేతి (శ్శిఖా
స్త్రీయోమ్) (త్రిషు) స్ఫు
లిగ్లోఽగ్నికణస్సంతాప
స్సంజ్వర (స్సహా) [ఉ
ల్కాస్యాన్నిర్గతజ్వాలా
భూతి ర్భసితభస్మసీతా
రోరతాప దావస్తు ద
మౌ వనహుతాశనః] ॥
ధర్మరాజః పితృపతిస్స
మవర్తీ పరేతరాజ్ కృ
తాస్త్రా యమునాభ్రా

ధనంజయః-కృపీటయోనిః - జ్వలనః-జాతవేదాః॥
న్ ॥ తనూనపాత్ ॥ ౫౩ ॥ బహిః॥ న్ ॥ శుష్కా॥న్ ॥ (వ)
బహిఃశ్శుష్కా ॥ న్ ॥ కృష్ణవర్ణా॥న్ ॥ శోచిష్కేశః-
ఉషర్బధః - ఆశ్రయాశః - బృహద్భానుః-కృశా
నుః - పావకః - అనలః - రోహితాశ్వః-వాయుస
ఖః - శిఖావాన్ ॥ ౫౪ ॥ ఆశుశుక్షణిః - హిరణ్యరే
తాః॥న్ ॥ హుతభుక్ ॥ ౫౫ ॥ దహనః-హవ్యవాహ
నః- సప్తార్చిః॥న్ ॥ దమునాః॥న్ ॥ శుక్రః - చిత్ర
భానుః- విభావనుః-శుచిః ॥పు॥ అప్పితమ్॥న్ ॥ ౩౪ -
అగ్ని హూత్రునిపేర్లు.

బౌర్వః- బాడబః- బడబానలః ॥పు॥ ౩- బడ
బాగ్నిపేర్లు. జ్వాలః- కీలః ॥ పు॥ అర్చిః ॥న్ ॥ హే
తిః॥ సీ ॥ ౪ - వహ్నేః = అగ్నియొక్క, శిఖా=జ్వ
లపేర్లు. స్ఫులిగ్లః॥త్రి॥-అగ్నికణః ॥పు॥ ౨- మిః
గుణుల పేర్లు. సంతాపః - సంజ్వరః ॥ పు ॥ ౨ -
వేడిమిపేర్లు.

[ఉల్కా॥ ౧ - కొఱవిపేరు. భూతిః ॥ సీ ॥ భసి
తమ్-భస్మ ॥న్ - న॥ యోరః ॥ పు ॥ రతా ॥ సీ ॥
౫-బూదిపేర్లు. దావః - దవః ॥పు॥ కారుచిచ్ఛ
పేర్లు. అధికపాతము.]

ధర్మరాజః - పితృపతిః - సమవర్తీ॥న్ ॥-పరేత
రాజ్ ॥ ౫౫-కృతాస్త్రః - యమునాభ్రాతా॥ము॥

తా శమనో యమరా
ద్యమః || ౫౨ || కాలో
దణ్డధర శ్శాద్ధదేవో
వై వస్వతోఽస్తకః |

రాక్షసః కోణపః క్ర
వ్యాత్క్రివ్యాదోఽస్త
ప ఆశరః || ౫౩ || రాత్రిఞ్చ
రో రాత్రిచరః కర్పరో
నికషాత్కజః | యాతు
ధానః పుణ్యజనో నై
ర్వతో యాతు రక్షసీ ||

ప్రచేతా వరుణః పాశీ
యాదసాంపతి రప్పతి |

శ్వసన స్పర్శనో వా
యు ర్తాతరిశ్వా సదాగ
తిః || ౬౧ || పృషదశ్వో
గన్ధవహ్నో గన్ధవాహ
నిలాఽశుగాః | సమీ
ర మారుత మరు జ్జగ
త్ప్రాణ సమీరణాః || స
భస్వ ద్వాత పవన పవ
మాన ప్రభజ్జనాః |

ప్రాణోఽపాన సు
మాన శ్శోచాప వ్యా
నో చ వాయవః || ౬౩ ||
శరీరస్థా ఇమే

శమనః-యమరాత్-యమః- కాలః- దణ్డధరః -
శ్శాద్ధదేవః - వై వస్వతః - అస్తకః || పు || ౧౪-
యమునిపేళ్లు.

రాక్షసః- కోణపః (పా) కాణపః - క్రవ్యాత్
|| ౫౨ || క్రవ్యాదః - అస్తపః (పా) ఆశ్రపః - ఆశరః
(పా) ఆసురః-రాత్రిఞ్చరః - రాత్రిచరః - కర్పరః
(పా) కర్పరః - నికషాత్కజః-యాతుధానః - పుణ్య
జనః-నైర్వతః||పు||యాతు- రక్షః || ౫౩ - న || ౧౬-
నిర్వతి పేళ్లు.

ప్రచేతాః || ౫౩ || వరుణః-పాశీ || ౫౩ || యాదసాం
పతిః - అప్పతిః || పు || ౫ - వరుణునిపేళ్లు.

శ్వసనః- స్పర్శనః - వాయుః - మాతరిశ్వా-
|| ౫౩ || సదాగతిః- పృషదశ్వః- గన్ధవహః- గన్ధవా
హః- అనిలః - ఆశుగః - సమీరః - మారుతః-
మరుత్ - జగత్ప్రాణః - సమీరణః - సభస్వాన్
|| ౬౧ ||-వారః - పవనః-పవమానః - ప్రభజ్జనః || పు ||
౬౦-వాయుదేవునిపేళ్లు.

[ప్రకమ్పనో మహావాతో ఝంఝావాత సు
వృష్టికః || టీక. ప్రకమ్పనః - మహావాతః-ఝం
ఝావాతః-సవృష్టికః || అధికపాఠము.]

ప్రాణః - అపానః - సమానః-ఉదానః - వ్యా
నః || ౫ - ఇమే = ఇవి, శరీరస్థాః = శరీరమునందుం
డు, వాయవః = (అయిదు) వాయువులపేళ్లు.

[హృది) ప్రాణో (గుడే) యాపాన సుమానో
(నాభిసంస్థితః) ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థః) వ్యానః (స్పర్శ
శరీరగః) నాగ శ్చ కూర్మః కృకరో దేవదత్తో
ధనంజయః (వాద్వేరే) నాగ (అభ్యాతః) కూర్మ

రంహ స్తరసీతు రయ
స్వదః జలైః ౭౭

శీఘ్రం త్వరితం లఘు
క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్ ||
సత్వరం చపలం తూర్ణ
మవిలమ్బిత మాశు చ |

సతతానారతాశ్రాస్త
సత్తతావిరతానిశమ్ |
నిత్యానవరతాజస్రమ

ప్యథాతిశయో భరః |
అతివేల భృశాత్యర్థా
తిమా త్రోద్ధాధ నిర్భ
రమ్ || ౬౬ || తీవ్రైకాస్త
నితాంతాని గాఢ బాఢ
దృఢానిచ |

క్లిబే శీఘ్ర ద్యస
త్వేస్యా త్రి పేషాం
భేద్యగామియత్ || ౬౭ ||

కుబేర స్త్ర్యమృకస
భో యక్షరా ధ్వహ్యకే
శ్వరః మనుష్యధర్మాధన
దో రాజరాజో ధనాధి
పః || కిన్నరేశో వై శ్రవణః
పాలస్త్య నరవాహనః |

(ఉన్మీలనే స్మృతః ||) కృకరా (చ్చ యుతం క్షేయం)
దేవదత్తా (ద్విబృహ్మణామ్ |) (న జహాతి మృతం
వాపి సర్వవ్యాపీ) ధనంజయః || అధికపాఠము.]

రంహః-తరః || న - న || రయః - స్వదః- జవః ||
పు || ౫ - కేగముతోఁగూడినగమనముపేళ్లు.

శీఘ్రమ్-త్వరితమ్-లఘు-క్షిప్రమ్-అరమ్-ద్రు
తమ్-సత్వరమ్-చపలమ్-తూర్ణమ్-అవిలమ్బితమ్-
ఆశు||న|| ౧౧- శీఘ్రముపేళ్లు.

సతతమ్-అనారతమ్-అశ్రాస్తమ్ - సత్తతమ్-
అవిరతమ్- అనిశమ్ - నిత్యమ్-అనవరతమ్-అజ
స్రమ్ || ౯- ఎడతెగని క్రియ పేళ్లు.

అతిశయః- భరః- అతివేలమ్- భృశమ్-అత్య
ర్థమ్-అతిమాత్రమ్-ఉద్ధాధమ్-నిర్భరమ్-తీవ్రమ్-
ఏకాస్తమ్-నితాస్తమ్-గాఢమ్-బాఢమ్-దృఢమ్ ||
౧౪-అతిశయముపేళ్లు.

శీఘ్రశబ్దము మొదలు || ౨౦- క్రియావిశేషణ
ములై నను గుణవాచకములై నను||న|| అతిశయశబ్ద
ముమొదలు || ౧౪- క్రియావిశేషణములై నపుడు||
న||గుణవాచకములై నపుడు|| పు || ౩౪- శబ్దముల
లోనే శబ్దమైనను విశేష్యముతోఁగూడునపుడు|| త్రి ||

కుబేరః - త్ర్యమృకసభః - యక్షరాజ్ || జ్ ||
గుహ్యకేశ్వరః- మనుష్యధర్మాన్ ||-ధనదః - రాజ
రాజః- ధనాధిపః- కిన్నరేశః - వైశ్రవణః- పాల
స్త్యః - నరవాహనః -

యత్తైకపిశ్చలబిలశ్రీద
పుణ్యజనేశ్వరాః ||

(అస్యోద్యానం) చై
త్రరథం (పుత్రస్తు) నల
కూబరః కైలాసః (స్థాన)
మలకా (పూర్వీమా
నంతు) పుష్పకమ్ || ౭౦ ||
స్యాత్కిన్నరః కింపురుష
స్తురంగవదనోమయః
నిధి (రా) శేవధి (రే
దాః) పద్మశ్ఛాదయో
(నిధే) || ౭౧ || [మహా
పద్మశ్చ పద్మశ్చ శ్ఛా
మకర కచ్చపాముకున్ద
కున్ద నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ ని
ధయో నవ ||]

❖ ఇతి స్వర్గవర్గః ❖

ద్యోదివా (ద్యేస్త్రి
యా) మభ్రం శ్రావ్యమ
పుష్కర మమృరమ్ | న
భో ౭ స్తరితం గగన
మనస్తం సురవ ర్ష ఖమ్ ||
వియ ద్విష్ణుపదం (వాతు
పుం) స్యాకాశవిహాయ
నీ [విహాయసోఽపి నా
కోఽపి ద్యు రపి స్యా
త్ర దవ్యయమ్ తారా

యత్తః - ఏకపిశ్చః - బిలబిలః - శ్రీదః - పుణ్యజనే
శ్వరః || పు || ౭౦ - కుబేరునిపేర్లు.

చైత్రరథమ్ || న || ౭౧ - కుబేరునితోటపేరు.
నలకూబరః || పు || ౭౧ - ఇతనికుమారునిపేరు. కైలా
సః || పు || ౭౧ - ఇతనియునికిపట్టు పేరు. అలకా|| నీ ||
౭౧ - ఇతనిపట్టణముపేరు. పుష్పకమ్ || న || ౭౧ - ఇతని వి
మానముపేరు. కిన్నరః - కింపురుషః - తురంగవదనః -
మయః || పు || ౭ - కిన్నరులపేర్లు. కొండటీనాలుగు
ను నాలుగు జాతులందురు. నిధిః - శేవధిః (పా)
శేవధిః || పు || ౭ - నిధిపేర్లు. పద్మశ్ఛాదయః =
పద్మము - శ్ఛాదము మొదలయినవి, నిధేః = నిధియొ
క్క, భేదాః = భేదములు. పద్మము శ్ఛాదము మొద
లయినవి తొమ్మిది నిధిభేదములనుట.

[మహాపద్మః, పద్మః, శ్ఛాదః, మకరః, కచ్చపః,
ముకున్దః, కున్దః, నీలః, ఖర్వః] ఇవి నవనిధిభేద
ములు.

స్వర్గముతోఁజేరిన పదనమూహము ముగిసెను.

ద్యాః || ఓ || - ద్యాః || వ - నీ || అభ్రమ్ - శ్రావ్యమ
|| నీ || పుష్కరమ్ - అమృరమ్ - నభః || నీ || అస్తరితమ్ -
గగనమ్ - అనస్తమ్ - సురవ ర్ష || నీ || ఖమ్ - వియత్ -
విష్ణుపదమ్ || న || ఆకాశమ్ - విహాయః || నీ - ప్స || ౭౧ -
ఆకాశము పేర్లు.

[విహాయనః - నాకః || పు || - ద్యుః || అవ్యః - తారా
పథః - శబ్దగుణః - మేఘద్వారమ్ - మహాబిలమ్ ||
అధికపాఠము.]

పథ శ్చబ్దగుణో మేఘ
ద్వారం మహాబిలమ్॥ ౧

❖ ఇతి శ్రావ్యమవర్గః. ❖

అకాశముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

దిశస్తు కకుభః కాష్ఠా
అశాశ్చ హరితశ్చ (తాః)॥

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య
(స్తాని పూర్వ దక్షిణ ప
శ్చిమాః) ।

(ఉత్తరాది) గుదీచీ
(స్వా)ద్విశ్యంతు (త్రిషు
దిగ్భవే)॥ (అవాగ్భవ)మ
వాచీన ముదీచీన(ముద
గ్భవమ్)। (ప్రత్యగ్భవం)
ప్రతీచీనం ప్రాచీనం(ప్రా
గ్భవం త్రిషు)॥]

ఇంద్రో! వహ్నిః పితృప
తి క్షైర్మతో మరుతో
మరుతో! కుభేర ఈశః (ప
తయః పూర్వాదీనాం
దిశాం క్షమాతో)॥౭౫॥

ఐరావతకి పుష్కరీణో
 వామనకి కుముదోఽశ్చ
 న॥ పుష్పదంతస్సార్వభౌ
 మ స్సుప్రతీకః (శృంగి
 ణః) ॥ కరిణ్యోఽశ్ర
 మునికపిలాపిఙ్గలాఽను
 పమాక్రమాత్ । తా
 మ్రపద్మీ శుభ్రదంతీచా

దిశః ॥శ్ ॥ - కకుభః॥ భ్ ॥ - కాప్తాః-అశాః॥అ॥
హరితః ॥త్ -సీ-బ॥ ౫ - దిక్పామాన్యనామములు.

ప్రాచీ, అవాచీ (వా) అపాచీ, ప్రతీచీ || నీ ||
3- వరుసగాః బూర్వ, దక్షిణ, పశ్చిమదిక్కులవేళ్లు.

ఉదీచి॥సీ॥ ౧- ఉత్తరదిక్కు పేరు.

దిశ్యమ్||త్రి||౧ - దిక్కులందుఁబుట్టినవస్తువు
 పేరు. [అవాచీనమ్=దక్షిణదిక్కునఁబుట్టినది; ఉదీ
 చీనమ్=ఉత్తరదిక్కునఁబుట్టినది; ప్రతీచీనమ్=పడ
 మటిదిక్కునఁబుట్టినది; ప్రాచీనమ్ = తూర్పుదిక్కు
 నఁబుట్టినది.]

ఇష్టోః-వహ్నిః- పితృపతిః-నై రృతః- వరుణః-
మరుత్ - కుబేరః - ఈశః ॥ పు ॥ ౮ - క్షమాత్ =
వరుసగా, పూర్వాదీనామ్=తూర్పుమొదలైన, ది
శామ్ = (ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః = అధిపతు
లవేర్లు.

ఐరావతః-పుష్కరీకః- వామనః- కుముదః - అ
 జ్ఞానః- పుష్పదంతః- సార్వభౌమః- సుప్రతీకః ॥పు॥
 ౮-దిగ్గజః = (వరుసగా నెనిమిది)దిగ్గజముల పేర్లు.

అభిముః- కపిలా - పిఙ్గలా-అనుపమా-తామ్రపక్షి (పా) తామ్రకక్షి - శుభద్రస్తీ-అఙ్గానా-అఙ్గానావతీ ||సీ|| ౮-క్రమాత్ =వరుసగా, కరిణ్యః= అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేర్లు.

జ్ఞానాచాక్షానావతీ || ౭౭ ||

(క్షీణావ్యయస్త్య) పది శం (దిశోర్క్యధ్యే) విదిక్ (ప్రియామ్) అభ్యస్త రం త్వస్తరాళం చక్ర వాళం తు మణ్డలమ్ ||

అభ్రం మేఘో వారి వాహః స్తనయిత్ను ర్భ లాహకః | ధారాధరో జ లధర స్తటిత్వా న్వారి దోఽమృభృత్ || ఘ న జీమూత ముదిర జల ము ధూమయోనయః |

కాదమ్బినీ మేఘమాలా (త్రిషు మేఘభవే) ౭ భి యమ్ || స్తనితం గర్జితం (మేఘనిర్ఘోషో) రసితా దిచాశమ్నా శతహ్రదా హ్రది నైరవత్యః క్ష ణప్రభా || తటి త్సదామ నీ విమృశ చ్చచ్ఛలా చప లాఽపిచాస్ఫుర్జఘన్వ జ్రనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి రిరమృదః || ౮౨ || ఇద్దా యుధం శక్రధనుః (స్తదే వ ఋజు) రోహితమ్ | వృ ష్టి ర్వర్షం (తద్విఘాతే) వ గ్రహావగ్రహా (సమా || ధారాసంపాత ఆసారః

అపదిశమ్ || న - అవ్య || - విదిక్ || సీ || ౨ - దిశోర్క్యధ్యే = రెండుదిక్కులనడుమనుండెడు మూలదిక్కులపేళ్లు. అభ్యస్తరమ్ - అస్తరాళమ్ || న || ౨ - మధ్యప్రదేశ ముపేళ్లు. చక్రవాళమ్ - మణ్డలమ్ || న || ౨ - మణ లాకార మైనవస్తువుపేళ్లు.

అభ్రమ్ || న || - మేఘః - వారివాహః - స్తనయి త్నుః - బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః - తటి త్వాన్ || త్ || - వారిదః - అమృభృత్ - ఘనః - జీమూ తః - ముదిరః - జలముక్ || ౪ || - ధూమయోనిః || పు || ౧౫ - మేఘముపేళ్లు.

కాదమ్బినీ - మేఘమాలా || సీ || ౨ - మేఘపంక్తి పేళ్లు. అభియమ్ || త్రి || ౧ - మేఘభవే = మేఘము నందుఁబుట్టిన జలాదులపేరు. స్తనితమ్ - గర్జితమ్ - రసితమ్ || న || ౩ - మేఘములధ్వని - అనఁగానుఱుము పేళ్లు. ఆదిశబ్దముచేత స్వనితధ్వనితాది పేళ్లును కలవు. శంపా (పా) సంపా - శతహ్రదా - హ్రదినీ - ఐరా వతీ - క్షణప్రభా - తటిత్ - సదామనీ - (పా) సదామినీ విమృశత్ - చచ్ఛలా - చపలా || సీ || ౧౦ - మెఱుముపేళ్లు. స్ఫుర్జఘనః - వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రనిష్పేషః || పు || ౨ - వజ్రఘట్టనమువలనఁగలిగిన మ్రోత పేళ్లు. మేఘ జ్యోతిః || న || ఇరమృదః || పు || ౨ - మేఘమునం దున్న తేజస్సుపేళ్లు. ఇద్దాయుధమ్ - శక్రధనుః || ష్ - న || ౨ - ఇన్ద్రధనుస్సుపేళ్లు. రోహితమ్ || న || ౧ - ఋజు = చక్కఁగానున్న యాధనుస్సుపేరు. వృష్టిః || సీ || - వర్షమ్ || న || ౨ - వానపేళ్లు. వగ్రహః - అవగ్రహః || పు || ౨ - తద్విఘాతే = ఆవర్షముయొక్క విఘ్నము

శీక రోఽమృకణః(స్మృ) తః) వర్షోపలస్తు కరకా (మేఘచ్ఛన్నే ౭ హ్ని) దుర్దినమ్ || ౮౮ ||

అస్తర్ధా వ్యవధా(పుం సి)త్వస్తర్ధిరపవారణమ్ | అపిధానతిరోధాన పిధా నాఽచ్ఛాదనానిచ ||

హిమాంశు శ్చస్త్రీ మా శ్చస్త్రీ ఇన్దుః కుము దబాన్ధవః । విధు స్సు ధాంశు శ్చుభ్రాంశు రో వధీశో నిశాపతిః || ౮౯ || అజ్ఞో జై వాతృక సో మో గ్లో ర్మృగాజ్ఞః కలానిధిః | ద్విజరాజ శ్చ శధరో నక్షత్రేశః శూపా కరః || ౯౦ ||

కలా తు (పాడశో భా గో) బిమ్బా(౭స్త్రీ)మ ణ్డలం (త్రిమ) ।

భిత్తం శకలఖడ్గే (వా పుంస్యస్థోఽర్థం(సమేం శకే) | చన్ద్రికా కాము దీ జ్యోత్స్నా ప్రసాద స్తు ప్రసన్నతా । కళ క్షాన్తా లాఞ్చనంచ చి

సందువ ర్తించును. అనఁగా ననావృష్టిపేళ్లు. ధారా సంపాతః-ఆసారః || పు || ౧ - జడివానపేళ్లు. శీకరః - అమృకణః || పు || ౨ - తుంపురులపేళ్లు. వర్షోపలః || పు || - కరకా||నీ|| (పా) కరకః||పు|| ౨-వడగండ్లపేళ్లు. దుర్దినమ్||న|| ౧-మేఘచ్ఛన్నే=మేఘముచేతఁగప్పఁ బడిన, అహ్ని=దినము పేరు.

అస్తర్ధా- వ్యవధా||నీ||-అస్తర్ధిః||పు||-అపవారణమ్ - అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్- ఆచ్ఛాదనమ్ || న || ౮-కప్పటపేళ్లు.

హిమాంశుః - చన్ద్రిమాః ||నీ||-చన్ద్రిః-ఇన్దుః- కుముదబాన్ధవః- విధుః - సుధాంశుః-శుభ్రాంశుః- ఓషధీశః- నిశాపతిః- అజ్ఞః-జై వాతృకః- సోమః- గ్లో- మృగాజ్ఞః - కలానిధిః- ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః - శూపాకరః || పు || ౨౦ - చంద్రుని పేళ్లు.

కలా||నీ||౧- చంద్రునియొక్క పదియాటవసాలి పేరు. బిమ్బః || ప్న || మణ్డలమ్ || త్రి || ౨-చంద్ర సూర్య మండముల పేళ్లు.

భిత్తమ్||న|| శకలమ్-ఖడ్గమ్ || ప్న || అర్థః||పు||౪- తునుకపేళ్లు. అర్థశబ్దముసమాంశమును జెప్పనపు డు||న||-చన్ద్రికా-కాముదీ- జ్యోత్స్నా ||నీ|| ౩- వెన్నెలపేళ్లు. ప్రసాదః || పు || ప్రసన్నతా || నీ || ౨ - తెలివిపేళ్లు. కళజ్ఞః-అజ్ఞః || పు || లాఞ్చనమ్-చిహ్నమ్-లక్ష్మ||నీ|| లక్షణమ్ || న || ౬- గుఱుతుపేళ్లు.

హ్నం లక్ష్మచ లక్ష్మణమ్ ||
[పాళిః కేతు ర్భవజో
లింగం నిమిత్తం వ్యజ్ఞానం
పదమ్ | ప్రజ్ఞానం చా
ప్యభిజ్ఞానం లలామంచ
లలామచ] ||

సుషమా (పరమా శో
భా)శోభా కాన్తిర్ద్యుతి
శ్చవిః | అవశ్యాయస్తు నీ
హార స్తుషార స్తుహినం
హిమమ్ || ప్రాలేయం మి
హికా చాథ హిమానీ
(హిమసంహతిః) | శీతం
(గుణే తద్వదర్థా)స్సుపి
మశ్శిరో జడః || తుషార
శీతల శీతో హిమ (స్స
ప్తాన్యలింగకాః) || ధ్రువ
ఔత్తానపాది (స్నాన్య) ద
గస్త్యగి కుమ్భసమ్భవః ||
మైత్రావరుణి (రస్నైవ)
లోపాముద్రా (సధర్మి
ణీ) | నక్షత్ర మృతం భం
తారా తారకా పుష్ప
(వా స్త్రియామ్) || ౩ ||
దాక్షాయణ్యో (౭ శ్విసీ
త్యాది తారా) అశ్వయు
గశ్విసీ | రాధా విశాఖా
పుష్యేతుసిధ్యతిష్యాశ్ర
విష్ణయా || ౪ || (సమా)

[పాళిః || నీ || కేతుః - ధ్వజః - లింగమ్ - నిమిత్తమ్ -
వ్యజ్ఞానమ్ - పదమ్ - ప్రజ్ఞానమ్ - అభిజ్ఞానమ్ -
లలామమ్ - లలామ || నీ || అధికపాఠము.]

సుషమా || నీ || ౧ - పరమా = ఎక్కువైన, శోభా =
కాంతిపేరు. శోభా - కాన్తిః - ద్యుతిః - ఛవిః || నీ ||
౪ - కాంతిపేర్లు. అవశ్యాయః - నీహారః - తుషారః ||
పు || తుహినమ్ - హిమమ్ - ప్రాలేయమ్ || న || మిహికా
(పా) మహికా || నీ || ౨ - మంచుపేర్లు. హిమానీ ||
నీ || ౧ - మంచుయొక్క సమూహము పేరు. శీతమ్ -
౧ - గుణవాచకమైనపుడు || న || శై త్యగుణము పేరు.
సుషిమః (పా) సుశిమః - శిశిరః - జడః - తుషారః -
శీతలః - శీతః - హిమః || ౨ - శై త్యగుణముగలవస్తువు
పేర్లు. ఇవి విశేష్యలింగములు.

ధ్రువః - ఔత్తానపాదిః || పు || ౧ - ధ్రువునిపే
ర్లు. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః - మైత్రావరుణిః ||
పు || ౩ - అగస్త్యునిపేర్లు. లోపాముద్రా || నీ || ౧ -
అగస్త్యునిభార్య పేరు. నక్షత్రమ్ - ఋతమ్ -
భమ్ || న || - తారా || నీ || - తారకా - ఉడు || ప్న || ౬ - న
క్షత్రము పేర్లు. అశ్విసీత్యాదితారాః = అశ్విసీనక్ష
త్రము మొదలయిన యిరువదియేడు నక్షత్రములు.
దాక్షాయణ్యః || ఈ - నీ - బ || = దాక్షాయణు లనఁబడు
చున్నవి. అశ్వయుక్ || జ్ || అశ్విసీ || నీ || ౧ - అశ్విసీనక్ష
త్రము పేర్లు. రాధా - విశాఖా || నీ || ౧ - విశాఖానక్షత్ర
ము పేర్లు. పుష్యమ్ || న || - సిధ్యః - తిష్యః || పు || ౩ - పుష్య
నక్షత్రము పేర్లు. శ్రవిష్టా - ధనిష్ఠా || నీ || ౧ - ధనిష్ఠ
పేర్లు. ప్రోష్ఠపదాః || నీ || ౧ - పూర్వాభాద్రపేరు.

ధనిష్ఠా (స్వయః) ప్రోక్షప
దా భాద్రపదాః (స్త్రి
యః) మృగశీర్షం మృగ
శిర (స్తస్త్రి నే వా) ౭ గ్ర
హయణీ || ఇల్వలా (స్త
చ్ఛిరోదేశే తారకా ని
వసన్తి యాః) |

బృహస్పతి స్సురాచా
ర్యో గీష్మతిర్దివణో గు
రుః || జీవ ఆక్షరసో వా
చస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్ణిజః |
శుక్రో దైత్యగురుః కా
వ్య ఉశనా భార్గవః క
విః || అజ్ఞారకః కుజో భా
మో లోహితాక్షో మ
హీసుతః | రాహితేయో
బుధ సౌమ్య (స్సమా)
సారిశనై శ్చరా || శనిమ
ద్యౌ పఙ్కుకాభౌ ఛాయా
పుత్రో ౭ సితో ౭ ర్జజః ||

తమస్తు రాహు స్సవి
ర్భాను సైంహికేయో
విధుంతుదః | (స ప్రక్ష
యో మరీచ్యత్రిముఖా)
శ్చిత్రశిఖణ్ణిజః || (రాశీనా
ముదయో) లగ్నం (తే
తు మేషవృషాదయః) |

సూరసూర్యార్యమా
దిత్యద్వాదశాత్త దివా

భాద్రపదాః || నీ || ౧ - ఉత్తరాభాద్రపేరు. మృగ
శీర్షమ్ - మృగశిరః || ౧ - న || ఆగ్రహయణీ || నీ || 3 -
మృగశీర్షపేళ్లు. ఇల్వలాః || ౧ - తచ్ఛిరోదేశే = ఆమృ
గశీర్షనక్షత్రముమీద; యాతారకానివసన్తి =
ఏనక్షత్రములున్నవై ఆనక్షత్రములపేళ్లు.

బృహస్పతిః - సురాచార్యః - గీష్మతిః - దివణః -
గురుః - జీవః - ఆక్షరసః - వాచస్పతిః - చిత్రశిఖ
ణ్ణిజః || పు || ౯ - బృహస్పతిపేళ్లు. శుక్రః - దైత్య
గురుః - కావ్యః - ఉశనా || ౧ || భార్గవః - కవిః || పు ||
౬ - శుక్రనిపేళ్లు. అజ్ఞారకః - కుజః - భామః -
లోహితాక్షః - మహీసుతః || పు || ౫ - అంగారకు
నిపేళ్లు. రాహితేయః - బుధః - సౌమ్యః || పు || 3 -
బుధునిపేళ్లు. సారిః - శనై శ్చరః || పు || ౨ - శనిపే
ళ్లు. [శనిః - మస్తః - పఙ్కుః - కాలః - ఛాయాపుత్రః -
అసితః - అర్కజః] అధికపాఠము. తమః || ౧ - ప్న ||
రాహుః - స్వర్భానుః - సైంహికేయః - విధుంతుదః
|| పు || ౫ - రాహుపుపేళ్లు.

మరీచ్యత్రిముఖాః = మరీచి, అత్రి, (అంగిరస్సు,
పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, వసిష్ఠుడు)
మొదలయిన, సప్తర్షయః = సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణ్ణిజః
|| ౧ - పు - బ || = చిత్రశిఖిండులనంబడుదురు. లగ్నమ్
|| ౧ || - రాసుల యుదయముపేరు. ఆ రాసులు మేష
ము, వృషభము, మిథునము, కర్కటకము, సింహ
ము, కన్య, తుల, వృశ్చికము, ధనుస్సు, మకరము,
కుంభము, మీనము అను పండ్లెండు.

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః - అర్యమా ||
౧ || అదిత్యః - ద్వాదశాత్త || ౧ || దివాకరః - భా

కరా||౧౦౦||భాస్కరా
హస్కర బ్రహ్మ ప్రభా
కర విభాకరాః। భాస్వ
ద్వివస్వ త్సప్తాశ్వ హరి
డ శోష్ణరత్నయః॥
వికర్తనార్కమార్తణ్డ
మిహిరారుణ పూషణః।
ద్యుమణి పురణి ర్మిత్ర
శ్చిత్ర భాను ర్విరోచనః॥
విభావను ర్గ్రహపతి స్త్వి
మాంపతి రహర్పతిః। భా
ను ర్హంస సుహస్రాంశు
స్తవన సువితా రవిః॥
[కర్కసాక్షీ జగచ్చక్షు
రంశుమాలీ త్రయీత
నుః। ప్రద్యోతనో దిన
మణిః ఖద్యోతో లోక
బాన్ధవః॥ సురోత్తమో
ధామనిధిః పద్మినీవల్ల
భో హరిః]॥

మాతరః పిఙ్గళో దద్ధ
(శ్చక్రాంశోః పారిపార్శ్వ
కాః)। సూరసూతోఽ
రుణోఽనూరుగి కాశ్యపి
ర్గరుడాగ్రజః॥ ౧౦౪॥
పరివేషస్తు పరిధి రుప
సూర్య క మద్ధలేకిరణో
న్త మయూ ఖాంశు గ
భ స్తి ఖృణి ధృష్టయః॥

స్కరః - అహస్కరః - బ్రహ్మః - ప్రభాకరః - విభా
కరః - భాస్వాన్ ॥ త్ ॥ వివస్వాన్ ॥ త్ ॥ సప్తా
శ్వః - హరిదశ్వః - ఉష్ణరశ్మిః - వికర్తనః - అర్కః -
మార్తణ్డః (పా) మార్తాణ్డః - మిహిరః - అరుణః -
పూషాన్ ॥ - ద్యుమణిః - తరణిః - మిత్రః - చిత్ర
భానుః - విరోచనః - విభావనుః - గ్రహపతిః -
త్విమాంపతిః - అహర్పతిః - భానుః - హంసః - సహ
స్రాంశుః - తపనః - సవితా॥ ఋ ॥ - రవిః ॥ పు॥ 32 -
సూర్యునిపేళ్లు. [కర్కసాక్షీ ॥ న్ ॥ - జగచ్చక్షుః ॥ ఋ॥
అంశుమాలీ ॥ న్ ॥ - త్రయీతనుః - ప్రద్యోతనః - దిన
మణిః - ఖద్యోతః - లోకబాన్ధవః - సురోత్తమః -
ధామనిధిః - పద్మినీవల్లభః - హరిః] అధికపాఠము.

బాంబాయిపతియందుండు అధికపాఠము.

[పద్మాత్మ స్తేజసాం రాశి శ్చాయానాథస్తమి
స్తహ]

మాతరః - పిఙ్గళః - దద్ధః ॥ పు ॥ 3 - చ
క్రాంశోః = సూర్యునియొక్క - పారిపార్శ్వకాః =
పార్శ్వమునందుండు సంగదేవతల పేళ్లు. సూర
సూతః - అరుణః - అనూరుః - కాశ్యపిః - గరుడా
గ్రజః ॥ పు॥ ౫ - సూర్యసారథిపేళ్లు. పరివేషః -
(పా) పరివేళః - పరిధిః ॥ పు॥ ౨ - సూర్యపరివేషము
పేళ్లు. ఉపసూర్యకమ్ - మద్ధలమ్ ॥ న॥ ౨ - ప్రతిసూ
ర్యునిపేళ్లు. పరివేషశబ్దము మొదలు నాలుగును
పరివేషముపేళ్లని కొందఱుందురు. కిరణః - ఉస్రః -

భానుః కరో మరీచిః
(స్త్రీపుంసయో) దీధితిః
(స్త్రీయామ్) । (న్యసి)
ప్రభా రు గ్రుచి స్త్వి
ద్భా భా శ్చవిద్యుతి దీ
ప్తయః॥ రోచి శ్శోచి
(రుభే క్లీబే) ప్రకాశో
ద్యోత ఆతపః । కోష్ఠం
కపూష్ణం మద్దాష్ణం క
దుష్ణం (త్రిమతద్వతి)॥ తి
గ్గం తీక్ష్ణం ఖరం (తద్వ)
స్త్రాగత్యుష్ణా మరీచికా ।

→*ఇతి దిగ్వర్గః*←

కాలోదిష్టోఽప్యనే
హోఽపి సమయోఽప్య
థ పక్షతిః॥ ప్రతిపద్వే
ఇమేస్త్రీత్యేతదాద్యా)
ప్తిథయో (ద్వయోః) ।
ఘ్రసో దినాహాసీ (వాతు
క్లీబే) దివసవాసకా॥ ప్ర
త్యూహోఽహర్ముఖం క
ల్య ముషకి ప్రత్యుషసీ
అపి । ప్రభాతం చ దినా
స్తేతు సాయస్సన్ధ్యా పి
తృప్రసూః॥

(ప్రా శ్లోపరాష్ట్రా మ
భ్యాహ్న) స్త్రీసన్ధ్య

మయాఖః- అంతుః- గభస్తీ- ఘృణి- ధృష్టి-
(ప)వృష్టిః-భానుః-కరః॥పు॥-మరీచిః॥పు॥దీధితిః॥సీ॥
౧౧- సూర్యకిరణములపేర్లు. ప్రభా-రుక్॥౨॥-రు
చిః-త్విక్॥మ్॥ - భా-భాః॥న్॥-ధవిః-ద్యుతిః-దీప్తిః
॥సీ॥ రోచిః॥న్॥-శోచిః॥న్॥-స॥౧౧- సూర్యకాంతి
పేర్లు. ప్రకాశః- ద్యోతః-ఆతపః॥పు॥ ౩ - ఎండ
పేర్లు. కోష్ఠమ్ - కపూష్ణమ్ - మద్దాష్ణమ్ - కదు
ష్ణమ్॥ న॥ ౪-ఇంచుకవేడిమిపేర్లు. ఇంచుకవేడిమి
గలవస్తువును జెప్పనవుడు॥త్రి॥.తిగ్గమ్ - తీక్ష్ణమ్-
ఖరమ్॥న॥ ౩-వేడిమిపేర్లు. ఆ కోష్ఠాదిశబ్దములవలె
వేడిమిగలవస్తువును జెప్పనవుడు ॥త్రి॥. మృగతృ
ష్ణా-మరీచికా॥ సీ॥ ౨-ఎండమావులపేర్లు.

దిక్కులతోజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలః-దిష్టః - అనేహో॥న్॥ సమయః॥పు॥ ౪
కాలముపేర్లు. పక్షతిః-ప్రతిపత్ ॥ద్-సీ॥ ౨- పా
ద్యమిపేర్లు. తిథయః॥పు-ఇ-బ॥ ౧॥ పాద్యమి మొ
దలయిన తిథుల పేరు. ఘ్రసః॥పు॥-దినమ్-అహః॥
న్-న॥ దివసః-వాసరః॥పు॥౫- దివసముల పేర్లు.
ప్రత్యూషః॥పు॥-అహర్ముఖమ్- కల్యమ్ - ఉషః-
ప్రత్యుషః॥న్॥ ప్రభాతమ్ ॥ న॥ ౬-ప్రాతఃకాల
ము పేర్లు. దినాస్తః - సాయః॥పు॥ (పా) సా
యమ్॥అవ్య॥౨- సాయంకాలముపేర్లు. సంధ్యా -
పితృప్రసూః॥డో-సీ॥౨-సంధ్యాకాలము పేర్లు.

బాంబాయి ప్రతిమందుండు అధికపాశము.

[పుష్పం విభాతం ద్వేక్లీబే పుంసి గోసర్గ ఇ
వ్యతే॥]

త్రిసన్ధ్యమ్॥న॥ ౧ - ప్రాశ్లోపరాష్ట్రా మధ్యా
హ్న ములను దినాద్యస్తమధ్యభాగసమూహము

(మథ) శర్వరీ. నిశానిశీ
ధినీరాత్రిస్త్రియామా
క్షణదాక్షపా || ౧౧౧ ||
విభావరీ తమస్విన్యా ర
జనీయామినీ తమీత
మిస్తా (తామసీరాత్రి)

క్ష్యాత్నీ (చన్దిక
యాన్వితా) || ౧౧౨ ||
(ఆగామివర్తమానాహ
ర్యక్తాయానిశి) పక్షిణీ

గణరాత్రం (నిశా బ
హ్వస్తి) ప్రదోషో రజ
నీముఖమ్ || ౧౧౩ ||

అర్ధరాత్రనిశీథా (ద్వా
(ద్వా) యామప్రహరా
(సమా) | (స) పర్వసన్నిధి
(ప్రతిపత్పంచదశో ర్య
దస్తరమ్) || ౧౧౪ ||

పక్షాన్తా పంచదశ్య
(ద్వే)

పార్ణమాసీతు పూ
ర్ణిమా (కలాహీనేసా)
న్యమతి (పూర్ణే) రా
కా (నిశాకరే) || ౧౧౫ ||

అమావాస్య త్వమా
వస్య దర్శ సూర్యేన్ద్ర

శర్వరీ-నిశా-నిశీధినీ - రాత్రిః - త్రియామా-
క్షణదా-క్షపా-విభావరీ - తమస్వినీ - రజనీ-యా
మినీ-తమీ (పా) తమా || సీ || ౧౧-రాత్రిపేళ్లు.

తమిస్తా || సీ || ౧ - తామసీరాత్రిః = గాఢాంధ
కారపురాత్రిపేరు.

క్ష్యాత్నీ || సీ || ౧ - చన్దికయా = వెన్నెలతోడ,
అన్వితా = కూడిన రాత్రిపేరు.

పక్షిణీ || సీ || ౧ - ఆగామివర్తమానాహర్యక్తా
యానిశి = వచ్చునట్టిపగటితోను నడిచెడుపగటి
తోనుం గూడిన రాత్రిపేరు.

గణరాత్రమ్ || న || ౧ - నిశాః బహ్వస్తిః = పెక్కు
రాత్రుల పేరు. ప్రదోషః || పు || రజనీముఖమ్ || న ||
౨ - ప్రదోషకాలము పేళ్లు.

అర్ధరాత్రః - నిశీథః || పు || ౨ - అర్ధరాత్రముపేళ్లు.
యామః - ప్రహరః || పు || ౨ - జాముపేళ్లు.

పర్వసన్నిధిః || పు || (ప) పర్వన్ - న || సన్నిధిః || పు || ౧ -
పాడ్యమిపున్నమలకును పాడ్యమియమావాస్యల
కును మధ్యనున్న కాలముపేరు.

పక్షాన్తా || పు || పంచదశ్య || ఈ - సీ - ద్వి ||
౨ - పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు.

పార్ణమాసీ-పూర్ణిమా || సీ || ౨ - పున్నమ పేళ్లు.
నిశాకరే = చంద్రుడు, కలాహీనే (సతి) = ఒక కళచే
దక్కువైనవాడుగానున్నప్పుడు, సా = అపున్నమ,
అనుమతిః || సీ || ౧ - అనుమతియనంబడుచున్నది.
పూర్ణే (సతి) = పదాఱుకలతో గూడియున్నప్పుడు,
రాకా || సీ || ౧ - రాక యనబడుచున్నది.

అమావాస్య - అమావస్య || సీ || దర్శః - సూ
ర్యేన్ద్రసంఖ్యః || పు || ౪ - అమావాస్యపేళ్లు. సినీ

సజ్జమః | (సా దృష్టేన్దు)
స్పిసీవాలీ (సా నష్టేన్దుక
లా) కుహూః || ౧౧౬ ||

ఉపరాగో గ్రహూ
(రాహుగ్రస్తే త్వీన్దౌ
చ పూష్టిచ) సోపప్ల పూ
పరక్తా (ద్వా)

వగ్న్యతాత ఉపా
హితః || ౧౧౭ ||

(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవ
న్తా (దివాకర నిశాకరా)

(అష్టాదశనిమేషాస్తు)
కాస్థా

(త్రింశత్తు తాః) క
లా || ౧౧౮ ||

తాస్తు (త్రింశ) త్క్షణ

(స్తేతు) ముహూర్తో
(ద్వాదశాస్త్రియామ్)

(తేతు త్రింశ) ద
హేవారాత్రః

పక్ష (స్తే దశ పంచ
చ || ౧౧౯ ||

(పక్షౌ పూర్వాపరా)
శుక్లకృష్ణౌ

మాసస్తు (తావభౌ)

(ద్వాద్వా మాసాది

వాలీ || సీ || ౧ - దృష్టేన్దుఃసా = చంద్రకళ కనఃబడినయ
మావాస్యపేరు. కుహూః || సీ || ౧ - నష్టేన్దుకలాసా =
చంద్రకళ కనఃబడిని యమావాస్యపేరు.

ఉపరాగః - గ్రహాః || పు || ౧ - గ్రహణముపేళ్లు.
సోపప్లవః - ఉపరక్తః || పు || ౧ - రాహుగ్రస్తే =
రాహుపుచేత గ్రహింపబడిన, ఇన్దౌ = చంద్రునికిని,
పూష్టిచ = సూర్యునికినిపేళ్లు.

అగ్న్యతాతః - ఉపాహితః || పు || ౧ - ధూమ
కేతువుపేళ్లు.

పుష్పవన్తా || త్ || (ప) పుష్పదన్తా || అ || పు - ద్వి ||
౧ - ఏకయోక్త్యా = ఒకమాటచేత; దివాకర
నిశాకరా = సూర్యచంద్రులపేరు.

కాస్థా || సీ || ౧ - అష్టాదశనిమేషాః = పదునెని
మిదిరెప్పుపాట్లకాలము పేరు.

కలా || సీ || ౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టి కాష్ఠాలు
ముప్పదిగూడినకాలముపేరు.

క్షణః || పు || ౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టి కళలు
ముప్పదిగూడినకాలముపేరు.

ముహూర్తః || పు || ౧ - తేద్వాదశ = అట్టిక్షణ
ములు పండ్రెండుగూడినకాలముపేరు.

అహేవారాత్రః || పు || ౧ - తేత్రింశత్ = అట్టి
ముహూర్తములు ముప్పదిగూడిన కాలముపేరు.

పక్షః || పు || ౧ - తేదశపంచ = అట్టి యహేవా
రాత్రములు పదునేనుగూడిన కాలముపేరు.

శుక్లః || పు || ౧ - కృష్ణః || పు || ౧ - వరుసగా
బూర్వపక్షమునకును అపరపక్షమునకునుపేళ్లు.

మాసః || పు || ౧ - తావభౌ = అశుక్లకృష్ణపక్ష
ములు రెండుగూడినకాలముపేరు.

ఋతుః || పు || ౧ - మాఘమాసము మొదలు

మాసాస్యా) దృతు

(స్తైరయనం(త్రిభిః)॥

౧౨౦॥

(అయనే ద్వే గతిరుద
గ్గక్షిణాఽర్కస్య) వత్స
రః।

(సమరాత్రిన్దివే కా
లే) విషువ ద్విషువం
(చ తత్)॥ ౧౨౧

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణ
మాసీ) పౌషీ

(మాసే తు యత్ర సా
నామ్నా స) పౌషో (మా
ఘాద్యా శ్చైవ మేకా
దశాపరే)॥ ౧౨౨॥

మార్గశీర్షే సహ మార్గ
ఆగ్రహాయణిక(శ్చ సః)
* పౌషే తైష సహస్యా
(ద్వా)

తపా మాఘేఽ

థ ఘాతునే॥ (స్యా) త్త
పస్యగి ఘాతునిక

(స్యా) చైత్రే చై
త్రికో మధుః।

రెండేసి నెలలుగూడిన కాలముపేరు.

అయనమ్॥ న॥ ౧-తైః త్రిభిః = అట్టిఋతువులు
మూడుగూడిన కాలముపేరు.

వత్సరః॥ పు॥ ౧-సూర్యునియు త్తరపుదిక్కున
సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారముగాను
నుండు దక్షిణోత్తరాయణములు రెండును సంవ
త్సరమనబడును. ఇదియే యొకయేడు. మా
ఘాదిశ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తరగతి.
అది యుత్తరాయణము. శ్రావణాదిమాఘపర్యం
తము దక్షిణగతి. అదిదక్షిణాయనము. అట్టిఅయ
నములు రెండుగూడినకాలము సంవత్సరమనుట.

విషువత్ - విషువమ్॥ న॥ ౨-సమమైనరాత్రింబ
గళ్లుగలకాలము- అనగా రాత్రిపగలు సమమైన
కాలముపేళ్లు.

పౌషీ॥ నీ॥ ౧ - పుష్యయుక్తా=పుష్యనక్షత్ర
ముతోఁగూడిన, పౌర్ణమాసీ=పున్నమపేరు.

పౌషః॥ పు॥ ౧-పమాసమున నాపున్నమవచ్చు
నొ, ఆమాసము పౌషమనంబడును. తక్కిన
మాఘమాసము మొదలగు పదునెక్కిండును నిట్లు
తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షః-సహః॥ న॥ మార్గః - ఆగ్రహాయ
ణికః॥ పు॥ ౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు.

పౌషః - తైషః-సహస్యః॥ పు॥ ౩-పుష్యమా
సము పేళ్లు.

తపాః॥ న॥ మాఘః॥ పు॥ ౨-మాఘమాసముపేళ్లు.

ఘాతునః-తపస్యః-ఘాతునికః॥ పు॥ ౩-ఘాతున
మాసముపేళ్లు.

చైత్రః - చైత్రికః - మధుః॥ పు॥ ౩ - చైత్ర
మాసముపేళ్లు.

వై శాఖే మాధవౌ
రాధో

జ్యేష్ఠే శుక్ర
శ్శుచి (స్వయమ్)
౧౨౪॥ ఆపాధే

శ్రావణే (తుస్యా) స్వ
భా శ్శా)వణిక (శ్శసః)
(స్వ) ర్భాస్యః ప్రా
వృపద భాద్ర భాద్రప
దా స్సమాః॥ ౧౨౫॥

(స్యా)దాశ్విన ఇహే
ప్యాశ్వయుజోఽపి

(స్యా)త్తు కార్తి కే!బా
హు లోక్తా కార్తికో

హేమ స్త
శిశిరోఽస్త్రియామ్॥
వసన్తే పుష్పసమయ
స్సరభి

గ్రీష్మ ఊష్ణకః! నిదా
ఘ ఉష్ణోపగమ ఉష్ణ ఊ
ష్టాగమ స్తపః॥ ౧౨౬॥

(స్త్రియాం)ప్రావృట్
(స్త్రియాం)భూమ్ని వర్షా

(అభ)శరత్ స్త్రియామ్!
(ష డమీ) ఋతవశి

పుంసి మార్గా దీనాం
యుగైశ్చ క్రమాత్ ॥

౧౨౭ ॥

సంవత్సరో వత్సరోఽ

వై శాఖః-మాధవః- రాధః ॥ పు ॥ 3-వై శాఖ
మాసముపేళ్లు.

జ్యేష్ఠః-శుక్రః ॥ పు ॥ ౨-జ్యేష్ఠమాసముపేళ్లు.
శుచిః-ఆపాధః (పా) ఆపాధః ॥ పు ॥ ౨-ఆపాధ
మాసముపేళ్లు.

శ్రావణః - నభాః ॥ ౩ ॥ శ్రావణికః ॥ పు ॥ 3-
శ్రావణమాసముపేళ్లు.

నభస్యః - ప్రావృపదః - భాద్రః - భాద్రపదః॥
పు ॥ ౪-భాద్రపదమాసముపేళ్లు.

ఆశ్వినః-ఇహః-ఆశ్వయుజః॥ పు॥ 3-ఆశ్వయుజ
మాసముపేళ్లు.

కార్తికః - బాహులః - ఊర్జః-కార్తికః॥పు॥
౪ - కార్తికమాసముపేళ్లు.

హేమ స్తః ॥ పు ॥ ౧-హేమంతఋతువుపేరు.
శిశిరః ॥ ప్న ॥ ౧ - శిశిర ఋతువుపేరు.

వసన్తః - పుష్పసమయః - సురభిః ॥ పు ॥ 3-
వసంతఋతువుపేళ్లు.

గ్రీష్మః- ఊష్ణకః - నిదాఘః - ఉష్ణోపగమః -
ఉష్ణః- ఊష్టాగమః - తపః ॥ పు ॥ ౨ - గ్రీష్మఋతు
వుపేళ్లు.

ప్రావృట్ ॥ ష్-నీ॥ వర్షాః ॥ ఆ-నీ-బ॥ ౨ -
వర్షఋతువుపేళ్లు.

శరత్ ॥ డ్ ॥ (ప) శరదా॥నీ॥౧-శరదృతువు పేరు.
ఋతవః॥పు॥- షడమీ=ఈయాఋతువులు,

మార్గాదీనాం యుగైశ్చ క్రమాత్ =మార్గశీర్షముమొ
దలైన పండ్రెండు నెలలలో రెండేసి నెలలచేత
నేర్పడుచున్నవి.

సంవత్సరః-వత్సరః-అబ్దః॥పు॥ హేయనః॥ప్న॥

జ్ఞో హయనోఽ (స్త్రీ)
శరత్సమాః ।

(మాసేన స్యా ద
హారాత్రకి పైత్రో
వర్షేణ దైవతః) ౧౨౯॥
[దివ్యై ర్వర్ష సహస్రై
ర్వాదశభి ర్దైవతం యు
గమ్]॥

దైవే యుగసహస్రే
ద్యౌ బ్రాహ్మః
కల్పాతు(తౌస్పణామ్)।

మన్వస్తరంతు(దివ్యా
నాం యుగానా మేకస
ప్తతిః) ॥ ౧౩౦॥

సంవర్తక ప్రలయః క
ల్పః క్షయః కల్పాస్త
ఇత్యపి (అస్త్రీ) పఙ్కం
(పుమాన్) పాప్తా పాప
కిల్బిష కల్మషమ్ ౧౩౧॥
కలుషం వృజినై నోఽ
ఘ మంహారా దురిత
దుష్కృతమ్ స్యా ద్ధర్మ
మస్త్రీయాం పుణ్య శ్రే
యసీ సుకృతం పుషః ॥

ముత్పీఠిః ప్రమదో

శరత్ ॥ ద్ ॥ సమాః ॥ ఆ - బ ॥ (ప) సమాసీ ॥ ౬ -
సంవత్సరముపేళ్లు.

మనుష్యుల యొక మాసముచేత పితృదేవత
లకు నెక యహారాత్రము - అందు శుక్ల
పక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల
యొకసంవత్సరము దేవతలకు నెక యహారా
త్రము. అందు సుత్తరాయణముపగలు, దక్షిణా
యనము రాత్రి. అట్టి మున్నూటఱువదియహారా
త్రములు దేవతల కొకసంవత్సరము. అట్టి పం
డ్రెండువేల సంవత్సరములు దేవతలకు నెకయుగ
ము. దేవసంబంధమైన రెండువేలయుగములు బ్ర
హ్మకు నెకయహారాత్రము.

తౌ=ఆయహారాత్రములు, నృణామ్=మను
ష్యులకు, కల్పా = రెండుకల్పములు. అందుఁబగ
లుదయకల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము.

మన్వస్తరమ్ ॥ న ॥ ౧ - దివ్యానాం యుగానామ్=
దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః = డెబ్బదియొ
కటిగూడిన కాలముపేరు.

సంవర్తక- ప్రలయః- కల్పః - క్షయః- కల్పా
స్తః ॥ పు ॥ ౫ - ప్రళయకాలముపేళ్లు.

పఙ్కమ్ ॥ ప్న ॥ పాప్తా ॥ న్-పు ॥ పాపమ్ - కిల్బి
షమ్- కల్మషమ్- కలుషమ్ - వృజినమ్- ఏనః ॥ న్ ॥
అఘమ్-అంహః ॥ న్ ॥ దురితమ్ - దుష్కృతమ్ ॥ న ॥
౧౨-పాపముపేళ్లు.

ధర్మమ్ ॥ ప్న ॥ పుణ్యమ్-శ్రేయః ॥ న్ ॥ సుకృతమ్ ॥
న ॥ పుషః ॥ పు ॥ ౫ - పుణ్యముపేళ్లు.

ముత్ ॥ ద్ ॥ స్త్రీతిః ॥ సీ ॥ ప్రమదః - హర్షః -

హర్షః ప్రమోదామో
ద సమ్మదాః । (సా)
దానస్తథు రానస్తశ్చర్మ
శాత సుఖానిచ॥ ౧౩౩॥

శ్వశ్చేయసం శివం భ
ద్రం కల్యాణం మజ్జశం
శుభమ్ । భావుకం భవి
కం భవ్యం కుశలం ఊ
మ (మస్త్రీయామ్) ।
౧౩౪॥ శస్త్రం చా

(భక్తిమ ద్రప్యే పాప
పుణ్య సుఖాదిచ) ।

మతల్లికా మచర్చికా
ప్రకాణ్డా ముష్ట తల్లజే॥
(ప్రశస్త వాచ కా న్య
మూ) న్యయ (శ్శుభావ
హూ విధిః) దైవం ది
ప్త్యం భాగధేయం భా
గ్యం స్త్రీనియతి ర్విధిః॥

హేతు (రా) కారణం
బీజం నిదానం త్వాది
కారణమ్ । ఊత్రజ్ఞ ఆ
త్మా పురుషః ప్రధానం
ప్రకృతిః (స్త్రీయామ్)
(విశేషః కాలికో) ౭వ
స్థా (గుణా) సత్త్వం రజ
స్తమః జను ర్జనన జన్తా
ని జని రుత్పత్తి రుద్భవః॥
౧౩౫॥ ప్రాణీతు చేతనా

ప్రమోదః - ఆమోదః - సమ్మదః - ఆనస్తథుః - ఆనస్తః॥
పు॥ శర్మ॥న్॥ శాతమ్ (పా) సాతమ్ - సుఖమ్॥న॥
౧౨ - సంతోషముపేళ్లు.

శ్వశ్చేయసమ్ - శివమ్ - భద్రమ్ - కల్యాణమ్ -
మజ్జశమ్ - శుభమ్ - భావుకమ్ - భవికమ్ - భవ్యమ్ -
కుశలమ్॥న॥ ఊమమ్॥ ప్న॥ శస్త్రమ్॥న॥ ౧౨ -
శుభముపేళ్లు.

ఈశబ్దములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును
సుఖశబ్దము మొదలయిన పదుమూడు శబ్దములును
ద్రవ్యవాచకములై నపుడు మూడులింగములయం
దు వర్తించును.

మతల్లికా - మచర్చికా॥నీ॥ ప్రకాణ్డామ్॥ న॥
ఉష్ణః - తల్లజః॥పు॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు.
అయః॥పు॥ ౧ - శుభమును జేయు సత్కర్మముపేరు.

దైవమ్ - దిప్తమ్ - భాగధేయమ్ - భాగ్యమ్॥న॥
నియతిః॥నీ॥ విధిః॥పు॥ ౬ - పూర్వకృతమైన శుభా
శుభకర్మముపేళ్లు.

హేతుః॥పు॥ - కారణమ్ - బీజమ్॥న॥ ౩ - కారణ
ముపేళ్లు. నిదానమ్ - ఆదికారణమ్॥న॥ ౨ - మొదటి
కారణముపేళ్లు. ఊత్రజ్ఞః - ఆత్మా॥న్॥ - పురుషః॥పు॥
౩ - జీవునిపేళ్లు. ప్రధానమ్॥ న॥ - ప్రకృతిః॥నీ॥
౨ - ప్రకృతిపేళ్లు.

అవస్థా॥నీ॥ ౧ - కాలముచేత జేయబడిన యా
వనాదిరూపమైన విశేషముపేరు. సత్త్వమ్ - రజః -
తమః॥న్॥ - న॥ ౩ - ప్రకృతిగుణములు. జనుః॥న్॥ జన
నమ్ - జన్మ॥న్॥ - న॥ జనిః॥ప్న॥ ఉత్పత్తిః॥నీ॥ ఉద్భవః॥
పు॥ ౬ - పుట్టుకపేళ్లు. ప్రాణీ॥న్॥ చేతనః - జన్తి॥న్॥

జన్మ జన్మ జన్మ శరీర
ణః | జాతి ద్వాతంచ సా
మాన్యం వ్యక్తి స్తు
(పుథగాత్మికా) || ౧౩౯ ||
చిత్తం తు చేతో హృ
దయం స్వాస్త్యం హృ
న్మానసం మనః |

→*ఇతి కాలవర్గః*←

బుద్ధి ర్మనీషా ధిషణా
ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మ
తిః || ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చి
త్సంవి త్ప్రతిప జ్ఞప్తి చే
తనాః | ధీ (ధారణావతీ)
మేధా సంకల్పః (కర్తృ
మానసమ్) || ౧౪౧ ||

(చిత్తా భోగో) మన
స్కార శ్చర్చా సత్త్వ
విచారణా | అధ్యాహార
స్తర్క ఊహా విచికి
త్సా తు సంశయః ||
౧౪౨ || సద్దేహ ద్వాప
రా చాథ

(సమా) నిర్ణయ నిశ్చ
యా | మిథ్యాదృష్టి

జన్మః - జన్మః - శరీరీన్ - పు || ౬ - మనుష్యులు
మొదలుగాఁగల ప్రాణుల పేర్లు. జాతిః || సీ || జాతమ్ -
సామాన్యమ్ || న || ౩ - ఘటత్వాది జాతి పేర్లు. వ్య
క్తిః || సీ || ౧ - పుథగాత్మికా = జాతికినా శ్రయమైన
ఘటాది వ్యక్తి పేరు. చిత్తమ్ - చేతః || న || హృద
యమ్ - స్వాస్త్యమ్ - హృత్ || ద్ || మానసమ్ -
మనః || న - న || ౭ - మనస్సు పేర్లు.

కాలములో జేరిన పద సమూహము ముగిసెను.

బుద్ధిః - మనీషా - ధిషణా - ధీః - ప్రజ్ఞా - శేము
షీ - మతిః - ప్రేక్షా - ఉపలబ్ధిః - చిత్ - సంవిత్ -
ప్రతిపత్ || ద్ || జ్ఞప్తిః - చేతనా || సీ || ౧౪ - బుద్ధి పే
ర్లు. మేధా || సీ || ౧ - ధారణావతీ = ధారణా శక్తి గల,
ధీ = బుద్ధి పేరు. సంకల్పః || పు || ౧ - మానసంకర్త =
మనోవాక్య పారము పేరు.

బాంబాయి ప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[అవధానం సమాధానం ప్రణిధానం తథైవచ]

మనస్కారః || పు || ౧ - చిత్తాభోగః = మనస్సు నిండు
కొనియుండుట పేరు. చర్చా - సంఖ్యా - విచారణా
|| సీ || ౩ - ప్రమాణము చేత నర్థమును పరీక్షించుట
పేర్లు. అధ్యాహారః - తర్కః - ఊహాః || పు || ౩ - తక్కువ
ను పూరించుటకు నెక్కువ పదమును దెచ్చుకొనుట
పేర్లు. అపూర్వముగా నుత్పేక్షించుటకు పేళ్ల ని
కొందఱందురు - విచికిత్సా || సీ || సంశయః - సం
దేహః - ద్వాపరాః || పు || ౪ - సందేహము పేర్లు.

బాంబాయి ప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[విమర్శో ఖావనాచైవ వాసనాచ నిగద్యతే]

నిర్ణయః - నిశ్చయః || పు || ౨ - నిశ్చయము
పేర్లు. మిథ్యాదృష్టిః - నాస్తికతా || సీ || ౨ - వరలోక

ర్నాస్తికతా

వ్యాపాదో ద్రోహచి
స్తనమ్ || ౧౮౩||

(సమా) సిద్ధాస్తరా
ద్ధాస్తా

భ్రాన్తి ర్మిథ్యామతి
ర్భ్రమః |

సంవి దాగూః ప్రతి
జ్ఞానం నియ మాశ్రవ
సంశ్రవాః || ౧౮౪ || అక్షీ
కా రాభ్యుపగమ ప్రతి
శ్రవ సమాధయః |

(మోక్షే ధీ) ర్జ్ఞాన

(మన్యత్ర) విజ్ఞానం శి
ల్పశాస్త్రయోః || ౧౮౫ ||

ముక్తిః కై వల్య ని
ర్వాణ శ్రేయో నిశ్చే
య సామృతమ్ | మో
క్షోఽపవర్గోఽ

భాజ్ఞాన మవి ద్యా
హంమతిః స్త్రియామ్ ||

రూపం శబ్దో గన్ధ రస
స్పర్శాశ్చ విషయా (అ
మీ) | గోచరా ఇన్ద్రి
యార్థాశ్చ హృషీకం వి
షయీన్ద్రియమ్ || కర్తే
న్ద్రియం తు పాయ్యాది
(మనో నేత్రాది) ధీన్ద్రి
యమ్ |

ములేదనుబుద్ధిపేళ్లు.

వ్యాపాదః || పు || ద్రోహచి స్తనమ్ || న || ౧ - ద్రో
హముతలచుట పేళ్లు.

సిద్ధాస్తః - రాధాస్తః || పు || ౨ - సిద్ధాంత
ముపేళ్లు.

భ్రాన్తిః - మిథ్యామతిః || నీ || భ్రమః || పు || ౩ -
భ్రాంతిపేళ్లు.

సంవితే || ద్ || ఆగూః || ఊ || (ప్ర) ఆగూః || ౫ - నీ || ప్రతి
జ్ఞానమ్ || న || నియమః - ఆశ్రవః - సంశ్రవః - అక్షీకారః -
అభ్యుపగమః - ప్రతిశ్రవః - సమాధిః || పు || ౧౦ - అంగీ
కారము పేళ్లు.

జ్ఞానమ్ || న || ౧ - మోక్షమునందలిబుద్ధిపేరు.

విజ్ఞానమ్ || న || ౧ - మోక్షముకంటె వేతైనశా
స్త్రము నందును శిల్పమునందునున్న బుద్ధిపేరు.

ముక్తిః || నీ || కై వల్యమ్ - నిర్వాణమ్ - శ్రేయః ||
న || నిశ్చేయసమ్ - అమృతమ్ || న || మోక్షః - అప
వర్గః || పు || ౮ - మోక్షముపేళ్లు.

అజ్ఞానమ్ || న || - అవిద్యా - అహంమతిః || నీ || ౩ -
అజ్ఞానముపేళ్లు.

విషయాః - గోచరాః - ఇన్ద్రియార్థాః || పు - ౨ ||

౩ - రూపమును శబ్దమును గంధమును రసమును
స్పర్శమును నను నీయందు విషయముల పేళ్లు.
హృషీకమ్ - విషయీ || నీ || ఇన్ద్రియమ్ || న || ౩ - ఇం
ద్రియముపేళ్లు. కర్తేన్ద్రియమ్ || న || ౧ - పాయ్యాది =
పాయూపస్థవాక్పాణిపాదములపేళ్లు.

ధీన్ద్రియమ్ || ౧ - మనోనేత్రాది = మనోనేత్రజ
హ్యేఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు.

తువరస్తు కపాయో
(౭౨) మధురోలవణి
కటుః || ౧౮౮ || తిక్త
౭మశ్చ (రసాగి పుంసి
తద్వత్సు పడమీ త్రి
షు) |

(విమర్దోత్థే) పరిమళో
(గంధే జన మనోహరే) ||
౧౮౯ || ఆమోద(స్స౭
తినిర్హారీ)

(వాచ్యలిజ్జత్వ మా
గుణాత్) |

సమాకర్షీ తు నిర్హారీ
సురభి ధ్వాణతర్పణః ||
ఇష్టగంధ స్సుగంధి స్సాన్య
దామోదీముఖవాసనః |
పూతిగంధి స్తు దుర్గన్ధా
విస్రం స్యా దామగంధి
(యత్) || ౧౯౦ ||

శుక్ల శుభ్ర శుచి శ్వే
త విశద శ్వేత పాణ్డ
రాః | అవదాత స్సితో
గౌరో వళక్షో ధవళో౭
ర్జునః || ౧౯౧ ||

హరిణః పాణ్డరః
పాణ్డ

తువరః (పా) తూవరః - కపాయః || పు || ౨ -
ఒగరుపేళ్లు. మధురః || ౧ - తియ్యదనము పేరు. లవ
ణః || పు || ౧ - ఉప్పుపేరు. కటుః || పు || ౧ - కారము
పేరు. తిక్తః || పు || ౧ - చేదుపేరు. అమః (ప) అం
బ్లః || పు || ౧ - పుల్లనపేరు. ఈయాఱుశబ్దములును
రసవాచకములైనపుడు పుల్లింగములు. ఆరసము
తోఁగూడిన వస్తువాచకములైనపుడు త్రిలింగ
కములు.

పరిమళః || పు || ౧ - నానాద్రవ్యములను మెదు
పుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకుమనోహరమైన గంధ
ముపేరు. ఆమోదః || పు || ౧ - అతినిర్హారీ సః=మిక్కి
లిదూరముగావ్యాపించునట్టియాపరిమళముపేరు.

ఇది మొదలు శుక్ల శుభ్రాదిశబ్దముల వఱకుఁ
గల శబ్దములు విశేష్యలింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ || న్ || నిర్హారీ || న్ || ౨ - దూరముగా
వ్యాపించు గంధముగలవస్తువుపేళ్లు. సురభిః-ఘ్రా
ణతర్పణః - ఇష్టగంధః - సుగంధిః || ౪ - మంచిగంధ
ముగలవస్తువుపేళ్లు. ఆమోదీ || న్ || ముఖవాసనః -
౨ - కర్పూరము మొదలయినముఖవాసన ద్రవ్య
ముపేళ్లు. పూతిగంధః - దుర్గంధః || ౨ - దుర్గంధము
గలవస్తువుపేళ్లు. విస్రమ్ - అమగంధి || న్ || ౨ - అ
పక్వమైన గంధముగలవస్తువుపేళ్లు.

శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః-శ్వేతః- విశదః- శ్వే
తః-పాణ్డరః- అవదాతః- సితః- గౌరః- వళక్షః -
ధవళః-అర్జునః || ౧౩ - తెలుపువర్ణముపేళ్లు.

హరిణః-పాణ్డరః-పాణ్డః || ౩ - తెలుపు పచ్చన
కలిసిన వర్ణముపేళ్లు.

(రీషత్వాష్టమస్త) ధూ
సరః ।

కృష్ణే నీలాసిత శ్యా
మ కాల శ్యామల మే
చకాః ॥ ౧౫౩ ॥

వీతో గౌరో హరిద్రా
భః పాలాశో హరితో
హరిత్ ।

లోహితో రోహితో
రక్త శోణః (కోకనద
చ్ఛవిః ॥ ౧౫౪ ॥

(అవ్యక్తరాగస్తప్ర) రుణ
(శ్వేవీతరక్తస్త) పాట
లః [తామ్రావివీతరక్త
స్త పిఙ్గరః పరికీర్తితః ॥]
శ్యావ(స్నా) త్క-పిశో

ధూమ్ర ధూమలా
కృష్ణలోహితే ॥ ౧౫౫ ॥

కడారః కపిలః పిఙ్గ పి
శ్శ్లా కద్రుపిఙ్గలా ।

చిత్ర కిర్తిర కల్తాష
శబ లై తాశ్చ కర్పరే ॥

(గుణ శుక్లాదయః
పుంసి)

గుణలిక్ష్ణాస్త తదవతి ।

→*ఇతి ధీవర్ణః*←

బ్రహ్మీతు భారతీ భా

ధూసరః ॥ ౧ - ఈషత్వాష్టమః - ఇంచుక తెలుపు
వన్నె పేరు.

కృష్ణః - నీలః - అసితః - శ్యామః - కాలః - శ్యా
మలః - మేచకః ॥ ౨ - నలుపువర్ణముపేర్లు.

వీతః - గౌరః - హరిద్రాభః ॥ ౩ - పసుపువన్నె
పేర్లు. పాలాశః (పా) పలాశః - హరితః - హరిత్ ॥ ౩ -
ఆకుపచ్చవర్ణముపేర్లు.

లోహితః - రోహితః - రక్తః ॥ ౩ - ఎఱుపువన్నె
పేర్లు. శోణః ॥ ౧ - కోకనదచ్ఛవిః = ఎఱ్ఱకలువవంటి
కాంతిగలయెఱుపువర్ణముపేరు.

అరుణః ॥ ౧ - వ్యక్తముగాని యెఱుపుపేరు.

పాటలః ॥ ౧ - తెలుపునెఱుపుఁగూడిన వర్ణము
పేరు. [తామ్రః - వివీతరక్తః - పిఙ్గరః ॥ ౩ - పసుపు
నెఱుపు కలిసినవర్ణముపేర్లు. అధికపాతము.] శ్యా
వః - కపిశః ॥ ౨ - మర్కటవర్ణమువంటి వర్ణముపేరు.

ధూమ్రః - ధూమలః - కృష్ణలోహితః ॥ ౩ - న
లుపును నెఱుపునుగలిసిన వర్ణముపేర్లు.

కడారః - కపిలః - పిఙ్గః - పిశ్శ్లా - కద్రుః -
పిఙ్గలః ॥ ౬ - గోరోచనవర్ణమువంటి వర్ణముపేర్లు.

చిత్రః - కిర్తిరః - కల్తాషః - శబలః - ఏతః - క
ర్పరః ॥ ౬ - నానావర్ణముల పేర్లు.

శుక్లశబ్దము మొదలుకొనికర్పరశబ్దము వఱకుఁ
గల-౫౪-శబ్దములును వర్ణవాచకములై నప్పుడు
పుల్లింగములు. వర్ణముగలశబ్దమును జెప్పనపుడు
విశేష్యలింగముగలవి.

బుద్ధితోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

బ్రహ్మీ - భారతీ - భాషా - గీః ॥ ౬ ॥ వాక్ ॥ ౫ ॥

హగీర్వాగ్వణీ సర
స్వతీ॥ ౧౫౭ ॥ వ్యాహ
ర ఉక్తిర్లపితం భాషి
తం వచనం వచః ।

అపభ్రంశోఽపశబ్ద
(స్సాన్య చ్చాస్త్రే) శబ్ద
స్తు (వాచకః) ॥ ౧౫౮ ॥
(తిజ్నుబ న్తచయో)
వాక్యం (క్రియావా కా
రకాన్వితా)

శ్రుతిః స్త్రీ వేద ఆ
మ్నాయస్త్రయీ ధర్మ
స్తు (తద్విధిః) ॥ ౧౫౯ ॥

స్త్రీయా మృ క్సామ
యజుషీ
(ఇతి వేదా స్త్రయ)
స్త్రయీ ।

(శిక్షేత్యాది శ్రుతేరిజ్ఞ

మోజ్ఞార్ ప్రణవౌ
(సమా) ॥ ౧౬౦ ॥

ఇతిహాసః పురావృత్త

(ముదాత్తాద్యా స్త్ర
య) స్వరః ।

అన్వీక్షికీదణ్డనీతి (స్తర్గ
విద్యార్థశాస్త్రయోః) ॥

వాణీ - సరస్వతీ॥నీ॥ వ్యాహరః॥పు॥ ఉక్తిః॥నీ॥
లపితమ్ - భాషితమ్ - వచనమ్ - వచః॥న్ - న॥
౧౩ - వాక్కుపేళ్లు. ఇందులో మొదటనేడు సర
స్వతీదేవికిని పేళ్లు.

అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥పు॥౨- అపశబ్దముపేళ్లు.
శబ్దః॥పు॥ ౧ - శాస్త్రమునందు నర్థమునుజె
ప్పనుశబ్దము పేరు.

వాక్యమ్॥న॥ ౧ - తిజంతమనఁగాఁగ్రియ సు
బంతమనఁగా శబ్దము గాన నివి సంబంధించిన య
ర్థముగల వీనిసమూహమువాక్యమనంబడును. ద్వి
తీయాది కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయై
నను వాక్యమనంబడును.

శ్రుతిః॥నీ॥ వేదః - ఆమ్నాయః॥పు॥ ౩- వేద
ముపేళ్లు. త్రయీధర్మః॥పు॥ ౧ - తద్విధిః= ఆవేద
మునందుఁ జెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాది విధులపేరు.

ఋక్॥చ్ - నీ॥ సామ॥న్ ॥ యజుః॥న్ - న॥ ౩-వరు
సగా ఋక్సామ యజుర్వేదములపేళ్లు.

త్రయీ॥నీ॥ ౧ - మూడువేదముల సమూ
హము పేరు.

శిక్ష, వ్యాకరణమ్, ఛందః, నిరుక్తమ్, జ్యోతిషమ్,
కల్పమ్, ఈయాలును వేదాంగములనంబడును.

ఓంకారః-ప్రణవః॥పు॥ ౨ - ప్రణవముపేళ్లు.

ఇతిహాసః॥పు॥ పురావృత్తమ్॥న॥ ౨- భారత
ముమొదలయిన యితిహాసములపేళ్లు.

స్వరః॥పు-బ॥ ౧- ఉదాత్తాద్యాః= ఉదాత్త
అనుదాత్త స్వరితముల పేరు.

అన్వీక్షికీ- దణ్డనీతిః॥నీ॥ ౨-వరుసగా తర్కశా
స్త్రమునకును నీతిశాస్త్రమునకునుపేరు.

ఆఖ్యా యి కోపలభా
థా

పురాణం పఞ్చలక్ష
ణమ్||సర్గశ్చ ప్రతినర్గశ్చ
వంశో మన్వంతరాణిచ|
వంశానుచరితంచేతిలక్ష
ణానాంతు పఞ్చకమ్||]

ప్రబంధకల్పనా కథా

ప్రవల్లి కా ప్ర హే
లికా || ౧౬౨||

స్మృతిస్తు ధర్మ సం
హితా

సమాహృతిస్తు సంగ్ర
హః |

సమస్యా తు సమా
సార్థా

కింవదంతీ జనశ్రుతిః ||

వార్తా ప్రవృత్తి ర్వౌ
త్తాంత ఉదంత స్సాస్య

ద థావ్యయః | ఆ
ఖ్యాఽపేష్వ అభిధానం
చ నామధేయంచ నా
మచ || ౧౬౪ ||

హూతి రాకారణాఽ
హ్యసం

సంహూతి (ర్బహుభిగ
కృతా) |

ఆఖ్యా యికా-ఉపలభాధా||సీ|| ౨- సత్యమైన
యర్థముగలిగినహర్ష చరితము మొదలై నకృతిపేళ్లు.

పురాణమ్- పఞ్చలక్షణమ్||స|| ౨- సర్గప్రతిన
ర్గాది పంచలక్షణములతోఁ గూడిన మాతృస్వది
పురాణములపేళ్లు.

ప్రబంధకల్పనా - కథా||సీ|| ౨ - ఇంచుకసత్య
మైనయర్థముగల ప్రబంధములపేళ్లు.

ప్రవల్లికా - ప్రహేళికా||సీ|| ౨ - గూఢార్థ
ముగల ప్రబంధములపేళ్లు.

స్మృతిః-ధర్మసంహితా||సీ|| ౨- మానవాదిధ
ర్మశాస్త్రములపేళ్లు.

సమాహృతి||సీ|| సంగ్రహః||పు|| ౨ - అనేక
ఫలములయందుండుసర్థముల నెకటిగాఁ గూర్చిన
గ్రంథములపేళ్లు.

సమస్యా-సమాసార్థా||సీ|| ౨- కవిశక్తిపరిజ్ఞా
నార్థమై యియ్యంబడుపద్యాంశముపేళ్లు.

కింవదంతీ-జనశ్రుతిః||సీ|| ౨-లోక ప్రవాదముపేళ్లు.

వార్తా- ప్రవృత్తి||సీ|| వృత్తాంతః - ఉదంతః||
పు|| ౪-వృత్తాంతము పేళ్లు.

ఆహ్వయః||పు||- ఆఖ్యా- ఆహ్వ||సీ||- అభిధా
నమ్- నామధేయమ్-నామ||సీ||-స|| ౬-నామధేయ
ము పేళ్లు.

హూతిః-ఆకారణా||సీ||-ఆహ్వనమ్||స|| ౩ - వి
లుచుటపేళ్లు.

సంహూతి||సీ|| ౧ - బహుభిగృతా = బహు
మందిచేరి విలుచుటపేరు.

వివాదోవ్యవహారస్సన్య

దుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్ || ౧౬౫ ||

ఉపోద్ఘాత ఉదాహరణ

శపనం శపథః పుమాన్ |

ప్రశ్నోఽనుయోగః పుచ్చాచ

ప్రతివాక్యోత్తరే (సమే) || ౧౬౬ ||

మిథ్యాభియోగోఽభ్యాఖ్యాన

(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్ | అభిశాపః

ప్రణాదస్తు (శబ్దస్సన్యదనురాగజః) || ౧౬౭ ||

యశః కీర్తిస్సమక్షాచ

స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నృతిః |

ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రీరుక్త)

ముచ్చైర్ఘృష్టంతుఘోషణా || ౧౬౮ ||

కాకు (స్త్రీయాం వికారో యశ్శోకభీత్యాదిభిర్భవనే |

వివాదః-వ్యవహారః || పు || ౧ - తగవుపేళ్లు.

ఉపన్యాసః || పు || వాఙ్ముఖమ్ || న || ౧ - వాక్యారంభము పేళ్లు.

ఉపోద్ఘాతః- ఉదాహరణ || పు || ౧- ఉదాహరించుట పేళ్లు. ఉపన్యాసశబ్దము మొదలు ౪ సమార్థకములందురు.

శపనమ్ || న || శపథః || పు || ౧- ఒట్టు పెట్టుకొనుట పేళ్లు.

ప్రశ్నః- అనుయోగః || పు || పుచ్చాసీ || ౩- అడుగుట పేళ్లు.

ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్ || న || ౧ - ఉత్తరము చ్చుట పేళ్లు.

మిథ్యాభియోగః || పు || అభ్యాఖ్యానమ్ || న || ౧- లేనిదానినాక్షేపించుట పేళ్లు.

మిథ్యాభిశంసనమ్ || న || అభిశాపః || పు || ౧- లేనిదోషమునుపైఁబెట్టుట పేళ్లు.

ప్రణాదః || పు || ౧ - అనురాగజః = అనురాగమువలనఁబుట్టిన, శబ్దః=శబ్దము పేరు.

యశః || న - న || కీర్తిః- సమక్షా (పా) సమాఖ్యా || సీ || ౩- కీర్తి పేళ్లు.

స్తవః || పు || స్తోత్రమ్ || న || స్తుతిః- నుతిః || సీ || ౪- స్తోత్రము పేళ్లు.

ఆమ్రేడితమ్ || న || ౧- ద్విస్త్రీః ఉక్తమ్ (హర్షాదులచేత) రెండుమూఁడు మాటలు పలుకఁబడిన శబ్దము పేరు.

ఉచ్చైర్ఘృష్టమ్ || న || ఘోషణా || సీ || ౧ - గట్టిగాఁబలుకుట పేళ్లు.

కాకు || సీ || ౧ - శోకభీత్యాభిధ్వనే వికారః = శోకభయాదులచేత నయిన ధ్వని యొక్క వికారము పేరు.

అవ ర్ణాక్షేప నిర్వా
ద పరీవా దా ప వాద
(వత్)॥ ౧౬౯॥ ఉపక్రో
శో జగుస్సాచ కుత్సా
నిద్దాచ గర్వాణే ।

పారుష్య మతివాద
స్సాన్య

ద్భర్తృసం (తృప్తకా
రగీః) ॥ ౧౭౦॥

య స్సనిద్ద ఉపాల
మృస్తత్ర స్యా త్పరి
భాషణమ్ ।

(తత్ర) త్వా త్కారణా
(య స్సాన్య దాక్రోశో
మైఖునం ప్రతి)॥ ౧౭౧॥

స్యా దాభాషణ మా
లాపః

ప్రలాపోఽనర్థకం వచః ।

అనులాపో (ముహు
ర్భాషా)

విలాపః పరిదేవనమ్ ॥

౧౭౨ ॥

విప్రలాపో(విరోధోక్తి)

స్సల్లాపో (భాషణం
మిథః) ।

సుప్రలాప స్సువచన

మపలాపస్తునిహ్నవాః ॥

అవర్ణః-ఆక్షేపః-నిర్వాదః-పరీవాదః- అపవా
దః - ఉపక్రోశః॥పు॥ జగుస్సా - కుత్సా-నిద్దా॥సీ॥
గర్వాణమ్॥న॥ ౧౦-నిందపేళ్లు.

పారుష్యమ్॥న॥ అతివాదః॥పు॥ ౨ - అప్రియ
ముగాఁబలుకుట పేళ్లు.

భర్తృసమ్॥న॥ ౧- అపకారగీః=పరునికి భయ
ముచుబుట్టించునపకారవాక్యముపేరు.

పరిభాషణమ్॥న॥ ౧-యఃసనిద్దఃఉపాలమృతత్ర
స్యాత్ = నిందతోఁగూడిన దుర్వాదము పేరు.

ఆత్కారణా॥సీ॥ ౧- మైఖునంప్రతి= మైఖునము
నుగూర్చి, యః ఆక్రోశః, తత్ర స్యాత్=కూతలు
పెట్టుటపేరు.

ఆభాషణమ్॥న॥ ఆలాపః॥పు॥ ౨ - గమనాగ
మనాదినమయమునందలిమంచిమాటపేళ్లు.

ప్రలాపః॥పు॥ ౧- అనర్థకం వచః=అప్రయోజక
పుమాటపేరు.

అనులాపః॥పు॥ ౧ - ముహుర్భాషా = పలు
మాలు పలుకుటపేరు.

విలాపః॥పు॥ పరిదేవనమ్॥న॥ ౨ - దుఃఖవేళి
యందుఁబలుకువాక్యము పేళ్లు.

విప్రలాపః॥పు॥ ౧-విరోధముగఁబలుకుటపేరు.

సల్లాపః॥పు॥ ౧ - ప్రీతిచేతపరస్పరము సంభా
షించుట పేరు.

సుప్రలాపః॥పు॥ సువచనమ్॥న॥ ౨ - పరిశుద్ధ
మైనమాట పేళ్లు.

అపలాపః-నిహ్నవాః॥పు॥ ౨-మోసపుచ్చుమాట.

సందేశవా గ్వచికం
స్యా

(ద్వ్యగ్నేదాస్తు త్రి
షూత్తరే) ।

రుశతీ (వా గకల్యాణీ
స్యా) త్కల్యా తు (శు
భాత్తి కా) ॥ ౧౭౪ ॥ (అ
త్యర్థ మధురం) సాన్త్యం
సంగతం హృదయం గ
మమ్ నిష్ఠురం పరుషం
గ్రామ్య మశ్లేలం సూ
నృతం (ప్రియే ॥ ౧౭౫ ॥
సత్యే) ౭థసజ్గుల క్లి
ష్టే (పరస్పరపరాహతే)
(లుప్తవర్ణ పదం) గ్రస్తం
నిరస్తం (త్వరితోది
తమ్) ॥ ౧౭౬ ॥

అమ్బాకృతం (సని
ష్ఠేవ) మబద్ధం స్యాదన
ర్థకమ్ । అనక్షర మవా
చ్యం స్యాదాహతంతు
మృషార్థకమ్ ॥ ౧౭౭ ॥
(అథ) మ్లిష్ట మవిస్పష్టం
వితథం (త్వనృతం వచః)
[సోట్టుణ్ణానంతు సోత్పా)
సం మణితం రతి కూజ
తమ్] సత్యం తథ్య మృ
తం సమ్య (గమూని

సందేశవాక్ ॥ ౧౭౫ ॥ వాచికమ్ ॥ ౧౭౬ ॥ చెప్పిపం
పుమాట పేళ్లు.

రుశతీశబ్దముమొదలు సమ్యక్పబ్దము వఱకు
వాగ్విశేషములు ॥ త్రి ॥

రుశతీ - (వా) ఉపతీ ॥ ౧౭౫ ॥ అకల్యాణీ = అశుభ
మైనవాక్కు పేరు. కల్యా ॥ ౧౭౬ ॥ శుభాత్తి కా = శుభ
మైనవాక్కు పేరు. సాన్త్యమ్ ॥ ౧౭౭ ॥ అత్యర్థమధు
రమ్ = మిక్కిలిప్రియమైనవాక్యము పేరు. సంగతమ్ -
హృదయంగమమ్ ॥ ౧౭౮ ॥ మనస్సునకు సరిపోయిన
వాక్యము పేళ్లు. నిష్ఠురమ్ - పరుషమ్ ॥ ౧౭౯ ॥ కఠినమైన
మాట పేళ్లు. గ్రామ్యమ్ - అశ్లేలమ్ ॥ ౧౮౦ ॥ పామరజన
వాక్యము పేళ్లు. సూనృతమ్ ॥ ౧౮౧ ॥ ప్రియే, సత్యే =
ప్రియమును సత్యమునైనవాక్యము పేరు. సజ్గు
లమ్ - క్లిష్టమ్ ॥ ౧౮౨ ॥ పరస్పరపరాహతే = పూర్వోత్తర
విరుద్ధమైనవాక్యము పేళ్లు. గ్రస్తమ్ ॥ ౧౮౩ ॥ లుప్తవర్ణ
పదమ్ = అశక్త్యాదులచేతవర్ణముగాని పదముగాని
లోపించినవాక్యము పేరు. నిరస్తమ్ ॥ ౧౮౪ ॥ త్వరితో
దితమ్ = త్వరచేత బుట్టినవాక్కు పేరు.

అమ్బాకృతమ్ ॥ ౧౮౫ ॥ సనిష్ఠేవమ్ = తుంపుర్లతో
గూడినవాక్యము పేరు. అబద్ధమ్ - అనర్థకమ్ ॥ ౧౮౬ ॥
పాసగనిమాట పేళ్లు. అనక్షరమ్ - అవాచ్యమ్ ॥ ౧౮౭ ॥
ఉచ్చరింపరాని తిట్టు పేళ్లు. ఆహతమ్ - మృషార్థ
కమ్ ॥ ౧౮౮ ॥ మిక్కిలియు నసంభావితమైన యర్థము
గల మాట పేళ్లు. మ్లిష్టమ్ - అవిస్పష్టమ్ ॥ ౧౮౯ ॥ అర్థము
తెలియరానిమాట పేళ్లు. వితథమ్ ॥ ౧౯౦ ॥ అనృతమ్
వచః = అసత్యవాక్కు పేళ్లు. సత్యమ్ - తథ్యమ్ -
ఋతమ్ - సమ్యక్ ॥ ౧౯౧ ॥ ౪ - సత్యవాక్కు పేళ్లు. ఈ
సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కుగల

త్రిషు తద్వతి) || ౧౭౮ ||

→*ఇతివాగ్వర్గః*←

శబ్దేనినాదనినదధ్వని
ధ్వన రవ స్వనాఃస్వాన
నిష్ఠోష నిష్ఠాద నాదని
స్వాన నిష్ఠనాః|| అరవా
రావ సంరావవిరావా

(అథ) మర్తరః|(స్వని
తే వస్త్ర పర్ణానాం)(భూ
షణానాం తు) శిజ్జితమ్||

నిక్వాణో నిక్వణి
క్వాణి క్వణి క్వణన
(మిత్యపి)।

వీణాయాః క్వణతేః
ప్రాచేః ప్రక్వాణ ప్రక్వ
ణాదయః|| ౧౮౧||

కోలాహలః కలకల

(త్తిరశ్చాం) వాశితం
రుతమ్|

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రు త్పృతి
ధ్యాతే

గీతం గాన

(మమే సమే) || ౧౮౨ ||

→*ఇతిశబ్దాదివర్గః*←

వస్తువును జెప్పనపుడు|| త్రి ||

వాక్కుతో జేరినపదమూహము ముగిసెను.

శబ్దః-నినాదః-నినదః- ధ్వనిః-ధ్వనః- రవః-
స్వనః- స్వానః- నిష్ఠోషః- నిష్ఠాదః- నాదః- ని
స్వానః- నిష్ఠనః- అరవః- ఆరావః- సంరావః-వి
రావః|| పు|| ౧౭-మోత్రపేళ్లు.

మర్తరః|| పు|| ౧ - వస్త్రపర్ణానామ్ స్వనితే =
కోకలు, ఆకులు, వీని మోత్రపేరు. శిజ్జితమ్|| న||
(పా) శింజా|| సీ|| ౧ - భూషణములధ్వనిపేరు.

నిక్వాణః- నిక్వణః- క్వాణః- క్వణః|| పు|| క్వ
ణనమ్|| న|| ౫ - వీణాదిసకలవాద్య ధ్వనులపేళ్లు.

ప్రాచేః క్వణతేః (నిష్పన్నాః) = ప్రాచీనునది
మొదలయిన యువసర్గలకుం బరమైన క్వణధాతు
పుమీదబుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః = ప్ర
క్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః = వీణ
యొక్క, స్వనితే= ధ్వనియందు వర్తించును.

కోలాహలః - కలకలః|| పు|| ౨ - గుంపులోఁ
బుట్టిన గొప్పరొదపేళ్లు.

వాశితమ్-రుతమ్|| న|| ౨- తిరశ్చామ్= మృగప
క్షాదులయొక్కధ్వనిపేళ్లు.

ప్రతిశ్రుత్|| సీ|| ప్రతిధ్వనః|| పు|| ౨ - ప్రతి
ధ్వనిపేళ్లు.

గీతమ్-గానమ్|| న|| ౨- పాటపేళ్లు.

ఇమే=ఈరెండును, సమే=సమార్థకములు.

మోత్ర మొదలయినపదసమూహముముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాధార
షడ్జమధ్యమధైవతాః |
పంచమ (శ్చే) త్యమీ
సప్త తన్త్రీ కణ్ఠోత్థితా
స్వరాః || ౧౩ ||

నిషాదః - ఋషభః - గాధారః - షడ్జః - మధ్యమః - ధైవతః - పంచమః || పు || ౭ - అమీసప్తః = ఈయేడును, తన్త్రీ కణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః = స్వరములపేర్లు.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్యవభభా పిణః | అజావికంతు గాధారం క్రౌచ్చగీ క్వణతి మధ్యమమ్ || పుష్ప సాధారణే కాలే పికగి కూజతి పంచమమ్ | ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః || మయూరాదయ ఏతేహి మత్తా గాయంతి పంచమమ్ ||] అధికపాఠము.

కాకలీ(తు కలే సూక్తే)

కాకలీ|| నీ || ౧ - సూక్తేకలే = సూక్తమైన కలధ్వనిపేరు.

(ధ్వనౌతు మధురాస్ఫుటే) | కలో మద్విస్తు (గమ్భిరే) తారో ౭ (త్వయై) స్త్రయ స్త్రిషు ||

కలః || ౧ - మధురాస్ఫుటేధ్వనౌ = శ్రోత్రసుఖమును అసృష్టవర్ణమునైన ధ్వనిపేరు. మద్వి || ౧ - గమ్భిరే = గంభీరధ్వనిపేరు. తారః || ౧ - అత్యుచైచ = మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వనిపేరు. ఈ మూడుశబ్దములును త్రిలింగములు.

బాంబాయిప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[సృణామురసిమధ్యస్థో ద్వావింశతివిధోధ్వనిః | సమద్వగి కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్శిరసి గీయతే |]

సమన్వితలయ స్త్యేకతాలో

సమన్వితలయః - ఏకతాలః || పు || ౨ - సృత్తగీతవాద్యములను సరిగాముగించుట పేర్లు.

• వీణా తువల్లకీ విపఞ్చ

వీణా - వల్లకీ - విపఞ్చ || నీ || ౩ - వీణపేర్లు.

(సాతు తన్త్రీభి సప్తభి) పరివాదినీ || ౧౪ ||

పరివాదినీ || నీ || ౧ - సప్తభిః తన్త్రీభిః క్తాసా - ఏడుతంతులతోఁ గూడినయావీణపేరు.

తతం (వీణాదికం వాద్య) మానధం (మురజాదికమ్) | (వంశాదికంతు) సుషిరం కాంస్యం (తా

తతమ్ || న || ౧ - వీణామొదలయిన తన్త్రీవాద్యములపేరు. ఆనధమ్ || న || ౧ - మద్దెలమొదలయిన చర్మవాద్యముల పేరు. సుషిరమ్ || న || ౧ - పిల్లనగ్రోవిమొదలయినముఖవాద్యములపేరు. ఘనమ్ ||

లాదికం) ఘనమ్॥౧౮౬॥
చతుర్విధ మిదం) వా
ద్య వాదిత్రాతోద్య
నామకమ్ ।

మృదంగా మురజా
(భేదా) స్వక్ష్మాపిశ్చీ
ర్వకా (స్రయః) ॥

స్వాద్యశకి పటహూ
ధక్కా భేరి (స్త్రీ) దుద్దు
భికి (పుమాన్) ఆనకకి
పటహూఽస్త్రీ (స్వా)
తోగో (వీణాదివా
దనమ్) ॥ ౧౮౮॥

(వీణాదణ్డికి) ప్రవాళ
స్వాత్య త్కకుభస్తు ప్రసే
వకః । కోలమ్మక (స్తు
కాయోఽస్వా) ఉపనా
హూ నిబద్ధనమ్ ॥

(వాద్యప్రభేదా) డమ
రు మడ్డు డిణ్డిమ రుర్ము
రాః మర్దలకి పణమౌఽ
(స్వేచ)

నర్తకీ లాసికే (సమే) ॥
(విలంబితం ద్రుతం మ
ధ్యం) తత్త్వ మోఘో
ఘనం (క్రమాత్) ।

తాలకి (కాలక్రియా
మానమ్

న॥ ౧ - తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల
పేరు. వాద్యమ్- వాదిత్రమ్- ఆతోద్యమ్॥న॥ ౩ -
పూర్వోక్తచతుర్విధవాద్యముల పేర్లు.

మృదంగా - మురజాః॥పు॥ ౨ - మద్దెలపేర్లు.
అబ్కయాః- ఆలిబ్బయాః- ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధ్వకః
॥పు॥ ౩- మద్దెలయొక్క భేదములు.

యశః- పటహః॥పు॥ ధక్కా॥ సీ॥ ౩- డవిణ
పేర్లు. భేరి॥సీ॥ దుద్దుభిః॥పు॥ ౨- భేరిపేర్లు. ఆనకః-
పటహః॥పు॥ ౨- తమ్మటపేర్లు.

కోణః॥పు॥ ౧ - వీణాదివాదనమ్- వీణా మొద
లయిన వాటిని వాయించు కొడుపు పేరు.

ప్రవాళః॥పు॥ ౧ - వీణయొక్క యొళపు పేరు.
కకుభః- ప్రసేవకః॥పు॥ ౨- వీణయొక్క కరివెపేర్లు.

కోలమ్మకః॥పు॥ ౧- వీణతంత్రీ ఒళగు మొదల
యిన శరీరము పేరు. ఉపనాహః॥పు॥ నిబద్ధనమ్॥
న॥ ౨- వీణతంత్రీ కట్టుచోటికిని బిరడలకును పేర్లు.

డమరుః-మడ్డుః- డిణ్డిమః- రుర్మురః-మర్దలః-
పణవః॥పు॥ ౬- వరుసగా డమరుగము-గుమ్మెట -
రాయగిడిగిల్లు - కై మల్లు - మద్దెల - ఉడుక -
అనువాద్యభేదముల పేర్లు. అన్యచ- అనుటచే
గోముఖాది వాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకీ- లాసికా॥సీ॥ ౨ - ఆడునట్టిస్త్రీల పేర్లు.
తత్త్వం॥న॥ ఓఘః॥పు॥ ఘనమ్॥న॥ ఈతను
వరుసగా సృత గీత వాద్యములయొక్క విలంబ
ద్రుతమధ్యమానముల పేర్లు.

తాలః॥పు॥ ౧ - కాలమునకును హస్తకుంచన
ప్రసరణాదిక్రియకును గలిగిన ప్రమాణము.

లయ (సామ్య)
(మథాస్త్రియామ్) ||

తాణ్డవం నటనం నా
ట్యం లాస్యం సృత్యం
చ సర్తనమ్ |

తౌర్యత్రికం (సృత్యగీ
తవాద్యం) నాట్య (మి
దం త్రయమ్) || ౧౯౨ ||

భ్రకుంసశ్చ భ్రకుంస
శ్చ భ్రకుంసశ్చేతి (స
ర్తకః | స్త్రీ వేషధారీ
పురుషో)

(నాట్యోక్తౌ)

గణికాఽర్జుకా || ౧౯౩ ||
(భగినీపతి) రావుత్తోభా
శ్చా (విద్వాన) థావు
కః | (జనకో యువరా
జస్తు) కుమారోభర్తృ
దారకః || ౧౯౪ || (రాజా)
భట్టారకో దేవ (స్తత్సు
తా) భర్తృదారికా దే
వీ (కృతాభిషేకాయా)
(మితరాసుతు) భట్టిని ||
౧౯౫ || అబ్రవ్వాణ్య (మ
వధ్యోక్తౌ రాజ్ఞస్సాన్య
లస్తు) రాష్ట్రీయః | అ

లయః || పు || ౧ - సామ్యమ్ = సృత్యగీతవాద్యము
లు సమముగానుండుట పేరు.

తాణ్డవమ్ - నటనమ్ - నాట్యమ్ - లాస్యమ్ -
సృత్యమ్ (సా) సృత్యమ్ - సర్తనమ్ || న || ౬ - ఆటపేళ్లు.

తౌర్యత్రికమ్ - నాట్యమ్ || న || ౨ - సృత్యగీత
వాద్యములు మూడును కూడుటపేళ్లు.

భ్రకుంసః - భ్రకుంసః - భ్రకుంసః || పు ||
౩ - స్త్రీ వేషధారీ = స్త్రీ వేషధారియై, సర్తకః = సృత్య
ముచేయు, పురుషః = పురుషునిపేళ్లు.

నాట్యోక్తౌ = నాట్యపరిభాషయందని యర్థము.
ఈపదము ఇది మొదలు “ఆక్షిక్ సాత్త్వికే” అనువట
కు ననువర్తించును, కావున ముందు చెప్పబడు
పేళ్లు నాట్యపరిభాషయందని తెలియవలయును.

అర్జుకా (పా) అజ్ఞకా || నీ || ౧ - వేశ్యపేరు.
ఆవుత్తః || పు || ౧ - తోడబుట్టినదాని మగనిపేరు.
భావః || పు || ౧ - విద్వాంసునిపేరు. ఆవుకః || పు || ౧ -
తండ్రిపేరు. కుమారః - భర్తృదారకః || పు || ౨ -
యువరాజుపేళ్లు. భట్టారకః - దేవః || పు || ౨ - రా
జుపేళ్లు - భర్తృదారికా || నీ || ౧ - ఆరాజుకూతు
పేరు. దేవీ || నీ || ౧ - పట్టాభిషిక్తురాలైన రాణిపే
రు. భట్టిని || నీ || ౧ - తక్కినరాజు భార్యల పేరు.
అబ్రవ్వాణ్యమ్ || న || ౧ - చంపదగనివాడను మా
టపేరు. రాష్ట్రీయః || పు || ౧ - రాజయొక్క
బావమఱది పేరు. అమ్మా || నీ || ౧ - తల్లిపేరు.
వాసూః || నీ || ౧ - చిన్నపడుచుపేరు. మారిషః ||
పు || ౧ - పూజ్యుని పేరు. అత్రికా (పా) అన్రి

మ్మ (మాతాఽథవా
లాస్య) ద్వాసూ(రార్య
స్తు) మారిషః॥ ౧౯౬॥
అత్తికా (భగినీ జ్యేష్ఠా)
నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే)।
హజ్జే హజ్జే హలాఽ
(హ్వనే సీచాం చేటిం
సఖంప్రతి) ॥ అగ్రహా
రోఽగ్రవిక్షేపా వ్యజ్ఞకా
భినయా(సమా)। నిర్వృ
త్తే త్వజ్ఞసత్త్వాభ్యాం
ద్వేత్రి మ్వాగ్నికసాత్త్వికే॥
శృంగార వీర కరుణాద్భు
త హాస్య భయానకాః।
బీభత్స రాద్రే (చరసాః)
శృంగార శృచి రుజ్జ్వ
లః॥ ౧౯౭॥

ఉత్సాహవర్ధనా వీరః
కారుణ్యం కరుణా ఘృ
ణా। కృపా దయాఽను
కమ్పాస్యా దనుక్రోశో
(వ్యథో)హాసః॥ ౨౦౦॥
హాసో హాస్యం చ
బీభత్సం వికృతం
(త్రిప్విదం ద్వయమ్)।

విస్తయోఽద్భుత మా
శ్చర్యం చిత్ర మప్యథ
భైరవమ్॥ ౨౦౧॥ దారు

కా॥సీ॥ ౧ - అక్కపేరు. నిష్ఠా॥సీ॥ నిర్వహ
ణమ్॥న॥ ౨ - నాటకకథను ముగించుటపేళ్లు. హ
జ్జే- హజ్జే- హలా॥అవ్య॥ ఈ3 ను వరుసగాసీచు
రాలిని దాసిని చెలికత్తెను గూర్చి పిలుచుటపేళ్లు.
అగ్రహారః - అగ్రవిక్షేపః॥పు॥ ౨ - ఆడునప్పుడుశ
రీరమును కదలించుటపేళ్లు. వ్యజ్ఞకః - అభినయః॥
పు॥ ౨- హస్తవిన్యాసాదులచేత భావార్థమును తె
లుపుటపేళ్లు. ఆగ్నికమ్-సాత్త్వికమ్॥త్రి॥ ఈ ౩ను
కనుబామలు మొదలయిన యంగములచేతను మ
నోవుత్తిరూపమయిన సత్త్వముచేతను పుట్టింపఁ
బడిన క్రియలకును స్వేదరోమాంచాదులకును బేళ్లు.

శృంగారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః- హాస్యః- భ
యానకః॥పు॥బీభత్సమ్-రాద్రమ్॥న॥౧-రసములపే
ళ్లు. బీభత్స-రాద్రశబ్దములు పుల్లింగములందురు.
శృంగారః - శుచిః- ఉజ్జ్వలః॥పు॥ ౩-శృంగార
రసముపేళ్లు.

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥పు॥ ౨- వీరరసముపేళ్లు
కారుణ్యమ్॥న॥కరుణా-ఘృణా-కృపా-దయా-
అనుకమ్పా॥సీ॥ అనుక్రోశః॥పు॥ ౨ - కరుణర
సము పేళ్లు.

హాసః- హాసః॥పు॥ హాస్యమ్॥న॥ ౩ - హాస్య
రసము పేళ్లు.
బీభత్సమ్- వికృతమ్॥ ౨ - బీభత్సరసముపేళ్లు.
ఈరెండు శబ్దములును బీభత్సరస హేతువుల
యిన మాంసాదులను జెప్పనపుడు॥త్రి॥

విస్తయః॥పు॥ అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్-చిత్రమ్॥
ర-అద్భుతరసముపేళ్లు. భైరవమ్-దారుణమ్-భీష
ణమ్- భీష్మమ్-ఘోరమ్-భీమమ్-భయానకమ్-భ

వర్గము.]

ప్రథమకాండము.

53

ణం భీషణం భీష్మం ఘో
రం భీమం భయానకమ్ |
భయంకరం ప్రతిభయం
కాద్రం తూగ్ర (మమీ
త్రిషు||౨౦||౨||చతుర్దశ)
దరత్రాసా భీతి ర్భీ సా
ధ్వసం భయమ్ |
(వికారో మానసా)
భావౌ౭

నుభావౌ (భావబోధ
కః) || ౨౦౩ ||

గర్వో౭భిమానౌ౭
హంకారో

మాన(శ్చిత్తసమున్న
తిః) |

అనాదరః పరిభవః ప
రీభావ స్తి రస్మియా ||
౨౦౪ || రీధా౭వమాన
నా ౭వజ్ఞా ౭వహేలన
మసూర్క్షణమ్ | [నికార
శ్చాప్యభీభావౌ న్యక్తా
రశ్చ పరాభవః ||]

మద్దాతంప్రీత్రపా
ప్రీడా లజ్జా
(సా)౭పత్రపా౭(న్య
తః) || ౨౦౫ ||

యంకరమ్ - ప్రతిభయమ్ || ౯ - భయానకరస
ముపేళ్లు. కాద్రమ్-ఉగ్రమ్||౨-కాద్రరసము పేళ్లు.
అద్భుతశబ్దము మొదలీపదునాలుగు శబ్దములును
రసహేతువస్తువాచకములై నపుడు|| త్రి ||

దరః-త్రాసః||పు|| భీతిః-భీః||సీ|| సాధ్వసమ్-భ
యమ్||న|| ౬- భయముపేళ్లు.

భావః||పు|| ౧ - రసములఁబుట్టించెడు స్థాయి
భావ వ్యభిచారిభావ సాత్త్వికభావములను మనో
వికారము పేళ్లు.

అనుభావః||పు|| ౧- భావబోధకః= ఆభావము
నెఱిగించెడి ముఖవికాసాదుల పేరు.

గర్వః-అభిమానః-అహంకారః||పు|| ౩- అహం
కారము పేళ్లు.

[దర్వో౭వలేపో౭వప్తమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్త
యో మదః |] బాంబాయిప్రతియందుండు అధికపాఠము.

మానః||పు|| ౧ - చిత్తసమున్నతిః=నేనుత్కృ
ష్టుడ నను చిత్తేన్నత్యముపేరు.

అనాదరః- పరిభవః- పరీభావః||పు|| తిరస్క్రి
యా-రీధా- అవమాననా- అవజ్ఞా||సీ|| అవహే
లనమ్ (పా) వహేలనమ్- అసూర్క్షణమ్ (పా) అను
ర్క్షణమ్- అసూక్షణమ్- అనుక్షణమ్||న|| ౯- తిర
స్కారముపేళ్లు.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్తారః - పరా
భవః||పు||] అధికపాఠము.

మద్దాతమ్||న|| ప్రీత్ర- ప్రపా- ప్రీడా-లజ్జా||
సీ||౫-సిగ్గుపేళ్లు. ప్రీడాశబ్దము పుల్లింగమునుకలదు.

అపత్రపా||సీ||౧- అన్యతః= పరులవలనవచ్చిన,
సా=అసిగ్గుపేరు.

తూన్తి స్తితితూఁ
భిధ్యాతు (పరవ్యవిష
యే స్పృహః)
అతూన్తి రీర్వాః

సూయాతు (దోషా
రోహో గుణేష్వపి) ||

వైరం విరోధో విద్వే
షః

మన్యుశోకాతు శుక్
(స్త్రియామ్)।

పశ్చాత్తాపోఽనుతాప
శ్చ విప్రతీసార (ఇత్యపి)।

కోపక్రోధామర్షరో
షప్రతిఘాతః (స్త్రియామ్)।

(శుచాతు చరితే) శీల

మున్తాదశ్చిత్తవిభ
మః || ౨౦౮ ||

ప్రేమా (నా) ప్రియ
తాహార్దం ప్రేమస్నే
హూఽథ

దోహదమ్ ఇచ్ఛా కా
క్షాస్పృహేహ తృప్త్యా
ఞ్చ లిప్సా మనోరథః ||
౨౦౯ || కామోఽభిలాష

స్తవశ్చ

(సమహాన్) లాలసా
(ద్యయోః) । ఉపాధి

తూన్తిః- తితితూన్తిః || ౨ - ఓర్వపేళ్లు.

అభిధ్యాన్తి || ౧ - (పరధనాపహరణవిషయమయి
న) యభిలాషపేరు.

అతూన్తిః- ఈర్వ్యాన్తి || ౨ - పరునియొక్క యు
త్కర్షమునకు నొర్వకుండుటపేళ్లు.

అసూయాన్తి || ౧ - మంచిగుణములు గలిగియు
న్నను దోషమునారోపించుటపేరు.

వైరమ్ || న - విరోధః - విద్వేషః || పు || ౩ - వైర
ముపేళ్లు.

మన్యుః- శోకః || పు || - శుక్ || చ - నీ || ౩ - శోకము
పేళ్లు.

పశ్చాత్తాపః- అనుతాపః- విప్రతీసారః || పు || ౩ -
పశ్చాత్తాపముపేళ్లు.

కోపః-క్రోధః-అమర్షః- రోషః- ప్రతిఘః || పు ||
రుట్ || ష - క్రుత్ || ధ్ - నీ || ౭ - కోపముపేళ్లు.

శీలమ్ || న || ౧ - పవిత్రచరిత్రముపేరు.

ఉన్తాదః- చిత్తవిభ్రమః || పు || ౨ - భూతావేశా
దులచేతః గలిగిన చిత్తచాంచల్యముపేళ్లు.

ప్రేమాన్ - పు || ప్రియతాన్ || హార్దమ్ - ప్రేమ
|| న - న || స్నేహః || పు || ౫ - స్నేహముపేళ్లు.

దోహదమ్ || న || - ఇచ్ఛా - కాక్షా - స్పృహః -
ఈహః- తృప్తి || ష - వాఞ్ఞా - లిప్సాన్తి || - మనో
రథః - కామః - అభిలాషః - తర్షః || పు || ౧౨ - కో
రికపేళ్లు.

లాలసా || పు || ౧ - అధికమైనకోరికపేరు.

ఉపాధిః || పు || - ధర్మచిన్తాన్తి || ౨ - ధర్మచింతపేళ్లు.

(ర్నా) ధర్మచిన్తా

(పుంస్య) ధి (ర్నానసీ
వ్యథా)॥ ౨౦౦॥

(స్యా) చ్చిన్తా స్మృతి
రాధ్యాన

ముత్కణ్ఠో త్కలి కే
(సమే)॥

ఉత్సాహో వ్యవ
సాయ (స్యా)

(త్స) వీర్య (మతిశక్తి
భాక్)॥ ౨౦౧॥

కపటోఽ(స్త్రీ)వ్యాజ
దమ్భాపదయ శ్చద్వ
కై తవే

కుస్మత్పిర్నికృతిశ్చాత్యమ్
ప్రమాదోఽనవధా
నతా॥ ౨౦౨॥

కౌతూహలం కౌతు
కంచ కుతుకంచ కుతూ
హలమ్ స్త్రీణాం విలాస
బిభృక విభ్రమా లలి
తం తథా॥ ౨౦౩॥ హేలా
లీలే త్యమీ హావాః
క్రియా శ్చృక్లారభావ
జాః॥

ద్రవ కేళి పరీహాసాః
క్రీడా లీలాచ నర్తచ॥

అధిః॥పు॥౧- మానసీవ్యథా = మనస్సంబంధమ
యినవ్యథపేరు.

చిన్తా-స్మృతిః॥సీ॥ ఆధ్యానమ్॥న॥౩- చింతించు
టపేళ్లు.

ఉత్కణ్ఠా- ఉత్కలికా॥సీ॥౨- ఇష్టవస్తుప్రాప్తి
యందలి కాలవిశంబమునొర్వంజాలక తహతహ
పడుటపేళ్లు.

ఉత్సాహః- వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః
॥పు॥౨- మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగ
ముపేళ్లు.

వీర్యమ్॥న॥౧- అతిశక్తి భాక్ = మిక్కిలి దృఢమ
యిన; సః = అయుత్సాహముపేరు.

కపటః॥ష్ట॥- వ్యాజః- దమ్భః- ఉపధిః॥పు॥-
ఛద్వ॥న్॥- కై తవమ్॥న॥- కుస్మతిః- నికృతిః॥సీ॥- శా
త్యమ్॥న॥ ౯- కపటముపేళ్లు. కపటమనఁబరద్రోహ
ర్థమొకటి నుద్దేశించినట్లు తెలిపియొకటిసేయుట.

ప్రమాదః॥పు॥- అనవధానతా॥సీ॥ ౨- ఎచ్చరిక
తప్పటపేళ్లు.

కౌతూహలమ్- కౌతుకమ్- కుతుకమ్- కుతూ
హలమ్॥న॥ ౪ - అపూర్వవస్తువును గోరుటపేళ్లు.

విలాసః- బిభృకః- విభ్రమః॥పు॥- లలితమ్॥
న॥ హేలా- లీలా॥సీ॥- ఇతి = ఇవి మొదలైన, అమీ =
ఈ, హావాః = భావములు, స్త్రీణామ్ = స్త్రీలయొక్క,
శ్చృక్లారభావజాః = శృంగారభావమువలనఁ బుట్టిన,
క్రియాః = చేష్టలు. ఇతి అన్నందున విచ్చిత్తి కిలికి
చితాదులుంగలవు.

ద్రవః- కేళిః- పరీహాసః॥పు॥- క్రీడా- లీలా॥సీ॥-
నర్త॥న్-న॥ ౬ - స్త్రీపురుషుల పరీహాసముపేళ్లు

వ్యాజోఽపదేశో ల
క్ష్యంచ

క్రీడా-ఫేలాచ కుర్దనమ్

ఘర్క్-నిదాఘ స్వే
ద(స్నాన్)త్ప్రళయో (న
ప్తచేష్టతా)॥ ౨౧౫॥

అవహితాఽఽ (కార
గుప్తి)

(స్పహా) సంవేగసం
భ్రమా

(స్నా) దాచ్ఛరితకం
(హాన స్సోత్పాస)

(స్పమనాక్) స్థితమ్

(మధ్యమ స్నాన్) ద్వి
హసితం

రోమాఞ్చో రోమ
హర్షణమ్

క్రద్వితం రుదితం క్రుష్టం

బృహ్మస్తు (త్రిమ) బృ
హ్మణమ్॥ ౨౧౬॥

విప్రలమ్భో విసంవా
దో

రిజ్ఞణం ఫలనం సమే

(స్నా) నిద్రా శయ
నం స్వాప స్వప్న స్థం

వ్యాజః-అపదేశః॥పు॥-లక్ష్యమ్(పా)లక్ష్యమ్॥న॥

3- వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమునఁగా స్వార్థముకటి
యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటిసేయుట.

క్రీడా-ఫేలా॥సీ॥- కుర్దనమ్ (పా)కూర్దనమ్॥న॥

3- కందుకాది క్రీడ పేళ్లు.

ఘర్క్-నిదాఘః- స్వేదః॥పు॥ 3- చెమటపేళ్లు.
ప్రళయః॥పు॥౧-హర్షాదులచేత దేహచేష్టలుమాని
యుండుటపేరు. ఇదేసామ్యసిలుట.

అవహితా॥సీ॥ (ప) అవహితమ్॥న॥ ౧- అను
రాగాదులచేతఁబుట్టు రోమాంచాదిశరీరవికారము
లను లజ్జాదులచేతఁ గప్పటపేరు.

సంవేగః - సంభ్రమః॥పు॥ ౨-పరస్పై న్యదర్శ
నాదులవలనఁబుట్టిన తారతమ్యవిచారముపేళ్లు.

ఆచ్ఛరితకమ్ ॥న॥ ౧ - సోత్పాసః హానః
స్యాత్-ఎత్తిపాడుచుటతోఁగూడిన నవ్వుపేరు.

స్థితమ్॥న॥ ౧- ఇంచుకంతనవ్వుపేరు.

విహసితమ్॥న॥ ౧- ఇంచుకంతనవ్వునకును గొ
ప్పనవ్వునకును మధ్యమమైనపరిపాటినవ్వుపేరు.

రోమాఞ్చః॥పు॥- రోమహర్షణమ్॥న॥౨-రోమ
ములుగగురుపాడుచుటపేళ్లు.

క్రద్వితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్॥న॥3-రోదనముపేళ్లు.

బృహ్మః॥త్రి॥- బృహ్మణమ్ ॥న॥ ౨ - ఆవలిం
చుటపేళ్లు.

విప్రలమ్భః - విసంవాదః॥పు॥ ౨ - విపరీతము
గాఁ బలుకుటపేళ్లు.

రిజ్ఞణమ్ (పా) రిజ్ఞణమ్-ఫలనమ్॥న॥౨- జారు
టకుగాని స్వధర్మమువిడుచుటకుఁగాని పేళ్లు.

నిద్రా॥సీ॥- శయనమ్॥న॥- స్వాపః-స్వప్నః-
సంవేశః॥పు॥ ౫- నిద్రపేళ్లు.

వేశ (ఇత్యుపి)॥ ౨౧౮॥

తస్మి ప్రమీలా
భ్ర కుటి ర్భు కుటి
ర్భు కుటిః స్త్రియామ్
అదృష్టి (స్యా దసా
మ్యైఽశ్చి)

సంసిద్ధి ప్రకృతీ (సమే)
౨౧౯॥ స్వరూపంచ స్వ

భావశ్చ నిసర్గ శ్చ

ధ వేపథుః కమృః

ధక్షణ ఉద్ధర్షో మహా
ఉద్ధవ ఉత్సవః॥ ౨౨౦॥

→*ఇతినాట్యవర్గః*

అధోభవన పాతాల
బలినద్ రసాతలమ్ నా
గలోకోఽ

ధ కుహరం సుషిరం వి
వరం బిలమ్॥ ఛిద్రం ని
ర్వ్యథనం రోకం రస్థిం
శ్వభ్రం వపా సుషిః

గర్తావతా భువి శ్వభ్రే
(సరస్థే) సుషిరం (త్రి
షు)॥ ౨౨౨॥

అన్ధకారో (ఽస్త్రి
యాం) ధ్వస్తం తమి
స్తం తిమిరం తమః ।
(ధ్వస్తే గాఢే) ఽన్ధత
మసం

[కునికిపాటుపేళ్లు.

తస్మి (సా) తస్మా - ప్రమీలా॥సీ॥ ౨ -

భ్రకుటిః-భ్రకుటిః-భ్రకుటిః॥సీ॥ ౩ - బామ
ముడిపేళ్లు.

అదృష్టిః॥సీ॥ ౧-అసామ్యే=(రోషముచేత) సా
మ్యముగాని, అశ్చి=దృష్టిపేరు.

సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః॥సీ॥- స్వరూపమ్॥న॥- స్వ
భావః- నిసర్గః॥పు॥ ౫- స్వభావముపేళ్లు.

వేపథుః-కమృః॥పు॥ ౨ - వడఁకుపేళ్లు.

క్షణః-ఉద్ధర్షః- మహాః- ఉద్ధవః- ఉత్సవః॥పు॥
౫- ఉత్సవముపేళ్లు.

నాట్యముతోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

అధోభవనమ్-పాతాలమ్-బలినద్ ॥న॥- రసా
తలమ్॥న॥- నాగలోకః॥పు॥ ౫- పాతాలముపేళ్లు.

కుహరమ్-సుషిరమ్-వివరమ్-బిలమ్- ఛిద్రమ్-
నిర్వ్యథనమ్ - రోకమ్ - రస్థిమ్- శ్వభ్రమ్॥న॥-
వపా-సుషిః॥సీ॥ ౧౧- రంధ్రము పేళ్లు.

గర్తః (ప) గర్తా॥సీ॥- అవతః॥పు॥ ౨- భువి=
భూమియందుండు, శ్వభ్రే=బొక్కపేళ్లు.

సుషిరమ్॥ ౧ - రంధ్రముతోఁగూడిన వస్తు
వాచకమయినపుడు త్రిలింగము.

అన్ధకారః॥పు॥- ధ్వస్తమ్- తమిస్తమ్- తిమి
రమ్-తమః॥న॥-న॥ ౫- చీకటిపేళ్లు.

అన్ధతమసమ్॥న॥ ౧ - గాఢేధ్వస్తే=గాఢాం
ధకారము పేరు.

దర్శిక రో దీర్ఘపుష్టో
దన్తశూణో బిలేశయః ।
ఉరగః పన్నగో భోగీ జి
హ్వగః పవనాశనః॥ [లేలి
హానో ద్వీరసనో వ్యా
ళగః కుమ్భానసో హరిః॥]

(త్రిష్టా) హేయం
(విషాస్థాది)
స్ఫటాయాం తు ఘణా
(ద్వయోః)

(సమా)కఞ్చుక నిర్మకా
క్ష్యేశస్తు గరళం విష
మ్॥౨౨౯॥(పుంసిక్లి బేచ)
కాకోల కాలకూట హ
లాహలాః । సారాష్ట్రీక
శ్శాక్లి కేయో బ్రహ్మపు
త్ర్యగః ప్రదీపనః॥దారదో
వత్సనాభశ్చ (విషభేదా
అమీ నవ)।

విషవైద్యో జాఙ్గులికో

వ్యాళగ్రాహ్యహితు
ణ్ణికః॥ ౨౩౦॥

→*ఇతిభోగివర్ణః*←

(స్యా)న్నారకస్తు నర
కో నిరయో దుర్గతిః
(స్త్రీయామ్)।
(తద్భేదా) స్తప నావీచి

న్యముగా పాములపేళ్లు.

[లేలిహానః- ద్వీరసనః- వ్యాళః- కుమ్భానసః-
హరిః॥పు॥] అధికపాశము.

ఆహేయమ్॥త్రి॥ ౧ - పాముయొక్క విషము
అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు.
స్ఫటా॥నీ॥-ఘణా॥ప్ప॥ ౨- పడగపేళ్లు.

కఞ్చుకః-నిర్మకః॥పు॥ ౨- కుబుసము పేళ్లు.
క్ష్యేశః॥పు॥ - గరళమ్॥న॥ - విషమ్॥ప్ప॥ ౩ -
సామాన్యముగావిషము పేళ్లు.

కాకోలః - కాలకూటః - హలాహలాః (ప)
హలాహలాః, హలహలః, హలహలః-సారాష్ట్రీకః-
శ్శాక్లి కేయః- బ్రహ్మపుత్రః- ప్రదీపనః- దారదః-
వత్సనాభః॥పు॥ అమీనవ=ఈతోమ్మిది, విషభేదా=
విషభేదముల పేళ్లు.

విషవైద్యః-జాఙ్గులికః॥పు॥ ౨ - విషమునుదిం
చువైద్యుని పేళ్లు.

వ్యాళగ్రాహీ॥న్॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః- అహి
తుణ్ణికః॥పు॥ ౨- పాములవానిపేళ్లు.

సర్పముతోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

నారకః-నరకః- నిరయః॥పు॥ - దుర్గతిః॥నీ॥ర-
సామాన్యముగానరకము పేళ్లు.

తపనః- అవీచిః- మహారౌరవః- రౌరవః-సం

మహా కారవ కార
వాః సజ్జాతగి కాలసూ
త్రంచే (త్యాద్యా)
(సత్త్వాస్తు) నారకాః
ప్రేతా

వై తరణీ సిన్ధుః

స్వా దలక్ష్మీస్తు నిర్మతిః
విష్టి రాజూగి

కారణా తు యాతనా
తీవ్రవేదనా

వీడా బాధా వ్యథా
దుఃఖ మామనస్యం ప్ర
సూతిజమ్ (స్వా) త్త-ష్టం
కృచ్ఛమాభీలం (త్రి) ప్లే
షాం భేద్యగామియత్

→*ఇతి నరకవర్గః.*←

సముద్రో లబ్ధి రకూ
పారగి పారావార స్సరి
త్పతిః ఉదన్వా సుదధి
స్సిన్ధు స్సరస్వాత్ సాగ
రోల్లవః రత్నాకరో
జలనిధి ర్యాదగిపతి ర
పాంపతిః ౨౩౬

(తస్య ప్రభేదాః) ఊ
రోదో లహణోద స్తథా
పరే

ఘాతః (పా) సంహారః॥పు॥ కాలసూత్రమ్॥న॥ ౭ -
ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః = అన
రకభేదముల పేర్లు.

నారకాః-ప్రేతాః॥పు-బ॥ ౨ - సత్త్వాః=నరక
మునందుండుజంతువుల పేర్లు.

వై తరణీనీ॥ ౧ - సిన్ధుః = నరకము నందలి
నది పేరు.

అలక్ష్మీః - నిర్మతిః॥నీ॥ ౨- అభాగ్యముపేరు.

విష్టి-ఆజూః॥నీ॥ ౩-వెట్టిపేర్లు. నరకమునందు
ద్రోయటపేళ్లని కొందఱుందురు.

కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా॥నీ॥ ౩- అతిశ
యమయిన వేదనపేర్లు.

వీడా-బాధా - వ్యథా॥నీ॥- దుఃఖమ్ - ఆమన
స్యమ్ (పా) అమానస్యమ్-ప్రసూతిజమ్-కష్టమ్-కృ
చ్ఛమ్-ఆభీలమ్॥న॥ ౪-సామాన్యముగాదుఃఖము
పేర్లు. ఈశబ్దములలో ఏదివిశేష్య నిష్ఠుమవుచు
న్నదో యది త్రిలింగములు గలది.

నరకముతోఁ జేరినపదనమూహము ముగిసెను.

సముద్రః- అబ్ధిః- అకూపారః- పారావారః -
సరిత్పతిః ఉదన్వాన్ త్ ॥ ఉదధిః- సిన్ధుః - సర
స్వాన్ త్ ॥ సాగరః- అర్ణవః- రత్నాకరః- జలని
ధిః-యాదగిపతిః-అపాంపతిః॥పు॥ ౧౫-సముద్రుని
పేర్లు.

ఊరోదః - లహణోదః॥ తథా=అట్లే, పరే=ఇత
రమయిన, దధ్యుదః- ఘృతోదః- ఇక్షూదః- సు
రోదః-స్వాదూదః॥ ఈ ఏడును; తస్య= ఆనముద్ర
ముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః (స్త్రీభూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమలం జలమ్|| పయః కీలాలమమృతం జీవనం భవనం వనమ్ | కబంధముదకం పాథగి పుష్కరం సర్వతోముఖమ్| అమ్భో ౨ర్ణస్తాయ పానీయ నీరక్షీరామ్భుశమ్భరమ్| [కృపీటం కాణ్డ మస్త్రీస్యా జీవనీయంకుశం విషమ్|| మేఘపుష్పం ఘనరసమ్

(త్రిషుదేవ్) ఆప్య మమ్యయమ్|| ౩౩౯||

భజ్జస్తరజ్జఙ్గిర్వాస్త్రీయాం వీచి

(రథోర్నిషు | మహత్సా) ల్లోలకల్లోతా

(స్యా)దా వర్తో౨(మృషాం భీమా)|| ౩౪౦||

పుషన్తి బిన్దు పుషతాః (పుమాంసా) విప్రుషః

(స్త్రీయా) చక్రాణి పుటభేదా (స్ఫురి)

ర్భమా శ్చ జలనిర్గమాః|| ౩౪౧||

కూలం రోధశ్చ తీరంచ ప్రతీరంచ తటం త్రిషు|

ఆపః||వ-నీ-బ|| వాః||౯|| వారి- సలిలమ్-కమలమ్- జలమ్- పయః||న||- కీలాలమ్-అమృతమ్- జీవనమ్-భవనమ్- వనమ్ - కబంధమ్ - ఉదకమ్- పాథః||న||- పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్-అమ్భః-||న||-అర్ణః||న||- తోయమ్- పానీయమ్ - నీరమ్-క్షీరమ్- అమ్భు- శమ్భరమ్ (పా) సంవరమ్-మేఘపుష్పమ్-ఘనరసమ్||న|| ౩౨-ఉదకముపేళ్లు. ఘనరస శబ్దము పుల్లింగమును కలదని కొందఱుందురు.

[కృపీటమ్||న||- కాణ్డమ్||ప్ప||- జీవనీయమ్ - కుశమ్- విషమ్||న||] అధికపాఠము.

ఆప్యమ్-అమ్యయమ్|| త్రి||౨-జలవికారముపేళ్లు.

భజ్జః- తరజ్జః||పు|| - ఙ్గిర్వాస్త్రీః - వీచి||పు|| ర-కరుళ్ల పేళ్లు.

ఉల్లోలః-కల్లోలః||పు||౨- మహత్సా ఙ్గిర్వాస్త్రీః= ఘనమైనకరుళ్ల పేళ్లు.

ఆవర్తః||పు||౧- అమ్భసామ్ = ఉదకములయొక్క, భ్రమః=నుడిపేరు.

పుషన్తిత్ -న-బ||బిన్దుః-పుషతః||పు||- విప్రుషః||వ-నీ-బ|| ర-జలబిందువులపేళ్లు.

చక్రాణి (పా) వక్రాణి||న||-పుటభేదాః||పు||౨-నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లారివచ్చుబుగ్గపేరును.

భ్రమాః-జలనిర్గమాః||పు|| ౨-నీళ్లుపాటుటకుఁ గట్టిన తాముమొదలయినవానిపేళ్లు. చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గముపేళ్లని కొందఱుందురు.

కూలమ్- రోధః||న|| - తీరమ్- ప్రతీరమ్||న||- తటమ్||త్రి||౫- దరిపేళ్లు.

పారావారే (పరా
ర్వాచీతీరే)

పాత్రం (తద స్తరమ్)

దీప్తిపో (ఽస్త్రియా) మ
స్థరీపం (యదస్తర్వారిణ
స్తటమ్) (లోయోత్థితం
త) త్పులినం సైకతం
సికతామయమ్ ॥ ౨౪౩ ॥

నిషద్వరస్తు జమ్బూలగి
పజ్జో (ఽస్త్రి) శాద
కర్దమా

జలోచ్ఛాప్సాః పరీ
వాహః

కూపకా స్తు విదార
కాః ॥ ౨౪౪ ॥

నావ్యం (త్రిలింగం నౌ
తార్యే)

స్త్రియాంనౌ స్తరణిస్తరిః
ఉడుపం తు ప్లవః కోలః

స్తోతో (ఽమ్బుసర
ణం స్వతః) ॥ ౨౪౫ ॥

ఆతర స్తర పణ్యం
(స్యా)

ద్వోణీ కాష్ఠామ్బువా
హిసీ । సాంయాత్రికః
పోతవణి క్కర్ణధార స్తు
నావికః ॥ ౨౪౬ ॥

నియామకాః పోతవా
హః

పారమ్-అవారమ్ ॥న॥ ౨-పరార్వాచీతీరే=వరు
సగా నావలి యీవలిదరులపేళ్లు.

పాత్రమ్ ॥న॥౧- ఆరెండుదరులనడుముపేరు.

దీప్తిపః ॥న్న॥- అ స్తరీపమ్ ॥న॥౨-అ స్తర్వారిణః=
నీళ్ల నడుమ, య త్తటమ్= ఏదిబ్బకలదో దానిపేళ్లు.
పులినమ్ ॥న॥ ౧ - నీళ్లెండికనిపించు దిన్నె పేరు.
సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥న॥ ౨ - ఇసుక
దిన్నెలపేళ్లు.

నిషద్వరః-జమ్బూలః ॥పు॥-పజ్జుః ॥న్న॥-శాదః-
కర్దమః ॥ పు॥ ౫-అడుసుపేళ్లు.

జలోచ్ఛాప్సాః-పరీవాహః ॥పు॥-బ॥ ౨ - అలుఁ
గులపేళ్లు.

కూపకాః-విదారకాః ॥పు॥ ౨- చెలమలు, పల్ల
నూతులు మొదలైనవాని పేళ్లు.

నావ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧- నౌతార్యే=ఓడచేతదాటఁ
దగిన నద్యాదులపేరు.

నాః ॥దౌ॥తరణిః-తరిః (సా) తరీ ॥నీ॥ ౩-ఓడపేళ్లు.

ఉడుపమ్ ॥న॥- ప్లవః- కోలః ॥పు॥ ౩-తెప్పపేళ్లు.

స్తోతః ॥న॥-న॥౧- స్వతః=తనంతటపాటుచున్న,
అమ్బుసరణమ్= జలప్రవాహముపేరు.

ఆతరః ॥పు॥- తరపణ్యమ్ ॥న॥ ౨- ఓడనడపువా
నికెచ్చు కూలిపేళ్లు.

ద్వోణీ-కాష్ఠామ్బువాహిసీ ॥నీ॥ ౨-దోనపేళ్లు.

సాంయాత్రికః - పోతవణి ॥జ్జ॥-పు॥ ౨ - ఓడ
బేరగానిపేళ్లు. కర్ణధారః - నావిక ॥పు॥ ౨- ఓడ
నడపువానిపేళ్లు.

నియామకాః - పోతవాహః ॥పు॥-బ॥ ౨- ఓడ
స్తంభముపై నుండి యుసాయముచెప్పువారి పేళ్లు.

కూపకోగుణవృక్ష
కః

నాకాదణ్డః క్షేపణీ
(స్యా) దరిత్రం కేని
పాతకః॥ ౨౪౭॥

అభిః (స్త్రీ) కాష్ఠకు
ద్దాలః

సేకపాత్రం తు సేచ
నమ్

యానపాత్రం తు పో
తో

(౭భిభవేత్రిషు) స
ముద్రియమ్॥ ౨౪౮॥

(క్షీరే) ర్ధనావం (నా
పూర్ణే)

(౭తీతనాకే) ౭తిను
(త్రిషు) త్రిష్వా గాథా)

త్ప్రసన్నో౭చ్ఛః
కలుషో౭నచ్ఛ ఆవిలః॥

నిమ్నం గభీరం గమ్భీర
ముత్తానం తద్విపర్య

యే॥ అగాధ మతల
స్పర్శే

క్షైవర్తే దాశ ధీవరా॥
౨౪౯॥

ఆనాయః పుంసీజాలం
(స్యా) చ్ఛణసూత్రం

పవిత్రకమ్

కూపకః - గుణవృక్షః॥పు॥ ౨ - ఓడమీద
ఔశ్మముగట్టు స్తంభముపేళ్లు.

నాకాదణ్డః॥పు॥ - క్షేపణీ॥సీ॥ ౨ - ఓడనడపుగడ
పేళ్లు. అరిత్రమ్॥న॥ - కేనిపాతకః॥పు॥ ౨ - ఓడ
గడపు తెడ్డుపేళ్లు.

అభిః॥సీ॥ - కాష్ఠకుద్దాలః॥పు॥ ౨ - లవణాదు
లుత్రవృష్ట మ్రానిగుడ్డలిపేళ్లు.

సేకపాత్రమ్ - సేచనమ్॥న॥ ౨ - ఓడలోజూచ్చిన
నీళ్లను వెడలజల్లు పాత్రముపేళ్లు.

యానపాత్రమ్॥న॥ - పోతః॥పు॥ ౨ - ఓడపేళ్లు.

సముద్రియమ్॥త్రి॥ ౧ - అభిభవే=సముద్రము
నందుఁ బుట్టినవస్తువుపేరు.

అర్ధనావమ్॥న॥ ౧ - నావః=ఓడలో, అర్ధే=సగ
ము పేరు.

అతిను॥త్రి॥ ౧ - ఓడనుదాటినవస్తువుపేరు.

ప్రసన్నశబ్దముమొదలు అగాధశబ్దపర్యంతము
నన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నః - అచ్ఛః॥ ౨ - నిర్మలవస్తువుపేళ్లు.
కలుషః-అనచ్ఛః-ఆవిలః॥౩-కలఁకఁ బాటుటపేళ్లు.

నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్॥౩లోఁతైనదానిపేళ్లు.
ఉత్తానమ్॥ ౧-లోఁతుకానిదానిపేరు.

అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥ ౨ - మిక్కిలిలోఁతైన
దానిపేళ్లు.

క్షైవర్తః - దాశః (పా) దాసః - ధీవరః॥పు॥
౩-మత్స్యములంబట్టు జాలరివానిపేళ్లు.

ఆనాయః॥పు॥ - జాలమ్॥న॥ ౨-వలపేళ్లు.

శ్చణసూత్రమ్-(పా)సణసూత్రమ్- పవిత్రకమ్॥
న॥ ౨-వలత్రాటిపేళ్లు.

మత్స్యధానీ కువేణీ
స్వాత్మడిశం మత్స్యబంధ
నమ్॥ ౨౫౧॥

పురురోమా రుషా
మత్స్యో మీనా వై
సారిణోఽణ్డజః॥ విసార
శ్శకులీ

చాథ గణ్డక శ్శకులా
ర్భకః॥ ౨౫౨॥

సహస్రదంష్ట్రకిపాతీన
ఉలూపీశిశుక (స్సమా)॥

నడమీన శ్చిలిచిమః

ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వ
యోః) ॥ ౨౫౩॥

క్షుద్రాణ్డ మత్స్య
సంఖ్యతః పోతాధాన

(మథోరుమా) । రో
హితో మద్గుర శ్శాలో
రాజీవ శ్శకుల స్తమిః ॥
౨౫౪॥ తిమిక్లి లాద
యశ్చాథ

యాదాంసి జలజన్త
వః ।

(తద్భేదా) శ్శింశుమా

మత్స్యధానీ-కువేణీ॥ ౨-చేపలబుట్టపేళ్లు.
బడిశమ్ - మత్స్యబంధనమ్ (పా) మత్స్యవేధ
నమ్॥న॥ ౨-గాలముపేళ్లు.

పురురోమా॥న్॥రుషా-మత్స్యః-మీనా-వై
సారిణః - అణ్డజః - విసారః - శకులీ॥న్-పు॥ ౨-
సామాన్యముగా మత్స్యములపేళ్లు.

గణ్డకః- శకులార్భకః॥పు॥ ౨-చేపపిల్లలపేళ్లు.
జెల్లపేళ్లని కొందఱుందురు.

సహస్రదంష్ట్రః - పాతీనః॥పు॥ ౨-వేయికోటల
మీనుపేళ్లు.

ఉలూపీన్- శిశుకః॥పు॥ ౨-శిశువువలెచపల
మయినయులనమీనుపేళ్లు.

నడమీనః- చిలిచిమః॥పు॥ ౨-క్రాలుగనువులో,
దిరుగు మీనుపేళ్లు.

ప్రోష్ఠీనీ- శఫరీ॥పు॥ ౨-ఎగిరిపడుమీనుపేళ్లు.

క్షుద్రాణ్డమత్స్యసంఖ్యతః॥పు॥- పోతాధానమ్॥
న॥ ౨-మీనుపిల్లలగుంపుపేళ్లు.

రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః = ఎప్పుడును
మునిగియుండుమీను, శాలః=మిక్కిలివేగముగల
మీను, రాజీవః = గుంపును వెంటఁ ద్రిప్పుకొను
మీను, శకులః = శక్తిగలమీను, తిమిః = నూజు
యోజనములమీను, తిమింగిలః = తిమినిమ్రుంగు
నట్టిమీను॥ పు॥ ౨ ను ఆదిశబ్దముచేత తిమింగి
లాదులును మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి॥న్-న॥- జలజన్తవః॥ఉ- పు - బ॥
౨-జలజంతువులపేళ్లు.

శింశుమారః=మొసలి, ఉద్ర=నీరుపిల్లి, శబ్బు=

రోద్ర శబ్దశ్రామక
రాదయః॥ ౨౫౫॥

(సా)త్తుభీరగి కర్కటకగి
కూర్మే కమతకచ్చపా
గ్రాహూవహారో

నక్రస్తు కుమ్భారోఽ
థమహీలతా॥ ౨౫౬॥

గడ్డాపదగి కించులకో
నిహాకా గోధికా(సమే)
రక్తపాతు జలూకా
యాం (స్త్రియాం భూ
మ్న) జలౌకసః॥ ౨౫౭॥

ముక్తాస్ఫటః స్త్రి
(యాం) శుక్తిః

శబ్ధ(సాన్య) త్కమ్బు
(రస్త్రియామ్)

క్షుద్రశబ్ద శబ్దనఖా
శ్చమ్బుకా జలశుక్త
యః॥ ౨౫౮॥

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ
శాలారల్లవదర్దురాః

శిలీ గడ్డాపదీ

భేకీ వర్షాభీ

కమరీ ధులిః॥ ౨౫౯॥

(మద్గురస్య ప్రియా)

శృక్తి

దుర్మామాదీర్ఘకోశికా

నీరుపంది, మకరః = చొటమీను॥పు॥ ౪-ఇవియు
ఆదిశబ్దముచేత జలహస్తాద్యదులును జలజంతువిశే
షములు.

కుభీరః-కర్కటకః॥పు॥ ౨- ఎండ్రకాయపేళ్లు.

కూర్మః-కమతః-కచ్చపః॥పు॥ ౩-తాచేటిపేళ్లు.

గ్రాహూః-లవహారః॥పు॥ ౨- లతాకారమైచుట్టు
కొని ప్రాణిహింసజేయు మహామత్స్యముపేళ్లు.

నక్రః-కుమ్భారః॥పు॥ ౨- ఏనుగునుపట్టి యీ
డ్చు జలచరముపేళ్లు. [ఎఱ్ఱపేళ్లు.

మహీలతా॥సీ॥ గడ్డాపదః- కిక్కులకః॥పు॥ ౩-

నిహాకా- గోధికా॥సీ॥ ౨- నీరుడుముపేళ్లు.

రక్తపా- జలూకా- జలౌకసః॥సీ॥-బ॥ జలగ
పేళ్లు. రక్తపా శబ్దమునకు సోమపాశబ్దమువలెను
రూపముగలదు.

ముక్తాస్ఫటః॥పు॥-శుక్తిః॥సీ॥ ౨-ముత్తైపుచిప్ప
పేళ్లు.

శబ్ధః॥పు॥-కమ్బుః॥ప॥ ౨- శంఖముపేళ్లు.

క్షుద్రశబ్దః-శబ్దనఖాః॥పు-బ॥ ౨- గుల్లలపేళ్లు.

శమ్బుకాః॥ప॥- జలశుక్తయః - ॥ఇ-సీ-బ॥
౨-కప్పచిప్పలపేళ్లు.

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలారః- (పా) సా
లారః-ల్లవః- దర్దురః॥పు॥ ౬- కప్పపేళ్లు.

శిలీ- గడ్డాపదీ॥సీ॥ ౨- ఆడుఎఱ్ఱపేళ్లు.

భేకీ-వర్షాభీ॥సీ॥ ౨- ఆడుకప్పపేళ్లు.

కమరీ- ధులిః॥సీ॥ ౨- ఆడుతాచేటిపేళ్లు.

శృక్తి॥సీ॥ ౧- మద్గురమనుమీనుభార్యపేరు.

[పేళ్లు.

దుర్మామా-దీర్ఘకోశికా॥సీ॥ ౨-ఏనుగుజలగ

జలాశయో జలాధార
(స్తత్రాగాధజలే)
హ్రదః॥ ౨౬౦॥
అహవస్తునిపానం
(స్యాదుపకూపజలా
శయే)।

(పుంస్యేవా) ధ్విప్ర
హిః కూప ఉదపానం
తు (పుంసివా)॥ ౨౬౧॥

నేమి స్త్రికా (౭స్య)

వీనాహూ (ముఖ
బద్ధన మస్య యత్)।
పుష్కరిణ్యాంతు ఖా
తం (స్యా)

దఖాతం దేవఖాత
కమ్॥ ౨౬౨॥

పద్మాకర స్తటాకో
(౭స్త్రి) కాసార స్సరసీ
సరః ।

వేశస్తా పల్వలం చా
ల్పసరో

వావీతు దీర్ఘికా॥

భేయంతు పరిఖా

౭౭ధార (స్తవ్యమృ
సాంయత్ర ధారణమ్)।

జలాశయః-జలాధారః॥పు॥౨-నీళ్లుండుతావువేళ్లు.
హ్రదః॥పు॥౧- అగాధజలే=అగాధమైనజలము
గల, తత్ర=అస్థలమువేరు.

అహవః॥పు॥-నిపానమ్॥స॥౨- నూతియొద్ద పశు
పులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁగట్టియున్న తొట్టివేళ్లు.

అన్యః- ప్రహిః- కూపః॥పు॥-ఉదపానమ్॥ప॥
౪- నూతివేళ్లు.

నేమిః-త్రికా॥సీ॥౨- ఈనూతియందు నీళ్లెత్తుట
కై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలయినదారుయం
త్రమువేళ్లు.

వీనాహూ॥పు॥ ౧ - నూతి హంసపాది మొద
లయిన వాయికట్టువేరు.

పుష్కరిణీ॥సీ॥- ఖాతమ్॥స॥౨- నలుచదరము
గాఁ ద్రవ్వఁబడిన బావివేళ్లు.

అఖాతమ్- దేవఖాతకమ్॥స॥ ౨-దేవతలచేతఁ
ద్రవ్వఁబడిన తీర్థములవేళ్లు.

పద్మాకరః॥పు॥- తటాకః (పా) తడాగః॥ప॥౨-
తామరలుగల చెఱువువేళ్లు. కాసారః॥పు॥- సరసీ
॥సీ॥-సరః॥సన్-స॥ 3-కొలనివేళ్లు. పద్మాకరాదు లై
దు నేకార్థకములని కొందఱందురు.

వేశస్తా॥పు॥- పల్వలమ్- అల్పసరః॥సన్-స॥ 3-
పడియలవేళ్లు.

వావీ-దీర్ఘికా॥సీ॥౨- నడబావివేళ్లు.

భేయమ్॥స॥-పరిఖా॥సీ॥౨- అగడ్తవేళ్లు.

ఆధారః॥పు॥౧- యత్ర=ఏస్థలమునందు, అమృ
సామ్=(కట్టగట్టి) నీళ్లకు, ధారణమ్=నిల్పుటకలదో
యట్టిమడుగువేరు.

10983

